



EDHDS



วารสารคณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 กันยายน - ธันวาคม 2568

Volume 5 Number 3 September - December 2025

EDHDS

วารสารครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

Journal of Education and Human Development Sisaket Rajabhat University

ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2568) Vol.5, No.3 (September – December 2025)

วารสารครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

วารสารครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ISSN : 3057-1898 (Online) เป็นวารสารออนไลน์ที่ได้รับการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Reviewer) จำนวนอย่างน้อย 2 ท่าน จากผู้ทรงคุณวุฒิภายในและภายนอก ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องเพื่อพิจารณาลั่นกรองความถูกต้องทางวิชาการ โดยประเมินบทความตามเกณฑ์และแบบฟอร์มที่กำหนดในลักษณะปกปิดรายชื่อผู้เขียนบทความและผู้ที่เกี่ยวข้อง (Double-Blind Peer Review)

วัตถุประสงค์

คณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ได้จัดทำวารสารครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ ซึ่งเป็นวารสารที่ตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการที่ครอบคลุมสาขาวิชาทางการศึกษา ศาสตร์ จิตวิทยา สหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือคณาจารย์ นักศึกษา และนักวิจัยทั้งในและนอกสถาบัน จุดมุ่งมั่นของกองบรรณาธิการเพื่อพัฒนาคุณภาพของวารสารให้มีคุณภาพตามมาตรฐานและเป็นแหล่งเผยแพร่ผลงานทางวิชาการและผลงานวิจัย ให้กับนักศึกษา อาจารย์ และบุคคลทั่วไป

ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.ประกาศิต อานภาพแสนยาก

อธิการบดี

บรรณาธิการ

อาจารย์ ดร.จิตติมาภรณ์ สีหะวงษ์

คณบดีคณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์

รองบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ชุดิมา เมฆวัน

ผู้ช่วยคณบดีคณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์

กองบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.รัตนะ ปัญญาภา

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชูเกียรติ โพนแก้ว

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศศิกันต์ คูวัฒนา

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดนุพล สืบสำราญ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริกัลยา สุขชี
อาจารย์อณนพงค์ สารรัตน์
อาจารย์นพพล วรรณมณีเลิศ
อาจารย์จิตาภา ตั้งคิลกษณากุล

มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

ผู้ช่วยบรรณาธิการ/ฝ่ายวิชาการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริกัลยา สุขชี
อาจารย์อณนพงค์ สารรัตน์

มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

ฝ่ายจัดการ

นางรัศมี ทองเกิด
นายโอภาส ศรีชื่น

มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

กำหนดการที่ตีพิมพ์ ปีละ 3 ฉบับ

ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม - เมษายน
ฉบับที่ 2 เดือนพฤษภาคม - สิงหาคม
ฉบับที่ 3 เดือนกันยายน - ธันวาคม

เจ้าของและผู้พิมพ์

คณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
319 ถนนไทยพันทา ตำบลโพธิ์ อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ 33000

ติดต่อกองบรรณาธิการ

โทรศัพท์/โทรสาร 045-643-607
โทรศัพท์มือถือ 081-760-7270
อีเมล edujournal@sskru.ac.th
เว็บไซต์ <https://so18.tci-thaijo.org/index.php/edusskru/about>

ผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review)

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

รองศาสตราจารย์ ดร.ประสาธ เนืองเฉลิม	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.วราพร เอรารวรรณ	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.สฎายุ อีระวนิชตระกูล	มหาวิทยาลัยบูรพา
รองศาสตราจารย์ ดร.ดนิตา ดวงวิไล	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รองศาสตราจารย์ ดร.ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
รองศาสตราจารย์ ดร.ภูมิพงศ์ จอมหงษ์พิพัฒน์	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
รองศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ ประเสริฐสังข์	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิไลวรรณ วงศ์จินดา	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พชรณัฐ ใคนุ่นภา	มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กุลชญา แว่นแก้ว	มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณภา ภัคดี	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณฐาพัชร์ วรพงศ์พัชร	สถาบันเทคโนโลยีภาคตะวันออกแห่งสุวรรณภูมิ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุนทร ชัยปายาง	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
อาจารย์ ดร.จุฑามาศ รอดเนียม	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย
อาจารย์ ดร.กรกช ศิลปกอบ	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

รองศาสตราจารย์ ดร.อรรถพล ศิริเวชพันธุ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรศักดิ์ ศรีกระจำง	มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรธิดา ประสาร	มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพบุลย์ สุทธิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุฬารัตน์ บุษบงก์	มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนมน สุขวงศ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิมล นาเพี้ย	มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
อาจารย์ ดร.เอกเทศ แสงลับ	มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

บทบรรณาธิการ

วารสารครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม) ฉบับนี้ได้รับเกียรติจากนักวิชาการและนักวิจัยส่งผลงานเข้ามาตีพิมพ์เผยแพร่ รวมทั้งสิ้น 4 บทความ ประกอบด้วยบทความวิชาการ 2 บทความ และบทความวิจัย 2 บทความ ครอบคลุมองค์ความรู้ทางด้านศึกษาศาสตร์และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

บทความทุกบทความในฉบับนี้ได้ผ่านกระบวนการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องจากหลากหลายสถาบันการศึกษา โดยมีการตรวจสอบความถูกต้องทั้งในด้านเนื้อหาและระเบียบวิธีวิจัย เพื่อให้มั่นใจว่าบทความมีความน่าเชื่อถือและได้มาตรฐานทางวิชาการ กองบรรณาธิการมีความมุ่งมั่นในการพัฒนากระบวนการและคุณภาพของวารสารอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านทั้งในเชิงวิชาการและวิชาชีพ พร้อมทั้งเปิดรับข้อเสนอแนะจากทุกท่านเพื่อนำมาปรับปรุงและยกระดับคุณภาพวารสารให้ก้าวสู่มาตรฐาน TCI อันจะเป็นเวทีสำคัญในการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของนักศึกษา นักวิชาการ และนักวิจัย

กองบรรณาธิการขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์ และขอขอบคุณผู้นิพนธ์ทุกท่านที่ให้ความไว้วางใจส่งบทความมาตีพิมพ์ในวารสารของเรา หากท่านมีบทความวิชาการหรือบทความวิจัยที่ต้องการเผยแพร่ สามารถส่งมายังกองบรรณาธิการเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ต่อไป

อาจารย์ ดร.จิตติมาภรณ์ สีหะวงษ์

บรรณาธิการวารสารครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์

30 ธันวาคม 2568

สารบัญ

บทความวิชาการ

ศาสตร์และศิลป์แห่งการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล	
พัฒน์พงษ์ อนันต์ และคณะ.....	1
วันไหลสงกรานต์ในภาคอีสาน: พลวัตทางนันทนาการภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรมร่วมสมัย	
เดชภณ ทองเต็ม และ น้ำผึ้ง ท่าคล่อง.....	16

บทความวิจัย

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษา วัดพานตา อำเภอมือเืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ	
ธนพล บ้องแก้ว และคณะ.....	36
การผสมผสานความเชื่อทางศาสนาในวัดทางพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษา วัดพานตา อำเภอมือเืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ	
ธนพล บ้องแก้ว และคณะ.....	56

ศาสตร์และศิลป์แห่งการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล

The Science and Art of Decision-Making of Educational Administrators in the Digital Era

พัฒน์พงษ์ อนันต์^{1*}, ศรุติพงษ์ ภูวัชรวรานนท์², มุจลินท์ ผลกล้า³

Pattanapong Anan^{1*}, Saruthiphong Phuwachraranon², Mudchalin Pholkla³

^{1,2}สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

^{1,2} Department of Educational Administration, Faculty of Education, Songkhla Rajabhat University

³คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

³ Faculty of Humanities and Social Science, Songkhla Rajabhat University

*Corresponding email: chaariff2517@gmail.com

Received: 7 พฤศจิกายน 2568; Revised: 27 ธันวาคม 2568; Accepted: 29 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารสถานศึกษา ผู้บริหารจำเป็นต้องใช้กระบวนการคิด วิเคราะห์ และบูรณาการความรู้ ทักษะดิจิทัล และประสบการณ์ เพื่อให้สามารถตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล กรอบกลุ่มขอบข่ายการบริหาร 4 ด้าน ได้แก่ ด้านบริหารวิชาการ ด้านบริหารงบประมาณ ด้านบริหารงานบุคคล และด้านบริหารทั่วไป ซึ่งแต่ละด้านมีลักษณะและกระบวนการตัดสินใจที่แตกต่างกันและส่งผลกระทบต่อความสำเร็จขององค์กรทางการศึกษา

ผลการศึกษได้เสนอองค์ความรู้ที่ค้นพบเกี่ยวกับแนวทางการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล จำนวน 7 แนวทาง ได้แก่ (1) การนิยาม/ระบุปัญหา (2) การเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด (3) การสร้างหรือขยายทางเลือก (4) การประเมินผล/ติดตามผลการตัดสินใจ (5) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (6) การตัดสินใจเชิงเหตุผล และ (7) ภาวะผู้นำในการตัดสินใจ โดยแนวทางเหล่านี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ร่วมกันหรือแยกใช้ตามสถานการณ์ สิ่งสำคัญที่สุดคือการนิยาม / ระบุปัญหา หากทราบปัญหาแล้วจะสามารถหาแนวทางมาใช้อย่างเหมาะสม เพื่อให้การบริหารสถานศึกษามีความเหมาะสม ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคดิจิทัล และนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : การตัดสินใจ, การบริหารสถานศึกษา, ผู้บริหารสถานศึกษา, ยุคดิจิทัล

ABSTRACT

The purpose of this article is to examine the decision-making approaches of school administrators in the digital era, which are considered the core of educational administration. Administrators are required to employ cognitive processes and analytical thinking, integrating digital knowledge, skills, and experience to make effective and efficient decisions. The scope of decision-making covers four areas of administration: academic affairs, budget management, personnel management, and general administration. Each area involves distinct decision-making characteristics and processes that influence the success of educational organizations.

The findings of the study present seven approaches to decision-making for school administrators in the digital era: (1) problem identification, (2) selection of the best alternative, (3) generation or expansion of alternatives, (4) evaluation and follow-up of decisions, (5) participative decision-making, (6) rational decision-making, and (7) leadership in decision-making. These approaches can be applied either separately or in combination, depending on the situation. The most crucial aspect is problem identification, as recognizing the problem allows administrators to apply appropriate approaches for effective educational administration that keeps pace with the rapid changes of the digital world and leads to sustainable educational quality development.

Keywords: Decision-Making, Educational Administration, School Administrators, Digital Era

บทนำ

ในยุคดิจิทัลปัจจุบัน เทคโนโลยีดิจิทัลได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของมนุษย์และระบบการศึกษาทั่วโลก ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์สู่การเป็น “มนุษย์ดิจิทัล” (Digital Humanities) ซึ่งนำมาซึ่งความท้าทายใหม่ต่อระบบการบริหารสถานศึกษา (ณิรดา เวชญาลักษณ์, 2566: 47; มลฤดี เพ็งสง่า, 2567: 164) ผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องมีวิสัยทัศน์กว้างไกล ปรับเปลี่ยนแนวคิดและทักษะให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี (เมธิณี ทองสุกใส, 2567: 672; ขวัญทิพย์ เดชผดุง, 2567: 39) โดยเฉพาะทักษะการตัดสินใจที่ถือเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารองค์กรให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและซับซ้อนในยุคปัจจุบัน

กระบวนการบริหารและการจัดการสถานศึกษามีเป้าหมายเพื่อให้บริการทางการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ผู้บริหารสถานศึกษาต้องปฏิบัติตามภารกิจตามขอบเขตภารกิจที่กฎหมายกำหนดไว้ ได้แก่ การบริหารวิชาการ งบประมาณ งานบุคคล และงานทั่วไป (วิรากร เจริญเชื้อ, 2565: 2) ซึ่งในการดำเนินงานแต่ละด้านนั้น ผู้บริหารจำเป็นต้องอาศัยทักษะการตัดสินใจที่เหมาะสม เพื่อให้การบริหารเกิดผลสำเร็จตามเป้าหมาย ทักษะดังกล่าวครอบคลุมทั้งการทำงานเป็นทีม การแก้ปัญหา การคิดวิเคราะห์ การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพ การตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษาจึงเป็นภารกิจหลักที่มีผลโดยตรงต่อความสำเร็จขององค์กร เนื่องจาก

การตัดสินใจที่มีคุณภาพสามารถแปลงเป็นนโยบาย แผนงาน และแนวปฏิบัติที่สามารถนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ของการบริหารได้อย่างเป็นรูปธรรม (จิตรกร จันทรสุข, 2563: 223; สุกิจ ศรีปัดดา, 2555: 5) ผู้บริหารที่มีทักษะการตัดสินใจที่ดีจะสามารถบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความมั่นใจให้แก่บุคลากร และปรับตัวได้อย่างยืดหยุ่นต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมดิจิทัล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของชวัญทิพย์ เดชผดุง (2568: 37) ที่เน้นว่าการตัดสินใจคือกระบวนการสำคัญของผู้บริหารในยุคดิจิทัล ที่ช่วยเพิ่มศักยภาพในการจัดการและนำพาองค์กรสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืน

แนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิด

ความหมายของการตัดสินใจ

ผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ด้านกระบวนการคิด ทักษะการวิเคราะห์ แยกแยะ และสามารถสรุปปัญหาอย่างเป็นเหตุเป็นผล ซึ่งการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษานับเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการบริหารสถานศึกษาในปัจจุบัน ดังนั้น นักวิชาการได้ให้ความหมายของการตัดสินใจ (Decision Making) ดังนี้

สุดา โลมากิจ (2566: 1070) ได้ให้ความหมายของการตัดสินใจ (Decision-making) คือ กระบวนการทางตรรกวิทยา โดยอาศัยทักษะ ความรู้ ประสบการณ์ ในการพิจารณาวิเคราะห์ปัญหา หรือกำหนดแนวทางการปฏิบัติ การตัดสินใจเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด

จุฑามาส แหนจอ (2563: 71) ให้ความหมายการตัดสินใจไว้ว่า การตัดสินใจ หมายถึง การเลือกแนวทางในการปฏิบัติที่จะนำไปสู่เป้าหมาย อาจเป็นการตัดสินใจทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลายอย่างพร้อมกันให้สำเร็จตามเป้าหมาย มักเป็นปัญหาที่ยากและมีแนวทางปฏิบัติมากกว่าหนึ่งแนวทางการตัดสินใจเลือกทางที่ดีที่สุดและเกิดประโยชน์สูงสุด

ภารวี กาญจนประภาส (2562: 27) ให้เหตุผลว่า คือการเลือกทางเลือกใดทางเลือกหนึ่งจากหลาย ๆ ทางเลือก ที่ได้พิจารณาหรือประเมินอย่างดีแล้วว่าเป็นทางให้บรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายขององค์กร

วรารณ ตันเช่ง (2563: 30) กล่าวว่า การตัดสินใจคือผลสรุป หรือผลขั้นสุดท้ายกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล เพื่อเลือกแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้อง เหมาะสมกับสถานการณ์ทรัพยากรและบุคคล สามารถนำไปปฏิบัติและทำให้งานบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการการตัดสินใจ เป็นส่วนหนึ่งของบทบาทของผู้บริหารที่เกิดจากตำแหน่งและอำนาจที่เป็นทางการ คือ บทบาทของการเป็นผู้ประกอบการ บทบาทผู้จัดการสถานการณ์ที่เป็นปัญหา บทบาทผู้จัดการทรัพยากร และบทบาทผู้เจรจาต่อรอง

จิตรกร จันทรสุข (2565: 227) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การตัดสินใจสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา คือ การตัดสินใจเป็นกระบวนการทางตรรกวิทยาในการพิจารณาวิเคราะห์ปัญหาแต่ละปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร โดยอาศัยเหตุผล ความเป็นจริง และระยะเวลา เพื่อพิจารณาทางเลือกเกณฑ์ในการตัดสินใจที่ดีที่สุด

นพวรรณ คำเพ็ญ (2566: 16) ได้กล่าวถึง การตัดสินใจ หมายถึง กระบวนการที่บุคคลหรือกลุ่มได้เลือกทางเลือกใดทางเลือกหนึ่งจากหลายๆ ทางเลือกที่มีอยู่ โดยอาศัยความรู้ ทักษะ การคิดประสบการณ์ รวมถึงเทคนิคต่าง ๆ มาวิเคราะห์ข้อมูลหรือข้อเท็จจริงอย่างถี่ถ้วน เพื่อนำทางเลือกที่ดีที่สุดไปแก้ไขปัญหาหรือสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมและเกิดผลลัพธ์ตรงตามเป้าหมายที่บุคคลหรือกลุ่มคาดหวังไว้ ซึ่งกระบวนการของการตัดสินใจจะสิ้นสุดลงและสมบูรณ์เมื่อมีการนำผลการตัดสินใจไปปฏิบัติ

ขวัญทิพย์ เดชผดุง (2568: 42) กล่าวถึง การตัดสินใจของผู้บริหาร คือ กระบวนการใช้ความคิดอย่างมีเหตุผล โดยอาศัยความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ เพื่อเลือกแนวทางที่เหมาะสมที่สุดจากหลายทางเลือกในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายขององค์กร

จากความหมายของการตัดสินใจ สรุปได้ว่า การตัดสินใจสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาคือกระบวนการในการเลือกทางเลือกใดทางเลือกหนึ่งให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรอย่างมีเหตุผล โดยอาศัยความรู้ ทักษะ การคิด ประสบการณ์ มาวิเคราะห์ข้อมูลหรือข้อเท็จจริง ให้ได้ทางเลือกที่ดีที่สุดไปแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อย่างเหมาะสม ซึ่งกระบวนการของการตัดสินใจจะสิ้นสุดลงและสมบูรณ์เมื่อมีการนำผลการตัดสินใจไปปฏิบัติ

ความสำคัญของการตัดสินใจ

การตัดสินใจนับว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญและเป็นหัวใจของการบริหารสถานศึกษาสำหรับผู้บริหารในยุคดิจิทัล เนื่องจากการตัดสินใจเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในทุกช่วงของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทั่วไปในชีวิตประจำวัน หรือเรื่องที่มีความสำคัญต่อการดำเนินงานขององค์กร ทั้งนี้ นักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของการตัดสินใจไว้ดังต่อไปนี้

วรารณณ์ ต้นเซ่ง (2563: 32) ได้อธิบายไว้ว่าความสำคัญของการตัดสินใจของผู้บริหารมีผลโดยตรงต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวขององค์กร ทั้งนี้ การตัดสินใจที่ถูกต้องและเหมาะสมถือเป็นปัจจัยสำคัญที่นำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระบวนการบริหารทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการวางแผน การจัดองค์การ การสรรหาบุคลากร การสั่งการ และการควบคุม ถ้าหากผู้บริหารมีการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพย่อมส่งผลให้การดำเนินงานต่าง ๆ ขององค์กรให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

จิตรกร จันทรสุข (2565: 228) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษาถือเป็นหัวใจหลักของการปฏิบัติงานและการบริหารจัดการ เนื่องจากการตัดสินใจเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในทุก ๆ ขั้นตอนของการทำงาน หากการตัดสินใจขาดความรอบคอบหรือเกิดความผิดพลาด อาจส่งผลให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลหรือองค์กรในระดับที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้ การตัดสินใจบางเรื่องอาจมีผลต่อชีวิตหรืออนาคตของบุคคลและองค์กรโดยตรงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพของผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีส่วนสำคัญในการยกระดับคุณภาพการบริหารงานให้ดียิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านการวางแผน การจัดทีมงาน การสั่งการ การสร้างความร่วมมือ ตลอดจนการควบคุมงานให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ขวัญทิพย์ เดชผดุง (2568: 44) ความสำคัญของการตัดสินใจของผู้บริหารเปรียบเสมือนหัวใจของการบริหารงานและการปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นตัวสะท้อนความแตกต่างระหว่างผู้บริหารกับผู้ปฏิบัติงาน อีกทั้งยังเป็นกลยุทธ์สำคัญของผู้บริหารในการแก้ปัญหาและขับเคลื่อนองค์กรไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ การตัดสินใจที่ผิดพลาดอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลหรือองค์กร ในทางตรงกันข้าม การตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพของผู้บริหารสถานศึกษาจะช่วยส่งเสริมให้การบริหารงาน เช่น การวางแผน การจัดทีม การสั่งการ การสร้างความร่วมมือ และการควบคุมงาน เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า ความสำคัญของการตัดสินใจในการตัดสินใจสำหรับผู้บริหารเปรียบเสมือนเป็นหัวใจสำคัญของการปฏิบัติงานและการบริหารงาน เนื่องจากการตัดสินใจของผู้บริหารจะมีอยู่แทบทุกขั้นตอนในการปฏิบัติงานและการบริหารงานในสถานศึกษา เป็นเครื่องมือวัดความแตกต่างระหว่างผู้บริหารกับผู้ปฏิบัติงาน ถ้าผู้บริหารตัดสินใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งผิดพลาด อาจส่งผลต่อชีวิต อนาคตของบุคคลได้ บริหารสถานศึกษาการตัดสินใจที่ดีมีบทบาทสำคัญในการพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์สูงสุดแก่องค์กร

ประเภทของการตัดสินใจ

การตัดสินใจมีรูปแบบที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับลักษณะและระดับของปัญหา ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเฉพาะหน้า ปัญหาทั่วไป หรือปัญหาที่เกิดจากโอกาส โดยแต่ละสถานการณ์ย่อมส่งผลให้ผู้บริหารสถานศึกษาต้องใช้กระบวนการพิจารณาและแนวทางการตัดสินใจที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ นักวิชาการได้จำแนกประเภทของการตัดสินใจไว้ดังต่อไปนี้

ขวัญทิพย์ เดชผดุง, สาธิต ทรัพย์รวงทอง และกัลยาภรณ์ เจริญพร (2568: 46) อธิบายไว้ว่า การตัดสินใจ มี 3 ประเภท คือ 1) การตัดสินใจแบบมีโครงสร้าง เป็นการตัดสินใจที่มีการกำหนดแนวทางหรือขั้นตอนไว้ล่วงหน้าอย่างชัดเจน 2) การตัดสินใจแบบไม่มีโครงสร้าง เป็นการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่ซับซ้อนหรือไม่มีรูปแบบแน่นอน ซึ่งต้องอาศัยการคิดวิเคราะห์และดุลยพินิจของผู้บริหารเป็นสำคัญ และ 3) การตัดสินใจแบบกึ่งโครงสร้าง เป็นการตัดสินใจที่มีการประยุกต์ใช้หลักเกณฑ์หรือขั้นตอนบางส่วนจากปัญหาที่เคยเกิดขึ้นร่วมกับการใช้วิจารณญาณของผู้ตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาเฉพาะด้านที่ไม่สามารถกำหนดแนวทางล่วงหน้าได้ทั้งหมด

Simon (1997: 214 อ้างถึงใน วุฒิชัย ชมภู, 2557:36) ได้ให้เหตุผลไว้ว่า การตัดสินใจของผู้บริหารจะพิจารณาได้โดยแบ่งตามเกณฑ์เวลาเป็น 2 แบบ คือ

1) การตัดสินใจที่กำหนดไว้ล่วงหน้า (Programmed decisions) เป็นการตัดสินใจที่เกี่ยวกับแนวปฏิบัติหรือนโยบาย (Policy) ขององค์กร ซึ่งเป็นไปในลักษณะงานประจำ การตัดสินใจสิ่งการประเภทนี้ทำได้ง่าย ๆ โดยอาศัยระเบียบกฎเกณฑ์ที่มีอยู่แล้ว

2.) การตัดสินใจที่ไม่ได้กำหนดล่วงหน้า (Non-programmed decisions) เป็นการตัดสินใจในปัญหาที่เกิดขึ้นนอกเหนือจากงานประจำเป็นปัญหาในสถานการณ์ใหม่ที่ต้องใช้ความสามารถเชิงสร้างสรรค์และดุลยพินิจในการแก้ปัญหา การตัดสินใจสิ่งการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้จะแสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพของผู้นำเพราะเป็นการตัดสินใจปัญหาที่เกิดจากสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจึงต้องอาศัยข้อมูลที่เหมาะสมและถูกต้องเพื่อช่วยในการตัดสินใจ

จิตรกร จันทรสุข และคณะ (2564: 230) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถตัดสินใจตามประเภทการตัดสินใจ คือ การตัดสินใจที่มีแบบแผนและการตัดสินใจที่ไม่มีแบบแผน อีกทั้งการตัดสินใจให้เป็นไปตามระเบียบในการบริหารสถานศึกษา เช่น การตัดสินใจเกี่ยวกับงานนโยบาย การตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารงาน หรือการตัดสินใจแต่ละเรื่องเป็นครั้งคราว อาจเป็นการตัดสินใจด้วยตนเองหรือเป็นการตัดสินใจแบบกลุ่มโดยการมีส่วนร่วมกับคณะครู

วิไลวรรณ ศรีมันตะสิริภัทร (2560: 155-157) จำแนกการตัดสินใจออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) การตัดสินใจที่มีโปรแกรมกำหนด (Programmed Decision) เป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ ในงานประจำวัน สามารถวางแนวทางล่วงหน้าได้ เนื่องจากมีรูปแบบชัดเจน ช่วยให้ผู้บริหารดำเนินงานได้สะดวก โดยอาศัยวิธีการที่เคยใช้มาก่อน 2) การตัดสินใจที่ไม่มีโปรแกรมกำหนด (Non-Programmed Decision) เป็นการตัดสินใจกับปัญหาที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ไม่มีแนวทางสำเร็จรูป ผู้บริหารต้องใช้การวิเคราะห์และวิจารณญาณ เช่น การตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมกับองค์กรอื่น หรือปรับโครงสร้างองค์กร 3) การตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ (Strategic Decision) เป็นการตัดสินใจระยะยาวของผู้บริหารระดับสูงเพื่อกำหนดทิศทางและแนวทางปฏิบัติงานขององค์กร ต้องสอดคล้องกับปรัชญาและพันธกิจขององค์กร

สรุปได้ว่า การตัดสินใจของผู้บริหารสามารถสรุปได้ 3 ประเภท ดังนี้

1) การตัดสินใจที่กำหนดไว้ล่วงหน้า (Programmed decisions) หรือมีแบบแผนระเบียบในการปฏิบัติ
2) การตัดสินใจที่ไม่ได้กำหนดล่วงหน้า (Non-programmed decisions) หรือไม่มีแบบแผนล่วงหน้าในการตัดสินใจเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า อาจเป็นการตัดสินใจด้วยตนเองหรือเป็นการตัดสินใจแบบกลุ่มโดยการมีส่วนร่วมกับคณะครู

3) การตัดสินใจแบบที่มีแบบแผนและไม่มีแบบแผน เป็นการตัดสินใจที่ใช้หลักเกณฑ์และขั้นตอนในการแก้ปัญหา ประยุกต์กับส่วนหนึ่งของปัญหาในขณะที่ผู้ตัดสินใจจะต้องใช้วิจารณญาณของตนในการแก้ปัญหาอีกส่วนหนึ่ง

แนวทางหรือกระบวนการในการตัดสินใจของผู้บริหาร

การตัดสินใจสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ในการวางแผน หรือแก้ปัญหาจะต้องมีหลักการและลำดับขั้นตอนที่ชัดเจน การมีวิธีการในการตัดสินใจที่ครอบคลุม จะต้องอาศัยข้อมูลสารสนเทศมีรูปแบบ กระบวนการ หรือขั้นตอนต่าง ๆ อย่างเป็นระบบเพื่อนำไปสู่ทางเลือกที่เหมาะสมในการตัดสินใจ โดยมีแนวทางหรือกระบวนการตัดสินใจสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา จากแนวคิดต่าง ๆ ของนักวิชาการ ดังนี้

พิชญา จันทรงาม (2566: 36) ได้กล่าวถึง การตัดสินใจของผู้บริหาร 5 แบบ ดังนี้

- 1) ผู้บริหารให้ครูอาจารย์ในโรงเรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
- 2) ผู้บริหารหารือกับครูอาจารย์ในโรงเรียนเป็นกลุ่มแล้วตัดสินใจเอง
- 3) ผู้บริหารหาข้อมูลจากครูอาจารย์ในโรงเรียนเป็นรายบุคคลแล้วตัดสินใจเอง
- 4) ผู้บริหารหาข้อมูลจากครูอาจารย์ในโรงเรียนก่อนแล้วตัดสินใจเอง
- 5) ผู้บริหารใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้วและตัดสินใจเอง

จิตรกร จันทรสขุ (2564: 231) กล่าวว่า ผู้บริหารควรมีกระบวนการในการตัดสินใจหรือแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เป็นขั้นตอนและเป็นกระบวนการอย่างเป็นระบบ ดังนั้น กระบวนการตัดสินใจในการแก้ปัญหาสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาควรมีกระบวนการตัดสินใจ ดังนี้

- 1) การนิยามปัญหา คือการกำหนดปัญหาและสาเหตุจากสภาพความเป็นจริงและความต้องการจากปัญหาที่พบเจอ
- 2) การขยายตัวเลือก คือการหาข้อมูลเกี่ยวกับตัวเลือกแต่ละตัวและผลที่ตามมาว่าสามารถแก้ปัญหาได้หรือไม่
- 3) การเลือกตัวเลือก คือการเลือกแนวทางในการตัดสินใจในการแก้ปัญหาที่เหมาะสม เพื่อเป็นการเลือกทางในการตัดสินใจแก้ปัญหาและสามารถปฏิบัติได้จริง

4) การนำการตัดสินใจไปใช้ คือผู้บริหารสถานศึกษามีการตัดสินใจร่วมกับผู้อื่นเพื่อพิจารณาถึงปัญหาทั้งหมดว่ามีความเกี่ยวข้องกับการนำผลไปใช้ในกระบวนการตัดสินใจอย่างไรในองค์กร

ณราพัชร วรพงศ์พัชร และคณะ (2567: 44) ได้กล่าวว่า ภาวะผู้นำทางการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษามี 5 รูปแบบ ดังนี้

- 1) รูปแบบการตัดสินใจแบบมีเหตุผล
- 2) การตัดสินใจแบบค่อยเป็นค่อยไป
- 3) การตัดสินใจทางการบริหาร
- 4) การตัดสินใจแบบผสมผสาน
- 5) การตัดสินใจแบบถึงขยะ

จากแนวคิดที่ได้กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ดังนี้ แนวทางการตัดสินใจของผู้บริหารสามารถแบ่งออกเป็น 6 วิธี ได้แก่ 1) การตัดสินใจโดยใช้ข้อมูลที่มีอยู่ในตนเอง 2) การตัดสินใจโดยใช้ข้อมูลจากผู้ใต้บังคับบัญชา 3) การตัดสินใจร่วมกันกับกลุ่มผู้ใต้บังคับบัญชาบางคน 4) การตัดสินใจโดยปรึกษาหารือจากหัวหน้ากลุ่มของผู้ใต้บังคับบัญชา 5) การตัดสินใจร่วมกันกับผู้ใต้บังคับบัญชาโดยประชุมเพื่อแก้ไขปัญหาประจำ โดยการประชุมดังกล่าวก่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาเป็นการทำงานร่วมกันคิดและการตัดสินใจเพื่อแก้ปัญหาไขว่คว้าในที่ประชุมในการตัดสินใจเลือกแนวทางในการปฏิบัติ

การบริหารสถานศึกษา

สถานศึกษาเป็นองค์กรสำคัญที่จัดตั้งขึ้นเพื่อจัดการศึกษาให้ได้คุณภาพตามเป้าหมาย โดยผู้บริหารสถานศึกษาจะดำเนินงานในด้านต่าง ๆ เช่น การจัดทำหลักสูตร การเรียนการสอน การบริหารชั้นเรียน การพัฒนาผู้เรียน การวัดประเมินผล และการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร รวมถึงการให้บริการต่าง ๆ แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณภาพทั้งในระหว่างที่กำลังศึกษา และเมื่อสำเร็จการศึกษาออกไป โดยมีผู้ให้ความหมายของการบริหารสถานศึกษาไว้ดังนี้

วุฒินันท์ โพทะดา (2564: 19) ได้กล่าวไว้ว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง กระบวนการทำงานให้ประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของสถานศึกษา โดยใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ การบริหารจัดการต้องอาศัยกลุ่มบุคคลในองค์กรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาได้ร่วมมือกันปฏิบัติให้สถานศึกษาบรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายสูงสุดต่อผู้เรียน โดยมีผู้บริหารสถานศึกษาปฏิบัติขอบข่ายการบริหารอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านงานวิชาการ 2) ด้านการบริหารงบประมาณ 3) ด้านการบริหารงานบุคคล 4) ด้านการบริหารทั่วไป เพื่อพัฒนาศักยภาพของสถานศึกษา

ฉันทยาภรณ์ สังข์เมือง (2565: 12) กล่าวถึงความหมายไว้ว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง การกิจหลักของผู้บริหารสถานศึกษาในการดำเนินงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาองค์กรทางการศึกษาให้มีคุณภาพตรงตามเป้าหมายและนโยบายของประเทศ จากการกำหนดยุทธศาสตร์ทางการศึกษา เพื่อให้บริการทางการศึกษาแก่เด็ก เยาวชน และประชาชนให้เป็นคนเก่ง ดี มีสุข และมีคุณภาพ สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

รัตนภรณ์ เผ่าฟู (2566: 14) กล่าวไว้ว่า การบริหารการศึกษา หมายถึง กระบวนการบริหารทุกด้านภายในสถานศึกษาทั้งด้านทรัพยากร ด้านบุคคล และด้านวิธีการจัดการเรียนการสอน ที่ดำเนินงานโดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา โดยดำเนินไปเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา คือ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ มีความสามารถ และมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตรงตามความต้องการของสังคม

สรุปได้ว่า การบริหารสถานศึกษา หมายถึง กระบวนการทำงานหรือการปฏิบัติภารกิจของผู้บริหารเพื่อให้ประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายของสถานศึกษา เป็นการพัฒนาองค์กรทางการศึกษาให้มีคุณภาพตรงตามเป้าหมายและนโยบายของประเทศ ผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารจัดการการศึกษาทุกด้านภายในสถานศึกษา โดยมีขอบข่ายการบริหารอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านงานวิชาการ 2) ด้านการบริหารงบประมาณ 3) ด้านการบริหารงานบุคคล 4) ด้านการบริหารทั่วไป เพื่อพัฒนาศักยภาพของสถานศึกษาให้ผู้เรียนมีความรู้ มีความสามารถ และมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตรงตามความต้องการของสังคม

ผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลสำคัญที่มีบทบาทในการกำหนดทิศทางและนโยบายของโรงเรียน เพื่อให้การจัดการศึกษามีคุณภาพและสอดคล้องกับเป้าหมายทางการศึกษา บทบาทดังกล่าวครอบคลุมทั้งด้านการบริหารงานบุคคล หลักสูตร และการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพจึงถือเป็นกลไกหลักในการยกระดับคุณภาพการศึกษา และสร้างความก้าวหน้าให้แก่องค์กร สำหรับความหมายของผู้บริหารสถานศึกษานั้น ได้มีผู้ให้ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ ดังนี้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (2542:4 แก้ไขเพิ่มเติม 2545) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาหมายความว่า บุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาแต่ละแห่งของรัฐและเอกชน

ศรัญญา น้อยพินาย (2562: 25) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง บุคคลที่มีความสำคัญในการดำเนินงานทำหน้าที่กำกับ ควบคุมดูแล บริหารและอำนวยความสะดวกแก่ผู้ร่วมงาน เพื่อให้การดำเนินงานตามภารกิจของสถานศึกษา บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย โดยใช้ภาวะผู้นำที่มีทั้งศาสตร์และศิลป์ของการสร้างพลังกระบวนการทำงาน จูงใจให้ผู้ตามหรือผู้ปฏิบัติงานทำงานได้สำเร็จด้วยความ เต็มใจ และเต็มความสามารถได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

วิไลลักษณ์ รุจิ (2566:8) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง บุคลากรวิชาชีพที่มีความรู้ ความสามารถ ความรับผิดชอบ กำหนดทิศทางในการทำงาน มีทักษะในการบริหารและการจัดการศึกษา และมีจรรยาบรรณวิชาชีพในการบริหารสถานศึกษาให้มีคุณภาพอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีคุณลักษณะที่ส่งเสริมและเอื้อต่อการบริหารท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

สรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง หมายถึง บุคลากร วิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาแต่ละแห่งของรัฐและเอกชน มีความรู้ ความสามารถ ความรับผิดชอบ กำหนดทิศทางในการทำงาน มีทักษะในการบริหารและการจัดการศึกษา เพื่อให้การดำเนินงานตามภารกิจของสถานศึกษา บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย โดยใช้ภาวะผู้นำทั้งศาสตร์และศิลป์ จูงใจให้ผู้ตามหรือผู้ปฏิบัติงานทำงานได้สำเร็จด้วยความเต็มใจ และเต็มความสามารถได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด มีคุณลักษณะที่ส่งเสริมและเอื้อต่อการบริหารท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ที่มีความสำคัญในการบริหารสถานศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ นักวิชาการได้กล่าวถึงความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ ดังนี้

สุธิกานต์ บริเอก (2564: 29) กล่าวถึงความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษา มีความสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ของสถานศึกษา โดยผู้บริหารในยุคปัจจุบันต้องมียุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการ และมีความรู้ความเข้าใจในทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำเป็นอย่างดีต้องรู้ถึงเทคนิคในการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทและสถานการณ์ มีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลง พัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำสถานศึกษาไปสู่จุดหมายปลายทางอย่างมีประสิทธิภาพ

พัฒน์พงษ์ แสงพันธ์ (2566:10) ได้กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่จะนำสถานศึกษาไปสู่ความสำเร็จ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่โดยมีหลักเกณฑ์มีหลักวิชาการมาประยุกต์กับความสามารถ และมีการใช้ยุทธศาสตร์คู่กันไปกับยุทธศาสตร์ ทั้งนี้โดยอาศัยกระบวนการบริหารจัดการ คือ การวางแผน การจัดองค์การ การนำองค์การ และการควบคุมทรัพยากรขององค์การ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่สถานศึกษากำหนดอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่าความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษา คือ ผู้ที่มีความสำคัญต่อกระบวนการบริหารงานด้านต่าง ๆ ดังนั้นความรู้ ความสามารถ ทักษะและประสบการณ์ทางการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะบริหารปัจจัยต่าง ๆ เช่น การบริหารทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ เพื่อให้การบริหารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและทันสมัยเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัจจุบัน

ยุคดิจิทัล

ยุคดิจิทัลเป็นยุคกระแสหลักของโลกนับจากทศวรรษนี้ การเปลี่ยนแปลงเมื่อก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัล (Digital Era) ทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและเป็นไปอย่างก้าวกระโดด เทคโนโลยีดิจิทัลทำให้เกิดการดำเนินชีวิตใหม่ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและมีผลกระทบต่อการบริหารจัดการสถานศึกษาเป็นอย่างมาก เพราะยุคดิจิทัลเป็นยุคที่ทุกคน

สามารถเข้าถึงอิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีที่มีความรวดเร็วในยุคดิจิทัล (มฤตติ เฟื่องสง่า, 2566: 164) มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของยุคดิจิทัลไว้ ดังนี้

รุ่งรัตน์ พลชัย (2563: 56) อธิบายว่า ยุคดิจิทัล หมายถึง ยุคที่เทคโนโลยีหรือนวัตกรรมมีความก้าวหน้า และเทคโนโลยีดิจิทัลมีอิทธิพลต่อการใช้ชีวิตของคนในสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้านธุรกิจ ด้านการติดต่อสื่อสาร ด้านการศึกษา เป็นเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกสบายในการใช้ชีวิต และตอบสนองความต้องการของคนรุ่นใหม่

สุกัญญา แซ่ม้อย (2561: 14) ให้ความหมายว่า ยุคดิจิทัลเป็นยุคที่เทคโนโลยีมีความก้าวหน้า ทำให้มีความสะดวกรวดเร็วในการสื่อสาร การส่งผ่านข้อมูลข่าวสาร และองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมไม่จำเป็นจะต้องเป็นข้อความ ภาพ เสียง หรือ คลิปวิดีโอ ทำให้ทุกคนสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้อย่างรวดเร็วในทุกที่และตลอดเวลา รวมทั้งสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลปริมาณมหาศาลผ่านโลกออนไลน์มากขึ้น เป็นโลกที่อินเทอร์เน็ตเป็นทุกสรรพสิ่ง (Internet of things) อันเนื่องมาจากเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตที่สามารถเชื่อมต่ออุปกรณ์ต่าง ๆ ทำให้สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่มีอยู่จำนวนมาก (Big data) ผ่านการวิเคราะห์ ประมวลผลอย่างรวดเร็ว ทำให้มีความสะดวกรวดเร็วในการใช้งาน ความเป็นยุคดิจิทัลนี้จึงเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของมนุษย์ไปได้อย่างมากมาย โดยสภาพดังกล่าวนำไปสู่โอกาสอย่างมหาศาล แต่ในทางตรงกันข้ามทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้อีกมากมายเช่นกัน ซึ่งส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ และทำให้เกิดสภาวะการแข่งขันสูงขึ้นในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ที่สำคัญ คือ ส่งผลให้คุณลักษณะของเด็กเปลี่ยนไป

สุภัทรศักดิ์ คำสามารถ และคณะ (2563: 250) กล่าวว่า ยุคดิจิทัล (Digital Era) คือ ยุคของอิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีที่มีความรวดเร็ว ในการสื่อสารการส่งผ่านข้อมูลความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมไม่จำเป็นจะต้องเป็นข่าวสาร ภาพหรือวิดีโอที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้อย่างรวดเร็วทุกที่และทุกเวลา

สรุปได้ว่า การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล ผู้บริหารต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคโนโลยี นวัตกรรม และการเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับบุคคลและองค์การ จะต้องพัฒนาภาวะความเป็นผู้นำทางเทคโนโลยี ส่งเสริมสนับสนุนให้ครูนำเทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรมต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ สามารถแสดงศักยภาพด้านการบริหารและจัดสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาให้มีความทันสมัย เพื่อเป็นกลไกสำคัญที่จะขับเคลื่อนสถานศึกษาให้เกิดผลสัมฤทธิ์ด้านการศึกษามาตรฐานสอดคล้องกับบริบทของชุมชน และเกิดประโยชน์สูงสุดตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

ศาสตร์และศิลป์แห่งการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษา

การตัดสินใจของผู้บริหารต้องมีหลักการและลำดับขั้นตอนที่ชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคดิจิทัล ผู้บริหารต้องมีแนวทางในการดำเนินการและมีวิธีการในการตัดสินใจที่ครอบคลุมถูกต้อง รวดเร็ว จักนำไปสู่ทางเลือกที่ผู้บริหารเลือกใช้ในการตัดสินใจ จากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของไทยและต่างประเทศ ตามหลักศาสตร์และศิลป์แห่งการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล โดยการคัดเลือกเอกสารและงานวิจัย กำหนดเกณฑ์พิจารณา ได้แก่ เป็นเอกสารหรือผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ การบริหารสถานศึกษา ภาวะผู้นำ หรือการบริหารในยุคดิจิทัล เป็นแหล่งข้อมูลทางวิชาการที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพ และมีเนื้อหาสอดคล้องกับบริบทการบริหารสถานศึกษา ทั้งนี้ เกณฑ์จำนวน 10 ข้อที่ปรากฏในตาราง ได้มาจากการสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่มีเนื้อหาใกล้เคียงหรือสอดคล้องกัน โดยจัดกลุ่มประเด็นและคัดเลือกเฉพาะองค์ประกอบที่มีความสำคัญและปรากฏซ้ำในหลายแหล่งข้อมูล สำหรับการนับความถี่ในบทความนี้ หมายถึง การนับจำนวนงานวิจัยหรือเอกสารทางวิชาการ ที่กล่าวถึงแนวคิดหรือขั้นตอนการตัดสินใจในประเด็นเดียวกัน โดยผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ค่าความถี่ตั้งแต่ 6 ขึ้นไป เพื่อสะท้อนถึงความ

สอดคล้องและการยอมรับร่วมกันของนักวิชาการจำนวนมาก ซึ่งถือเป็นประเด็นสำคัญที่ควรนำมาสังเคราะห์เป็นองค์ประกอบหลักของการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล อันจะนำไปสู่การกำหนดแนวทางการตัดสินใจที่มีความเป็นระบบ น่าเชื่อถือ และเหมาะสมกับบริบทการบริหารสถานศึกษาในปัจจุบัน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ศาสตร์และศิลป์แห่งการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล

ศาสตร์และศิลป์แห่งการตัดสินใจของ ผู้บริหารสถานศึกษา ในยุคดิจิทัล	เดช ศรีระโส (2567: 472)	วิไลวรรณ ศรีมันตะศิริภัทร (2560: 155-157) และ ชีรังกูร วรบำรุงกุล (2560: 3-6)	ภูวดล พันแสนแก้ว (2564: 70-71)	จิตรกร จันทร์สุข และ คณะ (2564: 235-236)	สุดา โลมากิจ (2566: 1073)	เมธิณี ทองสกลใส และ คณะ (2567: 679)	ขวัญทิพย์ เดชผดุง (2567: 2-5)	ณัฐพัชร์ วรพงศ์พัชร และ คณะ (2567: 2-5)	Herbert A. Simon (1947: 33-52)	Victor H. Vroom and Philip W. tetton (1973: 12-30)	ความถี่
1) การนิยาม/ระบุปัญหา	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	9*
2) การสร้างหรือขยายทางเลือก	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	8*
3) การเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	8*
4) การนำการตัดสินใจไปปฏิบัติ	✓			✓	✓		✓		✓		4
5) การประเมินผล/ 6) ติดตามผลการตัดสินใจ	✓		✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	7*
7) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ		✓	✓		✓	✓	✓			✓	6*
8) การตัดสินใจเชิงสร้างสรรค์/ 9) นวัตกรรม						✓	✓				2
10) การตัดสินใจเชิงพุทธ/คุณธรรม 11) จริยธรรม						✓					1
12) การตัดสินใจเชิงเหตุผล			✓	✓		✓	✓		✓	✓	6*
13) ภาวะผู้นำในการตัดสินใจ	✓		✓		✓	✓		✓		✓	6*

จากตารางที่ 1 ผู้เขียนได้สังเคราะห์ตัวแปรต้น ตัวแปรตามและบริบท จากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ว่าปัจจัยแห่งความสำเร็จในการตัดสินใจ ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล โดยแนวทาง

การตัดสินใจซึ่งเป็นศาสตร์และศิลป์แห่งการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล จากการสังเคราะห์ พบว่าแนวทางที่เหมาะสมและมีค่าความถี่ตั้งแต่ระดับ 5 ขึ้นไป ดังนี้

1) แนวทางสำคัญที่ผู้บริหารจะต้องคำนึงถึงการตัดสินใจในลำดับแรก คือ การนิยาม/ระบุปัญหาหมายถึง กระบวนการในการทำความเข้าใจ ชี้ให้เห็น และกำหนดขอบเขตของปัญหาอย่างชัดเจน เพื่อให้สามารถวิเคราะห์หาสาเหตุ และแนวทางแก้ไขได้อย่างเหมาะสม เป็นขั้นตอนแรกและสำคัญที่สุดของการแก้ปัญหาหรือการทำวิจัย เพราะถ้าระบุปัญหา ผิดหรือไม่ชัดเจน จะทำให้แนวทางแก้ไขไม่ตรงจุด

2) แนวทางสำคัญที่ผู้บริหารจะต้องคำนึงถึงการตัดสินใจในลำดับที่สอง คือ การเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด หมายถึง ขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการตัดสินใจที่ผู้ตัดสินใจพิจารณาทางเลือกต่าง ๆ ที่ได้รวบรวมและวิเคราะห์ไว้แล้ว เพื่อเลือกทางเลือกที่เหมาะสมที่สุดหรือให้ผลลัพธ์ที่ดีที่สุด สอดคล้องกับเป้าหมายและเงื่อนไขที่มีอยู่

3) การสร้างหรือขยายทางเลือก หมายถึง ขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการตัดสินใจที่ผู้ตัดสินใจต้องคิดหาวิธีการแก้ปัญหาหรือแนวทางการดำเนินงานที่เป็นไปได้หลายทาง เพื่อให้สามารถเลือกแนวทางที่ดีที่สุดต่อไปได้

4) การประเมินผล/ติดตามผลการตัดสินใจ หมายถึง กระบวนการตรวจสอบและพิจารณาผลลัพธ์ของการตัดสินใจ ที่ได้ดำเนินการไปแล้ว เพื่อดูว่าผลที่เกิดขึ้นเป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่ และมีประสิทธิภาพเพียงใด โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อปรับปรุง แก้ไข หรือพัฒนาแนวทางการตัดสินใจในอนาคตให้ดียิ่งขึ้น

5) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหารเปิดโอกาสให้บุคลากรในองค์กร เช่น ครู นักเรียน หรือเจ้าหน้าที่ มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การเสนอแนวทาง หรือการร่วมตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานขององค์กร โดยมุ่งเน้นให้เกิดความร่วมมือ ความผูกพัน และความรับผิดชอบร่วมกันในผลของการตัดสินใจนั้น

6) การตัดสินใจเชิงเหตุผล หมายถึง กระบวนการตัดสินใจที่อาศัย “เหตุผล ข้อมูล และการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ” เพื่อเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดจากหลายทางเลือก โดยมีเป้าหมายเพื่อให้การตัดสินใจมีความถูกต้อง มีประสิทธิภาพ และสามารถอธิบายหรือพิสูจน์ได้ด้วยหลักฐาน ไม่ใช่ตัดสินใจโดยอารมณ์ หรือความรู้สึกส่วนตัว

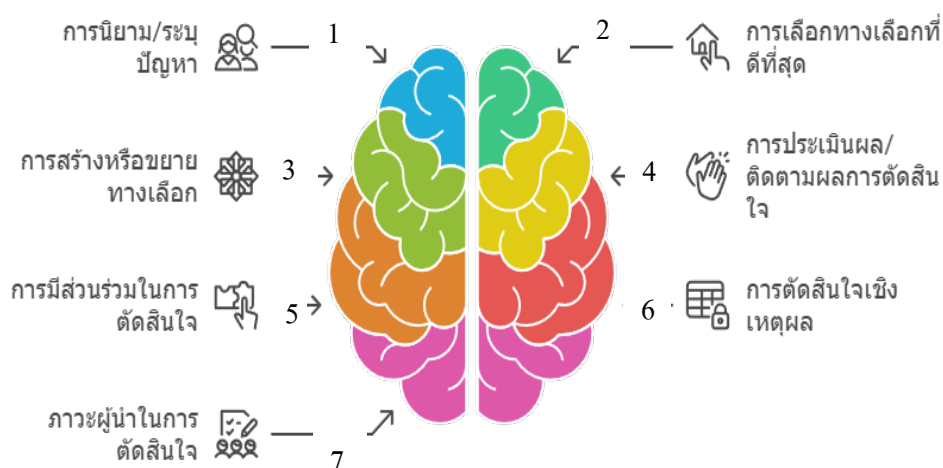
7) ภาวะผู้นำในการตัดสินใจ หมายถึง ความสามารถของผู้นำในการใช้วิจารณญาณ ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ในการเลือกแนวทางการดำเนินงานที่เหมาะสมที่สุด เพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์กร โดยผู้นำจะต้องสามารถวิเคราะห์ปัญหา ประเมินทางเลือก คาดการณ์ผลลัพธ์ และตัดสินใจด้วยความมั่นใจ รอบคอบ โปร่งใส และมีเหตุผล รวมทั้งสามารถรับผิดชอบต่อผลของการตัดสินใจนั้นได้

องค์ความรู้ใหม่

การตัดสินใจถือเป็นศาสตร์และศิลป์ของการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารในยุคดิจิทัล ซึ่งในปัจจุบันผู้บริหารจะต้องมีแนวทางในการตัดสินใจที่เหมาะสม และปรับตัวให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก แนวทางในการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษาที่ได้สังเคราะห์แล้ว เชื่อว่าสามารถนำไปใช้ให้เกิดผลดีในการบริหารอย่างมีประสิทธิภาพได้ ผู้เขียนได้สรุปเป็นองค์ความรู้ไว้ซึ่งเป็นศาสตร์และศิลป์แห่งการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล ได้แก่ 1) การนิยาม/ระบุปัญหา 2) การเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด 3) การสร้างหรือขยายทางเลือก 4) การประเมินผล/ติดตามผลการตัดสินใจ 5) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 6) การตัดสินใจเชิงเหตุผล 7) ภาวะผู้นำในการตัดสินใจ ทั้งหมดนี้สามารถนำไปใช้การบริหารสถานศึกษาในขอบข่ายงานที่กำหนด 4 ด้านได้แก่ ด้านบริหารวิชาการ ด้านบริหารงบประมาณ ด้านบริหารงานบุคคล และ

ด้านบริหารทั่วไป ซึ่งอาจมีความจำเป็นที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องใช้ศาสตร์และศิลป์ในการตัดสินใจ เช่น เมื่อเจอสถานการณ์เร่งด่วนที่จะต้องแก้ไขปัญหา จะต้องเลือกทางเลือกในการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด หากไม่มีทางเลือกจะต้องสร้างทางเลือกใหม่ที่เหมาะสม เมื่อเลือกทางเลือกที่สร้างขึ้นใหม่ จะต้องประเมิน ติดตาม การตัดสินใจในทางเลือกนั้น ๆ ถ้าทางเลือกที่เลือกดำเนินการไม่บรรลุผล จะต้องนำปัญหามาปรึกษาหารือหาข้อสรุปแนวทางด้วยเหตุผลโดยการชี้มติในที่ประชุม หากไม่สามารถหาข้อยุติในที่ประชุมบางสถานการณ์จะต้องใช้ภาวะผู้นำในการตัดสินใจ ในอำนาจหน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา การตัดสินใจจึงเป็นหัวใจสำคัญที่นำไปสู่การดำเนินงานอย่างถูกต้องทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน โดยต้องคำนึงถึงกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ขอบข่ายอำนาจหน้าที่ ความสามารถของบุคลากร ก่อนมอบหมายสั่งการให้ไปดำเนินการต่าง ๆ การบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารจึงจะประสบความสำเร็จในขอบข่ายงานของสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จนนำไปสู่การพัฒนาทางการศึกษาในสถานศึกษาได้อย่างยั่งยืน

ศาสตร์และศิลป์แห่งการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษา



ภาพที่ 1 ศาสตร์และศิลป์แห่งการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษา
ที่มา: พัฒนพงษ์ อนันต์ (2568)

บทสรุป

จากการศึกษาการตัดสินใจหัวใจสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาสำหรับผู้บริหารในยุคดิจิทัล พบว่า มีแนวทางในการตัดสินใจซึ่งเป็นศาสตร์และศิลป์แห่งการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลอยู่ในระดับสูงสุดคือ การนิยาม/ระบุปัญหา อยู่ระดับที่สอง คือ การเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด อยู่ระดับที่สาม 2 ข้อ คือ การสร้างหรือขยายทางเลือก และการประเมินผล/ติดตามผลการตัดสินใจ อยู่ระดับที่สี่ 2 ข้อ คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และ การตัดสินใจเชิงเหตุผล และอยู่ระดับสุดท้ายที่เป็นแนวทางในการตัดสินใจของผู้บริหารคือภาวะผู้นำในการตัดสินใจ จากข้อสรุปดังกล่าว อาจจะใช้ในคราวเดียวกันทุกระดับขั้นตอนในการแก้ปัญหา อุปสรรคเพียงแค่ว่าหนึ่งสถานการณ์ก็ได้ เพราะสถานการณ์

บางครั้งเหตุการณ์เหมือนกันแต่การตัดสินใจอาจไม่เหมือนกัน ดังนั้น การตัดสินใจจึงเป็นหัวใจสำคัญในการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลเป็นเพื่อพัฒนาการศึกษาอย่างยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

- 1) จัดทำคู่มือแนะนำการตัดสินใจในสื่อเทคโนโลยีดิจิทัลให้เป็นฐานข้อมูลในการใช้ศาสตร์และศิลป์แห่งการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล เพื่อให้ผู้บริหารมีข้อมูลในการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลและโปร่งใส
- 2) จัดอบรมผู้บริหารสถานศึกษาในการใช้ศาสตร์และศิลป์แห่งการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล เพื่อให้ผู้บริหารสามารถตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีเหตุผล และเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา รวมทั้งสามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการบริหารจัดการ เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กณิษฐา ทองสมุทร. (2561). ทักษะการบริหารงานในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษา ตามการรับรู้ของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี].
- ขวัญทิพย์ เดชมดุง สาธิต ทวีพร และกัลยาณณ์ เจริญพร. (2568). เทคนิคการตัดสินใจสำหรับผู้บริหารยุคดิจิทัล. *Educational Administration and Innovation Journal*, 5(1), 37-47.
- จากรุวรรณ วิจิตรวงศ์วาน, และ นุชนรา รัตนศิริประภา. (2556). การตัดสินใจของผู้บริหารกับการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนมัธยม. *วารสารบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 4(1), 128-136.
- จิตรกร จันทรสุข, เสาวนีย์ สิริสุขศิลป์, และ ปารย์พิชชา ก้านจักร. (2564). การตัดสินใจสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา. *วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี*, 10(2), 223-238.
- จิตรจรรยา ทรวงวิทยา. (2561). การบริหารวิชาการในสถานศึกษายุคดิจิทัล. *Journal of Roi Kaensarn Academic*, 3(1), 41-55.
- จุฑามาส แหนจอน. (2563). พลวัตกลุ่มและภาวะผู้นำ (Group Dynamics and Leadership) พิมพ์ครั้งที่ 4. แกนต์พอยท์.
- เฉลิมขวัญ ถือความสัตย์ และมัทนา วังถนอมศักดิ์. (2555). การตัดสินใจของผู้บริหารกับการปฏิบัติงานของครู. *วารสารบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 3(1), 110 - 116.
- ณฐาพัชร วรพงศ์พัชร, สัมฤทธิ์ กางเพ็ง, เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย. (2567). ภาวะผู้นำทางการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษาสถานบันการอาชีวศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่*, 2(4), 31-47.
- ณิรดา เวชญาลักษณ์. (2566). แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำในยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดพิษณุโลก. *วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์*, 18(1), 45-57.
- เดช ศรีระโส. (2567). ทักษะการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการทำงานเป็นทีมของครูผู้สอนในสถานศึกษา

- สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุดรธานี. วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี, 7(6), 472.
- ธัญยาภรณ์ สังข์เมือง. (2565). ความต้องการจำเป็นและแนวทางการบริหารงานวิชาการเพื่อยกระดับคุณภาพคุณภาพ การศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิษณุโลก เขต 1 [สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- นพวรรณ คำเพ็ญ. (2566). การตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษากับการทำงานเป็นทีมของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาชุมพร เขต 1 [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พิชญา จันทร์งาม. (2567). รูปแบบพฤติกรรมการตัดสินใจของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการทำงานเป็นทีมของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรสาคร. วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร, 14(2), 36-38.
- พัฒนพงษ์ แสงพันธ์. (2566). ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ขอนแก่น [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พัฒนพงษ์ อนันต์. (2568). ศาสตร์และศิลป์แห่งการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล [วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา.
- มลฤดี เพ็งสง่า, และ มัทนา วังนอมศักดิ์. (2567). การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล. วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์ ศรีนครินทรวิโรฒ, 24(2), 162-175.
- เมธินี ทองสุกใส, สุวิทย์ ภาณุจารี, และ ละมุล รอดขวัญ. (2567). แนวคิดการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล. *Interdisciplinary Academic and Research Journal*, 4(6), 671- 680. <https://doi.org/10.60027/iarj.2024.278858>.
- รัตนภรณ์ เผ่าฟู. (2566). การศึกษาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพะเยา เขต 1 [สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยพะเยา.
- รุ่งรัตน์ พลชัย. (2563: 56). ภาวะผู้นำกับการบริหารในยุคดิจิทัล. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มมร.วิทยาเขตอีสาน, 1(3), 56.
- วุฒินันท์ โพทะดา. (2564). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับแรงจูงใจในการ ปฏิบัติงานของครูผู้สอน ศูนย์เครือข่ายลุ่มน้ำสายบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 1 [สาร นิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.
- วิไลลักษณ์ ฐักิจ. (2566). การบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 3 [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัย.
- วิไลวรรณ ศรีมันตะศิริภัทร, และ อีรังกูร วรบำรุงกุล. (2560). พฤติกรรมการตัดสินใจของผู้บริหารและครูที่ส่งผลต่อการทำงาน เป็นทีม. วารสารราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 11(21), 147–156.
- วิรากร เจริญเชื้อ. (2565). ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเลย หมองบัวลำภู [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วลัยลักษณ์ อินนอก, และ คณะ. (2567). การบริหารวิชาการในสถานศึกษาในยุคดิจิทัล. วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี, 7(3), 925- 930.
- วรภรณ์ ดังเซ่ง. (2563). พฤติกรรมการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษา ตามทัศนะของครูโรงเรียนสังกัดองค์การปกครอง

- ส่วนท้องถิ่น อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ภารวี การญจนประภาส. (2562). การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจบริหารงานของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 3 [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ศรัญญา น้อยพินาย. (2562). ทักษะการบริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- ศศิณี ปานสมุทร. (2565). กระบวนการตัดสินใจของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพังงา. วารสารศึกษาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี, 2(พิเศษ), 235-244.
- สุดา โลมากิจ. (2566). การตัดสินใจของผู้บริหารการศึกษาเพื่อส่งเสริมศักยภาพบุคลากรในองค์กร. การประชุมวิชาการและนำเสนองานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 5 (น.1068-1078). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- สุธิกานต์ บริเอก. (2564). ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานของครูผู้สอนในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 22 [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- Simon, H. A. (1977). *The new science of management decision*. Prentice-Hall.
- Vroom, Victor H. (1964). *Work and Motivation*. John Wiley and Sons.

วันไหลสงกรานต์ในภาคอีสาน: พลวัตทางนันทนาการภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรมร่วมสมัย

Wan Lai Songkran in Northeastern Thailand: Recreational Dynamics within a Contemporary Pluralistic Society

เตชภณ ทองเดิม^{1*} และ น้ำผึ้ง ท่าคล่อง²

Tachapon Tongterm^{1*} and Nhumpung Thaklong²

^{1*}สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

^{1*}Department of Sport Science, Faculty of Liberal Arts and Sciences, Sisaket Rajabhat University

²สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

²Department of Social Studies, Faculty of Education and Human Development,
Sisaket Rajabhat University

*Corresponding email: spsc_network@hotmail.com

Received: 27 สิงหาคม 2568; Revised: 18 พฤศจิกายน 2568; Accepted: 17 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

“วันไหลสงกรานต์” มิได้เป็นเพียงเทศกาลที่สืบทอดจากประเพณีสงกรานต์เท่านั้น หากแต่เป็นปรากฏการณ์ของนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่สะท้อนรากฐานแห่งศรัทธา วิถีชีวิต และการมีส่วนร่วมของชุมชนในสังคมไทย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของวันไหลในบริบทสมัยใหม่ได้แสดงให้เห็นถึง การผสมผสานเชิงวัฒนธรรมระหว่างพิธีกรรมดั้งเดิมกับกิจกรรมร่วมสมัย จนก่อรูปเป็นนวัตกรรมนันทนาการที่ทรงพลังในการขับเคลื่อนทั้งมิติพฤติกรรม สุขภาวะ ความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจฐานราก และการจัดการพื้นที่สาธารณะอย่างมีจริยธรรม บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษารากฐานทางวัฒนธรรมและพลวัตของวันไหลสงกรานต์ในฐานะกิจกรรมนันทนาการที่สืบทอดจากประเพณีสงกรานต์ โดยเน้นการวิเคราะห์ผ่านมิติด้านความเชื่อ วิถีชีวิต และการมีส่วนร่วมของชุมชน 2) วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของวันไหลสงกรานต์ในบริบทสมัยใหม่ในฐานะนวัตกรรมทางนันทนาการที่สะท้อนการผสมผสานระหว่างประเพณีดั้งเดิมกับรูปแบบนันทนาการร่วมสมัยของไทย 3) ประเมินผลกระทบของวันไหลสงกรานต์ต่อพฤติกรรมนันทนาการ สภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจท้องถิ่น โดยใช้กรอบแนวคิดด้านนันทนาการเพื่อการพัฒนาและการจัดการพื้นที่สาธารณะ และ 4) เสนอแนวทางการออกแบบ พัฒนา และจัดการวันไหลสงกรานต์ให้เป็นกิจกรรมนันทนาการที่ยั่งยืน โดยอาศัยการสังเคราะห์วรรณกรรม การวิเคราะห์ภาคสนาม และกรอบแนวคิดด้านนันทนาการร่วมสมัย ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าวันไหลมิได้จำกัดอยู่เพียงการสืบทอดประเพณี หากแต่ทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมที่สร้างสมดุลระหว่างทุนทางวัฒนธรรมกับความต้องการร่วมสมัย พร้อมทั้งสะท้อนความท้าทายด้านความปลอดภัย สิ่งแวดล้อม และการจัดการเชิงพื้นที่ อีกทั้งผู้เขียนได้เสนอวันไหลโมเดล (Wan Lai Model) ในฐานะกรอบแนวคิดเชิงระบบที่บูรณาการมิติฐานวัฒนธรรม สุขภาวะและการมีส่วนร่วม และพื้นที่สาธารณะอย่างมีจริยธรรมขึ้น ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นต้นแบบในการออกแบบและพัฒนากิจกรรม

นันทนาการชุมชนอย่างยั่งยืน อีกทั้งโมเดลดังกล่าวยังมีศักยภาพในการประยุกต์ใช้กับกิจกรรมวัฒนธรรมอื่นในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ เพื่อสร้างพื้นที่แห่งความสุข การเรียนรู้ และการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

คำสำคัญ : วันไหลสงกรานต์, นันทนาการเชิงวัฒนธรรม, นวัตกรรมนันทนาการ, สุขภาวะ, การพัฒนาที่ยั่งยืน

ABSTRACT

Wan Lai Songkran is not merely a festival inherited from the traditional Songkran celebration but represents a phenomenon of cultural recreational innovation that reflects the foundations of faith, lifestyle, and community participation in Thai society. Its transformation in the contemporary context demonstrates a process of cultural hybridization between traditional rituals and modern recreational activities, giving rise to a powerful cultural mechanism that drives behavioral change, well-being, social relations, local economic vitality, and ethical public-space governance. This article aims to 1) examine the cultural foundations and dynamics of Wan Lai Songkran through the dimensions of belief, lifestyle, and community participation; 2) analyze its transformation as a recreational innovation reflecting the fusion between traditional customs and contemporary recreational forms in Thailand; 3) evaluate the impacts of Wan Lai Songkran on recreational behavior, the social environment, culture, and local economy through the frameworks of recreation for development and public-space management; and 4) propose guidelines for designing, developing, and managing Wan Lai Songkran as a sustainable recreational practice that integrates physical, mental, social, and cultural dimensions of well-being. Employing documentary synthesis, field analysis, and contemporary recreation frameworks, the findings reveal that Wan Lai functions not only as a form of cultural preservation but also as a socio-cultural mechanism that balances traditional cultural capital with contemporary societal needs while addressing challenges related to safety, environmental impact, and spatial ethics. The authors therefore propose the Wan Lai Model, a systemic framework integrating cultural grounding, well-being and participation, and ethical public spaces, serving as a prototype for designing and developing sustainable community-based recreation. Furthermore, the model demonstrates strong potential for adaptation to other cultural activities at both local and national levels, fostering happiness, learning, and harmonious coexistence within a pluralistic society.

Keywords: Wan Lai Songkran, Cultural Recreation, Recreational Innovation, Well-being, Sustainability

บทนำ

ในมิติสังคมวัฒนธรรมของไทย “น้ำ” และ “ทราย” มิได้เป็นเพียงองค์ประกอบทางธรรมชาติ หากแต่ดำรงสถานะเป็นกลไกเชิงพิธีกรรม (ritual mechanism) ที่หลอมรวมศรัทธา ความเชื่อ และความสัมพันธ์ของผู้คนเข้าไว้ด้วยกัน

พลังของสายน้ำสื่อถึงการชำระล้างและการเริ่มต้นใหม่ ขณะที่ทรายเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์และการสร้างกุศล ซึ่งสะท้อนผ่านพิธีกรรมที่สืบทอดมายาวนาน โดยเฉพาะประเพณีสงกรานต์อันเป็นวันขึ้นปีใหม่ไทยตามจันทรคติ ประกอบด้วยพิธีสงฆ์น้ำพระ การรดน้ำดำหัว และการเล่นสาดน้ำที่แฝงไว้ด้วยความหมายทางสังคมและจิตวิญญาณ (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2564) นอกจากนี้ยังมีพิธีกรรมท้องถิ่นที่ใช้สัญลักษณ์เหล่านี้เพื่อสื่อถึงความอุดมสมบูรณ์และการเชื่อมโยงกับชุมชน เช่น ประเพณีแห่ดอกไม้ในภาคอีสานซึ่งสะท้อนพลังศรัทธาในการถวายเป็นพุทธบูชา (ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ และคณะ, 2568) และประเพณีตบประทรายในอีสานใต้ที่สะท้อนคติการ “คืนทรายให้วัด” ทั้งนี้เพื่อเชื่อมโยงคนกับธรรมชาติ และการทำบุญ (โกล จันทรวงษ์, 2564) พิธีกรรมเหล่านี้จึงมีเพียงดำรงอยู่เพื่อรักษาแบบแผนทางศาสนา หากยังทำหน้าที่เป็นโครงสร้างทางนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่ช่วยสร้างสุขภาวะทางจิตใจและความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนในชุมชน (Bull et al., 2020)

เมื่อสังคมไทยเปลี่ยนผ่านสู่ยุคความทันสมัยและมีอิทธิพลวัฒนธรรม ประเพณีสงกรานต์ได้ถูกสังเคราะห์เข้ากับพลวัตของนันทนาการร่วมสมัย จนเกิดเป็นวันไหลสงกรานต์ (Wan Lai Songkran) ซึ่งทำหน้าที่เป็นระยะต่อเนื่องของพิธีกรรม โดยเปิดโอกาสให้ความเชื่อและศรัทธาดั้งเดิมแปรสภาพเป็นกิจกรรมนันทนาการของประชาชนในพื้นที่สาธารณะ (เทพพร มังธานี และคณะ, 2566) ลักษณะของวันไหลในแต่ละพื้นที่สะท้อนความยืดหยุ่นทางวัฒนธรรม (cultural resilience) ที่หลอมรวมกิจกรรมก่อเจดีย์ทราย การละเล่นพื้นบ้าน เวทีหมอลำ และดนตรีร่วมสมัยเข้าด้วยกันจนเกิดบรรยากาศของการมีส่วนร่วมและความสุขร่วมหมู่ (Stebbins & Sachsman, 2017) โดยปัจจุบันวันไหลมิได้จำกัดอยู่ในพื้นที่ดั้งเดิมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หากยังแพร่เข้าสู่ภาคอีสาน โดยชุมชนท้องถิ่นได้ปรับประยุกต์รูปแบบให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของตนอย่างสร้างสรรค์ ไม่ว่าจะเป็นการสงฆ์น้ำพระตามวิถีพื้นบ้าน หรือกิจกรรมเยาวชนที่เน้นความปลอดภัยและความหลากหลายทางวัฒนธรรม (อิติณัดดา จินาจันทร์, 2565) การเปลี่ยนผ่านนี้จึงแสดงให้เห็นว่านันทนาการเป็นกลไกที่สำคัญของการธำรงมรดกวัฒนธรรมและการสร้างทุนทางสังคมของชุมชนในโลกสมัยใหม่

แม้ว่าวันไหลสงกรานต์จะได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในฐานะเทศกาลเชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว แต่การศึกษาทางวิชาการของไทยยังขาดการวิเคราะห์เชิงบูรณาการที่มองวันไหลสงกรานต์ในฐานะนวัตกรรมนันทนาการซึ่งมีบทบาทต่อสุขภาวะ อัตลักษณ์ และทุนทางสังคมของผู้คน (Torkildsen, 2012) อีกทั้งการศึกษาที่ผ่านมายังคงมุ่งเน้นเพียงการบริหารจัดการหรือมิติทางเศรษฐกิจ มากกว่าการทำความเข้าใจพลวัตของการมีส่วนร่วมและผลลัพธ์เชิงนันทนาการในระดับชุมชน (ชลธิชา นิสัยสัตย์ และปริมินท์ จารูร, 2565) ขณะที่ในระดับสากล แม้งานวิจัยด้านเทศกาลจะชี้ให้เห็นคุณค่าทางเศรษฐกิจและการสร้างประสบการณ์ (Richards & King, 2022) แต่ยังมีได้ลงลึกถึงบทบาทของนันทนาการในฐานะกลไกพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาฐานฐานทางวัฒนธรรมและพลวัตของวันไหลในฐานะกิจกรรมนันทนาการที่สืบทอดจากประเพณีสงกรานต์ โดยเน้นการวิเคราะห์ผ่านมิติด้านความเชื่อ วิถีชีวิต รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน 2) วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของวันไหลในบริบทสมัยใหม่ในฐานะนวัตกรรมทางนันทนาการที่สะท้อนการผสมผสานระหว่างประเพณีดั้งเดิมกับรูปแบบนันทนาการร่วมสมัยของไทย 3) ประเมินผลกระทบของวันไหลต่อพฤติกรรมนันทนาการ สภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจท้องถิ่น โดยใช้กรอบแนวคิดด้านนันทนาการเพื่อการพัฒนา และการจัดการพื้นที่สาธารณะ และ 4) เสนอแนวทางการออกแบบ พัฒนา และจัดการวันไหลให้เป็นกิจกรรมนันทนาการที่ยั่งยืน ครอบคลุมทั้งมิติทางกาย จิตใจ สังคม และวัฒนธรรม โดยยึดหลักการของนันทนาการเพื่อสุขภาวะของประชาชนทุกกลุ่มวัย ทั้งนี้เพื่อความกระชับของบทความ ผู้เขียนจะใช้คำว่า “วันไหล” แทน “วันไหลสงกรานต์” ตลอดการเขียนในหัวข้อต่อไป ผู้เขียนคาดหวังว่าผลงานนี้จะเป็นการเปิดพื้นที่การตีความใหม่ทางวิชาการ ที่ยกระดับ

การศึกษาวันไหลจากเพียงเทศกาลสืบสานวัฒนธรรม ไปสู่การเป็นต้นแบบของนวัตกรรมนันทนาการเพื่อการพัฒนาชุมชน และสุขภาวะอย่างยั่งยืนในสังคมไทยร่วมสมัย

รากฐานทางแนวคิด

การทำความเข้าใจปรากฏการณ์วันไหลในฐานะนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม (cultural recreational innovation) จำเป็นต้องวางรากฐานที่มั่นคงด้วยชุดของแนวคิดหลัก ซึ่งทำหน้าที่เป็นฐานความหมายที่จะใช้ในการวิเคราะห์ ตลอดทั้งบทความ แนวคิดเหล่านี้ได้รับการสังเคราะห์และนิยามโดยอ้างอิงจากองค์ความรู้ด้านนันทนาการ สังคมวิทยา และวัฒนธรรม เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมในประเด็นสำคัญของการศึกษา ดังนี้

1. รากฐานเชิงวัฒนธรรมและการสืบสานสู่วันไหล

การทำความเข้าใจวันไหลในฐานะกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม จำเป็นต้องวางรากฐานทางแนวคิดที่มั่นคง เพื่อให้การวิเคราะห์มีความลุ่มลึกและเป็นระบบ แนวคิดเหล่านี้มิได้ทำหน้าที่เพียงอธิบายคำจำกัดความ แต่ยังเป็นเครื่องมือวิเคราะห์ที่ช่วยถอดรหัสความหมายและคุณค่าที่ซ่อนอยู่ในวันไหล โดยสะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมดังกล่าวคือปรากฏการณ์ทางนันทนาการที่ผสมผสานมิติพิธีกรรม การพักผ่อน และการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุคเปลี่ยนผ่านของสังคมไทย ดังนี้

1) วันไหล

วันไหล คือ ปรากฏการณ์ทางนันทนาการที่สะท้อนพลวัตของการปรับประยุกต์ประเพณีดั้งเดิมเข้าสู่รูปแบบร่วมสมัย โดยมีรากฐานจากพิธีกรรมก่อพระทรายน้ำไหลและการคืนทรายให้วัดในภาคตะวันออก ซึ่งเป็นคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการสร้างบุญและความอุดมสมบูรณ์ (เทพพร มังธานี และคณะ, 2565) ต่อมา วันไหลได้รับการปรับเปลี่ยนให้เป็นกิจกรรมสาธารณะในพื้นที่ชายฝั่ง เช่น บางแสน และระยอง ก่อนจะแพร่ขยายเข้าสู่ภาคอีสาน โดยชุมชนได้ตีความใหม่ผนวกกับพิธีกรรมท้องถิ่น เช่น ตบประทายและการแห่ดอกไม้ (ชลธิชา นิสัยสัตย์ และปรมินท์ จารูวร, 2565) ทำให้วันไหลมิได้เป็นเพียงการถ่ายทอดวัฒนธรรม หากแต่กลายเป็นเวทีนันทนาการที่ชุมชนใช้เพื่อสื่อสารอัตลักษณ์และความร่วมสมัยไปพร้อมกัน

2) กิจกรรมนันทนาการร่วมสมัย

วันไหลยังสามารถเข้าใจได้ผ่านกรอบแนวคิดของกิจกรรมนันทนาการร่วมสมัย ซึ่งหมายถึงกิจกรรมที่บุคคลเลือกเข้าร่วมโดยสมัครใจในช่วงเวลาว่าง เพื่อพักผ่อน พัฒนาตนเอง และสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม โดยไม่เกี่ยวข้องกับข้อผูกพันในชีวิตประจำวัน (Torkildsen, 2012) การเล่นน้ำ การแสดงหมอลำสมัยใหม่ หรือการประกวดเจดีย์ทราย จึงไม่ใช่เพียงการสร้างความเป็นกันเอง แต่เป็นการสะท้อนความต้องการของประชาชนในสังคมพหุวัฒนธรรม ที่ต้องการกิจกรรมที่เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบันและเปิดพื้นที่ให้คนต่างวัย ต่างภูมิหลัง ได้มีส่วนร่วมร่วมกัน

3) สุขภาวะทางนันทนาการ

การทำความเข้าใจวันไหลยังต้องพิจารณาในกรอบของสุขภาวะทางนันทนาการ ซึ่งหมายถึงสถานะที่บุคคลได้รับผลเชิงบวกทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคมจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมนันทนาการ (Stumbo & Pegg, 2010) วันไหลในฐานะกิจกรรมชุมชนมีศักยภาพในการลดความตึงเครียด สร้างความสุข และยกระดับความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น ความสุขภาวะเชิงสังคมยังเกิดขึ้นผ่านการพบปะ การร่วมแรงร่วมใจ และการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นภายในชุมชน

4) พื้นที่นันทนาการชุมชน

วันไหลดำรงอยู่ได้เพราะมีพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมร่วมกัน พื้นที่นันทนาการชุมชนหมายถึงพื้นที่ที่ถูกจัดสรรหรือปรับใช้เพื่อรองรับกิจกรรมนันทนาการ โดยเน้นการเข้าถึงและการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม (National

Recreation and Park Association: NRPA, 2022) สำหรับวันไหล พื้นที่สาธารณะ เช่น วัด ถนน ลานหมู่บ้าน หรือสนามกีฬาถูกปรับเป็นพื้นที่กิจกรรมชั่วคราวเพื่อรองรับทั้งพิธีกรรมและกิจกรรมร่วมสมัย ซึ่งไม่เพียงแต่ทำให้กิจกรรมเกิดขึ้นได้ แต่ยังทำหน้าที่สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมและความสามัคคีในชุมชน

เมื่อพิจารณาโดยรวม แนวคิดทั้งสี่ประการนี้สะท้อนว่าการทำความเข้าใจวันไหลต้องมองในฐานะนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมมากกว่าประเพณีหรือการท่องเที่ยวทั่วไป วันไหลเป็นการผสมผสานระหว่างรากวัฒนธรรม พื้นที่สาธารณะ ความสุขภาวะ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งทำให้กลายเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิต รวมถึงทุนทางสังคมของชุมชนไทยในยุคเปลี่ยนผ่านอย่างแท้จริง

2. เจือนไขร่วมสมัย: ความหลากหลาย สังคมพหุวัฒนธรรม และยุคเปลี่ยนผ่าน

การวิเคราะห์วันไหลในฐานะกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมจำเป็นต้องพิจารณาเงื่อนไขร่วมสมัยที่กำหนดพลวัตและความหมายของกิจกรรมในสังคมไทยปัจจุบัน หนึ่งในกรอบสำคัญคือสังคมพหุวัฒนธรรม (pluralistic society) (Li et al., 2008) ที่เปิดโอกาสให้ผู้คนต่างชาติพันธุ์ ศาสนา เพศ และวิถีชีวิตเข้ามามีส่วนร่วมในเทศกาลได้อย่างเท่าเทียม ดังนั้น วันไหลจึงมิใช่เพียงกิจกรรมเพื่อความบันเทิง แต่ยังเป็นเวทีสร้างความสัมพันธ์และความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมของผู้เข้าร่วมทุกกลุ่ม ขณะเดียวกัน ปรากฏการณ์นี้ยังเกิดขึ้นท่ามกลางยุคเปลี่ยนผ่าน (transition era) ที่สังคมไทยเผชิญการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี (Giddens, 2023) ทำให้วันไหลกลายเป็นตัวอย่างของการเคลื่อนจากพิธีกรรมเชิงศาสนาไปสู่กิจกรรมสาธารณะร่วมสมัย เช่น เวทีหมอลำ การประกวดเจดีย์ทราย หรือการใช้สื่อดิจิทัลในการจัดการงานเทศกาล ปรากฏการณ์นี้สะท้อนถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่สร้างสมดุลระหว่างการสืบสานรากประเพณีและการตอบสนองต่อความต้องการของสังคมใหม่

ในอีกมิติหนึ่ง วันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของการตีความใหม่ที่หยั่งรากลึกในอัตลักษณ์ท้องถิ่น ภาคอีสานมีวัฒนธรรมที่โดดเด่นจากการผสมผสานพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องผี และพิธีกรรมพราหมณ์ (พิริวัส อินทวิ, 2566) ทำให้การจัดวันไหลมิใช่เพียงการถอดแบบจากภาคตะวันออก แต่เป็นการปรับประยุกต์เข้ากับพิธีกรรมดั้งเดิม เช่น ตบประทายและแห่ดอกไม้ รวมถึงการสร้างกิจกรรมร่วมสมัยที่มีจิตเฉพาะของชุมชน การผสมผสานนี้ก่อให้เกิดพื้นที่นันทนาการที่ทั้งสืบทอดมรดกวัฒนธรรมและสร้างนวัตกรรมที่ตอบสนองต่อวิถีร่วมสมัย เมื่อพิจารณาเชิงบูรณาการ วันไหลในภาคอีสานจึงสามารถมองได้ว่าเป็นนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงมิติประเพณีกับสุขภาวะและพื้นที่สาธารณะในสังคมไทยร่วมสมัยอย่างกลมกลืน

3. การบูรณาการเชิงระบบ: วันไหลในฐานะนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม

การทำความเข้าใจวันไหลในฐานะกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมจำเป็นต้องอาศัยการเชื่อมโยงแนวคิดรากฐานและเงื่อนไขร่วมสมัยเข้าด้วยกัน เพื่อก้าวข้ามการมองวันไหลเพียงในฐานะเทศกาลประเพณีหรือกิจกรรมท่องเที่ยว หากแต่เป็นนวัตกรรมทางนันทนาการที่มีพลวัตและมิติซับซ้อน การผสมผสานระหว่างพิธีกรรมดั้งเดิม เช่น การก่อเจดีย์ทรายและตบประทาย กับกิจกรรมร่วมสมัยอย่างเวทีดนตรี ตลาดวัฒนธรรม และกิจกรรมเยาวชน มิได้เป็นเพียงการปรับเปลี่ยนรูปแบบเพื่อความบันเทิง แต่คือการผลิตพื้นที่ทางสังคมใหม่ (new social space) ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มวัยได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเสมอภาค (Richards & King, 2022; ประวิทย์ ฤทธิบุญ, 2561)

เมื่อพิจารณาผ่านกรอบของสุขภาวะทางนันทนาการ วันไหลยังสร้างผลเชิงบวกต่อคุณภาพชีวิตทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม โดยช่วยลดความตึงเครียด เสริมสร้างความสัมพันธ์ รวมถึงเพิ่มความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น (Stumbo & Pegg, 2010) อีกทั้งการจัดกิจกรรมในพื้นที่สาธารณะ เช่น วัด ถนน หรือสนามชุมชน ยังช่วยยกระดับทุนทางสังคมผ่านการมีส่วนร่วมและการสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม ที่สำคัญ วันไหลยังสะท้อนถึงความยืดหยุ่นและ

ความสามารถของวัฒนธรรมในการปรับตัว (cultural resilience) ที่ทำให้ประเพณีดั้งเดิมสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย (เทพพร มังธานี และคณะ, 2566)

เมื่อพิจารณาแนวคิดในสามมิติ ได้แก่ รากฐานเชิงวัฒนธรรม เงื่อนไขร่วมสมัย และการบูรณาการเชิงระบบ จะเห็นได้ว่าวันไหลมิได้ดำรงอยู่เพียงในฐานะกิจกรรมเชิงประเพณี หากแต่ได้กลายเป็นนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่สะท้อนทั้งการสืบทอด การปรับตัว และการสร้างคุณค่าใหม่ในสังคมไทยร่วมสมัย ความเข้าใจดังกล่าวช่วยให้การวิเคราะห์วันไหลไม่หยุดอยู่ที่การมองเป็นกิจกรรมเพื่อความบันเทิงหรือการท่องเที่ยว แต่ชี้ให้เห็นถึงบทบาทเชิงลึกในฐานะกลไกที่เสริมสร้างสุขภาวะ การมีส่วนร่วมของชุมชน รวมทั้งทุนทางสังคมในระดับท้องถิ่นและสังคมวงกว้าง ทั้งนี้ เพื่อให้การวิเคราะห์มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น บทความจะต่อยอดไปสู่การประยุกต์ใช้กรอบทฤษฎีด้านนันทนาการและสังคมวัฒนธรรมในหัวข้อถัดไป เพื่ออธิบายพลวัตของวันไหลในเชิงโครงสร้างและเชิงระบบอย่างเป็นองค์รวม

กรอบแนวคิดและทฤษฎีเชิงวิเคราะห์

การทำความเข้าใจปรากฏการณ์วันไหลในฐานะนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม มิได้มุ่งเพียงการนิยามเชิงถ้อยคำ หากแต่ต้องอาศัยชุดของทฤษฎีและแนวคิดเชิงวิชาการที่ผ่านการสังเคราะห์อย่างเป็นระบบ เพื่อทำหน้าที่เป็นเลนส์วิเคราะห์ในการถอดรหัสพลวัตและความหมายเชิงลึกของกิจกรรม วันไหลสะท้อนให้เห็นถึงพลังของนันทนาการในฐานะกระบวนการทางสังคมที่ยังรากในวัฒนธรรม แต่สามารถปรับตัวต่อสังคมไทยร่วมสมัยได้อย่างยืดหยุ่น กรอบแนวคิดเหล่านี้ช่วยให้การวิเคราะห์ก้าวข้ามจากการมองวันไหลเป็นเพียงพิธีกรรมหรือกิจกรรมตามฤดูกาล ไปสู่การเข้าใจเชิงระบบที่สะท้อนบทบาทของวันไหลต่อการพัฒนา สุขภาวะ และการจัดการความหลากหลายในชุมชน ผ่านกรอบทฤษฎีสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. นันทนาการเพื่อการพัฒนา (recreation for development)

แนวคิดนันทนาการเพื่อการพัฒนาเป็นกรอบสำคัญที่องค์การอนามัยโลกและสมาคมอุทยานและนันทนาการแห่งชาติสหรัฐอเมริกา (NRPA, 2022) ให้ความสำคัญ โดยมองว่านันทนาการมิใช่เพียงกิจกรรมเพื่อการพักผ่อน แต่เป็นเครื่องมือเชิงนโยบายที่สามารถยกระดับสุขภาวะทางกาย จิตใจ และสังคม รวมทั้งขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน การนำแนวคิดนี้มาประยุกต์กับปรากฏการณ์วันไหลสะท้อนให้เห็นว่า กิจกรรมดังกล่าวทำหน้าที่เป็นพื้นที่แห่งการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่เกิดจากพลังของประชาชนในการสร้างสรรค์พื้นที่สาธารณะให้กลายเป็นพื้นที่สุขภาวะชั่วคราวซึ่งสามารถขยายผลไปสู่การเป็นพื้นที่สร้างสุขภาวะถาวรในอนาคตได้ การสาดน้ำ การละเล่น และเวทีดนตรีในวันไหลจึงไม่ใช่เพียงการเฉลิมฉลอง หากแต่เป็นกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะ ลดความตึงเครียด และส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างวัย ขณะเดียวกัน การเปิดพื้นที่สาธารณะอย่างถนนและลานวัดให้ประชาชนทุกกลุ่มเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม ยังช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและเสริมสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของร่วมของชุมชน นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของเยาวชนในการจัดเวทีหมอลำหรือประกวดเจดีย์ทรายไม่เพียงสร้างการเรียนรู้ข้ามรุ่น แต่ยังพัฒนาอัตลักษณ์และศักยภาพของพลเมืองรุ่นใหม่ที่จะเข้าใจรากวัฒนธรรมและสามารถปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับยุคสมัยได้ (เทพพร มังธานี และคณะ, 2566) ด้วยเหตุนี้ วันไหลจึงเป็นตัวอย่างของนวัตกรรมนันทนาการเพื่อการพัฒนา ที่ผสมผสานสุขภาวะ ความเสมอภาค และการจัดการพื้นที่เข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน จนกลายเป็นกลไกสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิตและทุนทางสังคมในระดับชุมชนไทยร่วมสมัยอย่างแท้จริง

2. นวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม

แนวคิดนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม ชี้ให้เห็นว่ากิจกรรมนันทนาการมิได้เป็นเพียงการสืบทอดหรืออนุรักษ์รูปแบบดั้งเดิมเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการตีความ (reinterpretation) และสร้างสรรค์ใหม่ที่ผสมผสานระหว่างความต่อเนื่องของมรดกทางวัฒนธรรมกับวิถีชีวิตร่วมสมัย (Stebbins & Sachsman, 2017) การประยุกต์แนวคิดนี้กับวันไหลสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านของพิธีกรรมดั้งเดิมสู่พื้นที่สาธารณะเชิงสร้างสรรค์ (creative public space) ซึ่งประชาชนทุกกลุ่มวัยและทุกภูมิภาคสามารถเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเสมอภาคและภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของตน ตัวอย่างเช่น การจัดเวทีหมอลำร่วมสมัยที่เปิดโอกาสให้เยาวชนได้ทดลองออกแบบการแสดงร่วมกับศิลปินท้องถิ่น หรือการแข่งขันก่อเจดีย์ทรายที่มีได้เป็นเพียงกิจกรรมเชิงประเพณี แต่ยังสะท้อนสารทางสังคมใหม่ เช่น ประเด็นสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ทรัพยากร และการสร้างความรับผิดชอบต่อพื้นที่ชุมชน สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าวันไหลได้พัฒนาเป็นนวัตกรรมนันทนาการที่มีพลังการเปลี่ยนแปลง (transformative recreation) ในการสร้างสำนึกใหม่ของการเรียนรู้ข้ามรุ่น การธำรงอัตลักษณ์ท้องถิ่น และการหลอมรวมความหลากหลายของผู้คนให้เชื่อมโยงกันในสังคมพหุวัฒนธรรมร่วมสมัย (Zarotis, 2020) อันเป็นตัวอย่างของพลวัตวัฒนธรรมไทยที่สามารถพัฒนาและสืบสานคุณค่าดั้งเดิมผ่านกลไกนันทนาการได้อย่างยั่งยืนและมีชีวิตชีวา

3. การประเมินผลกระทบทางนันทนาการ

แนวคิดการประเมินผลกระทบทางนันทนาการ (recreational impact assessment: RIA) เป็นกรอบการวิเคราะห์ที่ช่วยให้มองเห็นคุณค่าของกิจกรรมนันทนาการอย่างรอบด้าน ทั้งในระดับปัจเจก ชุมชน และพื้นที่ โดยไม่จำกัดเพียงการวัดความพึงพอใจของผู้เข้าร่วม (Stumbo & Pegg, 2010) แต่ครอบคลุมการประเมินผลต่อสุขภาวะ สังคม และสิ่งแวดล้อมในเชิงระบบ การนำแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้กับวันไหลสะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมดังกล่าวเป็นมากกว่าการเฉลิมฉลองหลังเทศกาลสงกรานต์ หากแต่เป็นกระบวนการพัฒนาเชิงนันทนาการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งต่อคุณภาพชีวิตและทุนทางสังคมของชุมชนในหลายมิติ ด้านสุขภาวะ วันไหลช่วยสร้างสมดุลทางอารมณ์ สุขภาพ และความสุข ผูกพันระหว่างบุคคลผ่านการละเล่นและกิจกรรมสาธารณะซึ่งเปิดโอกาสให้เกิดการเคลื่อนไหวและปฏิสัมพันธ์อย่างเป็นธรรมชาติ ด้านสังคม วันไหลเป็นเวทีแห่งการสร้างสามัคคี ลดความเหลื่อมล้ำ และกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการร่วมแรงกันจัดกิจกรรม การช่วยเหลือกันดูแลพื้นที่ หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างรุ่น ขณะที่ในมิติของพื้นที่ กิจกรรมวันไหลเปลี่ยนถนน ลานวัด และตลาด ให้กลายเป็นพื้นที่สร้างสุขที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการออกแบบและบริหารจัดการอย่างมีจิตสำนึกต่อความปลอดภัยและสิ่งแวดล้อม (Richards & King, 2022) เมื่อมองผ่านกรอบแนวคิด RIA จึงเห็นได้ว่าวันไหลคือกระบวนการนันทนาการที่เชื่อมโยงสุขภาวะ สังคม และพื้นที่เข้าด้วยกันอย่างมีทิศทาง สะท้อนถึงพลังของนันทนาการในการสร้างผลลัพธ์เชิงพัฒนาอย่างยั่งยืนในสังคมไทยร่วมสมัย

4. การจัดการนันทนาการในสังคมพหุวัฒนธรรม

แนวคิดการจัดการนันทนาการในสังคมพหุวัฒนธรรม (recreation management in pluralistic society) มุ่งเน้นการยอมรับและใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนา เพศ วัย ภาษา และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ในฐานะทุนทางสังคมที่สามารถนำมาพัฒนาและออกแบบกิจกรรมนันทนาการให้เท่าเทียม ครอบคลุม และตอบสนองต่อความต้องการของทุกกลุ่มในสังคม (Glass et al., 2014) การประยุกต์แนวคิดนี้กับวันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสะท้อนผ่านกระบวนการสร้างพื้นที่กลาง (inclusive space) ที่ทุกคนรู้สึกมีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของร่วมกัน โดยเฉพาะการออกแบบกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เยาวชน ผู้สูงวัย และกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQIAN+) ได้แสดงออกอย่างอิสระและปลอดภัย เช่น เวทีหมอลำร่วมสมัย การประกวดเจดีย์ทรายสร้างสรรค์ หรือการจัดตลาดวัฒนธรรมที่เปิดกว้างโดยไม่ผูกขาดกับกลุ่มทุนใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งล้วนสะท้อนถึงแนวคิดความปลอดภัยทางวัฒนธรรม (cultural safety) ที่ให้

ความสำคัญกับการเคารพในความแตกต่างและการจัดการความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ การแบ่งสัดส่วนพื้นที่เล่นน้ำอย่างเหมาะสมตามวัยหรือเพศ รวมถึงการสร้างระบบดูแลความปลอดภัยโดยชุมชน ล้วนเป็นกลไกที่นำไปสู่ความเป็นธรรมเชิงวัฒนธรรม (cultural equity) ซึ่งถือเป็นหัวใจของการจัดการนันทนาการในสังคมพหุวัฒนธรรมร่วมสมัย (Berasategi et al., 2023) ดังนั้น วันไหลจึงมิใช่เพียงเทศกาลวัฒนธรรม แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมของชุมชน ที่ใช้พลังของนันทนาการเป็นเครื่องมือหล่อหลอมความหลากหลายให้กลายเป็นความสมดุลและความยั่งยืนของสังคมไทยในยุคเปลี่ยนผ่าน

เมื่อพิจารณาร่วมกัน กรอบแนวคิดทั้งสี่ ได้แก่ นันทนาการเพื่อการพัฒนา นวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม การประเมินผลกระทบทางนันทนาการ และการจัดการนันทนาการในสังคมพหุวัฒนธรรม ล้วนสะท้อนมุมมองเชิงระบบที่ช่วยให้เข้าใจวันไหลมิใช่เพียงกิจกรรมตามฤดูกาล แต่เป็นกลไกทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีศักยภาพในการเสริมสร้างสุขภาวะ ความเสมอภาค และทุนทางสังคมของชุมชนได้อย่างยั่งยืน วันไหลในฐานะนวัตกรรมนันทนาการจึงทำหน้าที่เป็นทั้งเครื่องมือพัฒนาและเวทีสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมที่หลอมรวมมิติของสุขภาวะ อัตลักษณ์ การมีส่วนร่วม และความยั่งยืนเข้าด้วยกัน

วันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: บริบท วัฒนธรรม และพลวัต

การเกิดและพัฒนาการของปรากฏการณ์วันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ภาคอีสาน) เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สะท้อนพลวัตของนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม โดยมีกระบวนการ “ฟื้นฟู-ปรับประยุกต์-สร้างความหมายใหม่” ที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น อันแสดงให้เห็นถึงความสามารถของชุมชนในการผสมผสานพิธีกรรมดั้งเดิมกับรูปแบบกิจกรรมร่วมสมัย เพื่อสร้างสุขภาวะและทุนทางสังคมอย่างยั่งยืน การวิเคราะห์ในส่วนนี้มุ่งใช้กรอบทฤษฎีเชิงนันทนาการมาถอดรหัสว่าพลวัตดังกล่าวมีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตและความเข้มแข็งของชุมชนอีสานอย่างไร

1. รากฐานเชิงพิธีกรรมและการตีความใหม่

แม้ว่าวันไหลจะมีต้นกำเนิดในพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ซึ่งมีการจัดงานหลังเทศกาลสงกรานต์อย่างเป็นทางการ (ชลธิชา นิสัยสัจย์ และปรเมษฐ์ จารูวร, 2565) แต่การแพร่ขยายเข้าสู่ภาคอีสานนั้นก็มิได้เป็นการเลียนแบบเชิงวัฒนธรรม หากเป็นกระบวนการการประยุกต์สร้างสรรค์ (creative adaptation) ที่ผสมผสานเทศกาลจากภายนอกเข้ากับพิธีกรรมที่หยั่งรากอยู่ในชุมชน เช่น การสงฆ์น้ำพระ การรดน้ำดำหัว และโดยเฉพาะประเพณีแห่ดอกไม้ ซึ่งสะท้อนการถวายเป็นพุทธบูชาและความสามัคคีของชุมชน (โกลม จันทรวงษ์, 2564) รวมถึงประเพณีตบประทายในอีสานใต้ซึ่งมีคติเรื่องการคืนทรายให้วัดเพื่อความอุดมสมบูรณ์ (เทพพร มังธานี และคณะ, 2565) ทั้งหมดนี้สอดคล้องกับรากฐานของพิธีกรรมก่อพระทรายน้ำไหล ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อพิจารณาผ่านกรอบแนวคิด นวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม จะเห็นได้ว่า การก่อรูปของวันไหลในอีสานเป็นกระบวนการที่ชุมชนใช้ศรัทธาและพื้นที่สาธารณะเป็นฐานในการสร้างสรรค์กิจกรรมร่วมสมัย ซึ่งไม่เพียงคงไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรม แต่ยังสะท้อนพลังการปรับตัวของชุมชนไทยอีสานในยุคเปลี่ยนผ่านได้อย่างลุ่มลึก

2. พลวัตเชิงพื้นที่และนันทนาการเพื่อการพัฒนา

การเติบโตของวันไหลในภาคอีสานเป็นผลจากกระบวนการฟื้นฟู-ประยุกต์ (revival and adaptation) ที่ขับเคลื่อนโดยชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งนำพิธีกรรมดั้งเดิม เช่น การตบประทาย การก่อเจดีย์ทราย และการรดน้ำดำหัว มาจัดในรูปแบบที่เปิดพื้นที่สาธารณะมากขึ้น เช่น ถนน ลานวัด หรือสนามชุมชน เพื่อเชื่อมโยงกับกิจกรรมร่วมสมัยอย่างเวทีหมอลำ การประกวดเจดีย์ทรายเชิงสร้างสรรค์ และกิจกรรมเยาวชน กระบวนการดังกล่าวสะท้อนแนวคิด

นันทนาการเพื่อการพัฒนาที่มุ่งใช้กิจกรรมทางวัฒนธรรมเป็นกลไกเสริมสร้างสุขภาวะ ลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างทุนทางสังคมในระดับฐานราก โดยเฉพาะทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนอีสาน ซึ่งมีความสัมพันธ์แนบแน่นระหว่างวัดกับชุมชน (พระทศพล อคคปญโญ และพระมหาภิรัฐภรณ์ อัสมาลี, 2565) และระบบเครือญาติที่เข้มแข็ง (ปรเมศวร์ อุดรนิติย์, 2567) ปัจจัยเหล่านี้เอื้อให้เกิดรูปแบบของการมีส่วนร่วมแบบร่วมสร้างที่ประชาชนไม่เพียงเป็นผู้เข้าร่วมแต่เป็นผู้ร่วมออกแบบกิจกรรม โดยมีการถ่ายทอดระหว่างรุ่น เช่น ผู้สูงอายุทำหน้าที่สืบทอดพิธีกรรม ขณะที่เยาวชนสร้างสรรค์กิจกรรมหมอลำและงานประกวดร่วมสมัย ซึ่งสะท้อนแนวคิดนันทนาการแบบมีส่วนร่วม ที่ชี้ว่าความยั่งยืนของกิจกรรมนันทนาการเกิดจากการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของคนในชุมชน

3. การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบและการจัดการในสังคมพหุวัฒนธรรม

แม้ว่าวันไหลในภาคอีสานจะได้รับอิทธิพลจากรูปแบบของภาคตะวันออก แต่ความแตกต่างในเชิงโครงสร้างและจุดมุ่งหมายสะท้อนให้เห็นแนวโน้มของการจัดการนันทนาการในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างชัดเจน โดยวันไหลภาคตะวันออก เช่น ชลบุรีและระยอง มักขับเคลื่อนโดยภาครัฐกิจและหน่วยงานท้องถิ่นขนาดใหญ่ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์ และสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจ ผ่านกิจกรรมขนาดใหญ่ เช่น คอนเสิร์ตชายหาด การตลาดวัฒนธรรม หรือการแสดงเชิงพาณิชย์ (Berasategi et al., 2023) ขณะที่วันไหลในภาคอีสานเติบโตจากฐานวัดและชุมชน โดยเน้นสุขภาวะ ความสัมพันธ์ทางสังคม และการมีส่วนร่วมมากกว่าเศรษฐกิจเชิงท่องเที่ยว การจัดการกิจกรรมจึงมุ่งสู่การสร้างพื้นที่กลางที่ทุกกลุ่มสามารถมีส่วนร่วมได้อย่างเท่าเทียม ไม่ว่าจะเป็นเยาวชน ผู้สูงอายุ หรือ LGBTQIAN+ ผ่านการออกแบบกิจกรรมที่ปลอดภัยทางวัฒนธรรมและส่งเสริมความเป็นธรรมเชิงวัฒนธรรม การเปรียบเทียบนี้จึงตอกย้ำว่าบริบทของวันไหลในอีสานคือรูปแบบของ นวัตกรรมนันทนาการเพื่อความยั่งยืนทางวัฒนธรรม ที่ใช้ความหลากหลายเป็นพลังขับเคลื่อนในการสร้างสุขภาวะและความสามัคคีในสังคม

ในภาพรวม วันไหลในภาคอีสานเป็นกรณีศึกษาที่สำคัญของการใช้นันทนาการเชิงวัฒนธรรมเป็นกลไกขับเคลื่อนการพัฒนาและความยั่งยืนของชุมชนไทยในยุคเปลี่ยนผ่าน การผสมผสานระหว่างศรัทธา ประเพณี และกิจกรรมร่วมสมัยทำให้วันไหลมีใช้เพียงเทศกาลแห่งความบันเทิง แต่คือกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนทุกวัย ทุกอัตลักษณ์ และทุกภูมิหลังที่ร่วมสร้างสุขภาวะ ความภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น และความเข้มแข็งของทุนทางสังคม อันสะท้อนให้เห็นพลังของนันทนาการในการธำรงวัฒนธรรมและขับเคลื่อนสังคมไทยสู่อนาคตอย่างสมดุลและยั่งยืน

องค์ประกอบของกิจกรรมวันไหลในบริบทนันทนาการร่วมสมัย

กิจกรรมวันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีได้ดำเนินไปอย่างไร้โครงสร้าง หากแต่ประกอบด้วยองค์ประกอบหลากหลายที่สะท้อนถึงเจตจำนงของชุมชนในการออกแบบกิจกรรม จัดสรรพื้นที่ และสร้างคุณค่าร่วมในระดับสังคม การทำความเข้าใจองค์ประกอบเหล่านี้จึงเป็นกุญแจสำคัญในการวิเคราะห์วันไหลในฐานะเทศกาลนันทนาการร่วมสมัยที่มีมิติทางวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจเชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อน โดยสามารถจัดแบ่งและวิเคราะห์ได้ในสี่ประเด็นหลักต่อไปนี้

1. การจำแนกประเภทกิจกรรม: มิติเชิงพิธีกรรม นันทนาการ และพาณิชย์

กิจกรรมวันไหลในภาคอีสานมีความหลากหลายทั้งในเชิงรูปแบบและเจตนารมณ์ ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็นสามมิติสำคัญที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นพลวัต เพื่อสร้างพื้นที่ทางนันทนาการแบบผสมผสาน (hybrid recreational space) ที่หลอมรวมมิติศรัทธา เศรษฐกิจ และสุขภาวะเข้าด้วยกันอย่างลงตัว

1.1 กิจกรรมเชิงพิธีกรรม เป็นหัวใจของเทศกาลที่ทำหน้าที่สืบสานความเชื่อและยืนยันรากฐานทางวัฒนธรรม เช่น การสรงน้ำพระ การรดน้ำดำหัว การก่อพระเจดีย์ทราย และการแห่ดอกไม้ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่สร้างสายสัมพันธ์ระหว่างรุ่นและย้าคุณค่าทางจิตวิญญาณของชุมชน (ชลธิชา นิสัยสัตย์ และปรมินท์ จารูร, 2565)

1.2 กิจกรรมเชิงนันทนาการ เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นการเข้าร่วมโดยสมัครใจ เช่น การเล่นสาดน้ำ การละเล่นพื้นบ้าน การแสดงหมอลำ และกิจกรรมกีฬาในชุมชน ซึ่งมุ่งสร้างความสุข ความผ่อนคลาย และความสัมพันธ์ทางสังคมตามแนวคิดสุขภาวะทางนันทนาการ (Stumbo & Pegg, 2010)

1.3 กิจกรรมเชิงพาณิชย์ เช่น ตลาดวัฒนธรรม การออกร้านสินค้า และการแสดงของศิลปินชื่อดัง ซึ่งแม้มีวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจ แต่ก็มีบทบาทสำคัญในการดึงดูดผู้เข้าร่วมจำนวนมากและสร้างรายได้ให้ท้องถิ่น การทำงานร่วมกันของทั้งสามมิตินี้จึงสะท้อนให้เห็นว่าเทศกาลวันไหลมีใช้การแยกส่วน แต่คือระบบกิจกรรมที่เกี่ยวพันกันทั้งด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสุขภาวะอย่างมีพลวัต

2. กลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรม: การเชื่อมโยงข้ามรุ่นและความหลากหลาย

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมวันไหลในภาคอีสานมีความหลากหลายด้านอายุ บทบาททางสังคม และแรงจูงใจ ซึ่งสามารถสังเคราะห์เป็นสามกลุ่มหลักที่สะท้อนพลวัตการมีส่วนร่วมในสังคมพหุวัฒนธรรม

2.1 กลุ่มครอบครัวและผู้สูงอายุ ใช้เทศกาลเป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์ข้ามรุ่นผ่านกิจกรรมอย่างการรดน้ำดำหัวและการก่อเจดีย์ทราย ซึ่งสร้างความอบอุ่นในครัวเรือนและเสริมความผูกพันในชุมชน สอดคล้องกับบทบาทของนันทนาการในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางสังคม (Pinassi et al., 2017)

2.2 กลุ่มเยาวชนและผู้สร้างสรรค์ ทำหน้าที่ทั้งในฐานะผู้เข้าร่วมและผู้ร่วมสร้างกิจกรรม โดยเฉพาะในเวทีแสดงออก เช่น การเต้น การแสดงหมอลำร่วมสมัย และกิจกรรมอาสาสมัคร ซึ่งช่วยปลูกฝังทักษะความเป็นพลเมืองและอัตลักษณ์เชิงสร้างสรรค์ (Berasategi et al., 2023)

2.3 ความท้าทายในการออกแบบเพื่อครอบคลุม ความหลากหลายทางอายุ เพศ ภาษา และความเชื่อ ทำให้การออกแบบกิจกรรมต้องอาศัยหลักการความเป็นธรรมเชิงวัฒนธรรมและการออกแบบเพื่อความครอบคลุมตามแนวทางขององค์การอนามัยโลกและสมาคมอุทยานและนันทนาการแห่งชาติสหรัฐอเมริกา (NRPA, 2022) ทั้งนี้เพื่อให้วันไหลทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางที่ทุกกลุ่มสามารถมีส่วนร่วมได้อย่างเท่าเทียม

3. รูปแบบการออกแบบกิจกรรม: วัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมาย และพื้นที่เฉพาะกิจ

การออกแบบกิจกรรมวันไหลเป็นหัวใจสำคัญของการสะท้อนวิสัยทัศน์ชุมชนในการจัดสรรพื้นที่ การวางวัตถุประสงค์ และการกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่สอดคล้องกับความหลากหลายของผู้เข้าร่วม

3.1 การออกแบบร่วมและวัตถุประสงค์เชิงกลยุทธ์ การวางแผนกิจกรรมในวันไหลเกิดจากร่วมมือของหน่วยงานท้องถิ่น วัด ผู้นำชุมชน เยาวชน และครอบครัว เช่น พิธีกรรมเข้าเพื่อผู้สูงวัยควบคู่กับเวทีหมอลำ กีฬา และกิจกรรมเยาวชนในช่วงบ่าย (เทพพร มังธานี และคณะ, 2566) ซึ่งสะท้อนแนวคิดนันทนาการเพื่อการพัฒนาที่มุ่งสร้างสุขภาวะและความเท่าเทียม

3.2 พื้นที่นันทนาการเฉพาะกิจ การสร้างพื้นที่ชั่วคราว เช่น ชุมนุ้เล่นพื้นบ้าน เวทีหมอลำกลางถนน หรือพื้นที่เล่นน้ำปลอดภัย แสดงถึงการใช้พื้นที่สาธารณะอย่างสร้างสรรค์และมีระบบ ช่วยลดความแออัดและเพิ่มความปลอดภัย ทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดนันทนาการเชิงวัฒนธรรม (Stebbins & Sachsman, 2017) ที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์กับวิถีชีวิตปัจจุบัน ก่อให้เกิดการออกแบบนันทนาการเพื่อสุขภาวะอย่างยั่งยืนที่สะท้อนการเชื่อมโยงระหว่างมรดกและความร่วมสมัยของอีสาน

4. บทบาทของหน่วยงานและชุมชน: การจัดการร่วมและความยั่งยืนเชิงวัฒนธรรม

หัวใจของการขับเคลื่อนวันไหลในภาคอีสานอยู่ที่การจัดการแบบประสานความร่วมมือ (co-management) ซึ่งสร้างสมดุลระหว่างนโยบายภาครัฐกับพลังสร้างสรรค์ของภาคประชาชน หน่วยงานท้องถิ่น เช่น เทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ทำหน้าที่เป็นผู้ประสาน (facilitator) สนับสนุนทรัพยากรและพื้นที่ ขณะที่ชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้ร่วมออกแบบและขับเคลื่อนกิจกรรมจริง โครงสร้างนี้เปิดโอกาสให้กลุ่มที่เคยถูกมองข้าม เช่น ผู้สูงวัยที่อยู่ลำพังหรือเยาวชนกลุ่ม LGBTQIAN+ มีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมและปลอดภัย (เทพพร มังธานี และคณะ, 2566) การมีส่วนร่วมลักษณะนี้สอดคล้องกับแนวคิดนันทนาการเพื่อการพัฒนา ที่มุ่งเสริมศักยภาพ สุขภาวะ และความเป็นธรรมทางสังคม ตลอดจนแนวคิดการจัดการนันทนาการแบบยั่งยืนที่ให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจและการเคารพบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่น วันไหลจึงไม่ใช่เพียงเทศกาลที่รัฐจัดให้ประชาชนแต่คือกิจกรรมที่รัฐและชุมชนสร้างร่วมกัน ซึ่งสะท้อนพลังของการบริหารจัดการเชิงสังคมที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง

องค์ประกอบของกิจกรรมวันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่ผสมผสานศรัทธา ประเพณี และความร่วมมือเข้าไว้ด้วยกันอย่างกลมกลืน เทศกาลนี้ทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างความสุขภาวะและทุนทางสังคมของชุมชน สะท้อนพลังของการมีส่วนร่วมและการออกแบบพื้นที่สาธารณะอย่างยั่งยืน จนสามารถยกระดับวันไหลในภาคอีสานให้กลายเป็นโมเดลของเทศกาลนันทนาการร่วมสมัยเพื่อการพัฒนาชุมชนไทยในศตวรรษที่ 21 ต่อไป

ผลกระทบของวันไหลในมิติต่าง ๆ ของนันทนาการชุมชน

ชุมชนในหลากหลายมิติอย่างเป็นระบบ ทั้งพฤติกรรมของผู้เข้าร่วม ความสัมพันธ์ทางสังคม สุขภาวะ เศรษฐกิจ และการจัดการพื้นที่สาธารณะอย่างมีประสิทธิภาพ การวิเคราะห์ผลกระทบเหล่านี้จึงมีความสำคัญต่อการประเมินว่าวันไหลจะยังคงเป็นเพียงกิจกรรมตามฤดูกาล หรือสามารถพัฒนาเป็นกลไกการขับเคลื่อนชุมชนผ่านนันทนาการได้จริงเพียงใด โดยแต่ละมิติประกอบด้วยมุมมองด้านบวกที่ควรส่งเสริม และด้านเปราะบางที่ควรจัดการอย่างรอบคอบ ดังนี้

1. มิติพฤติกรรมและการมีส่วนร่วม

วันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นพื้นที่นันทนาการที่ส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมการใช้เวลาว่างและรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในหลากหลายกลุ่มวัย โดยเฉพาะในชุมชนอีสานที่วิถีชีวิตส่วนใหญ่ผูกพันกับงานเกษตรและขาดโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมสร้างสรรค์ เทศกาลนี้จึงกลายเป็นพื้นที่เฉพาะกิจที่เปิดโอกาสให้ผู้คนได้แสดงออก พบปะ และเลือกกิจกรรมตามความสนใจของตนเอง เยาวชนมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ริเริ่มและผู้สร้างกิจกรรม เช่น การจัดเวทีหมอลำร่วมสมัย การแข่งขันเชิงสร้างสรรค์ หรือการทำกิจกรรมอาสาสมัคร ซึ่งช่วยเสริมพลังความเป็นพลเมืองและความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น ขณะเดียวกันผู้สูงวัยกลับมามีบทบาทในฐานะผู้นำพิธีกรรมรดน้ำคำหัวและผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่คนรุ่นหลัง ส่งผลให้เกิดรูปแบบของนันทนาการแบบมีส่วนร่วมที่เน้นเสรีภาพ ความเท่าเทียม และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม พลวัตของความสุขที่เกิดขึ้นนี้ยังแฝงไว้ด้วยความเปราะบางทางพฤติกรรม เช่น การดื่มแอลกอฮอล์ในพื้นที่สาธารณะ การใช้ยานพาหนะโดยประมาท หรือพฤติกรรมที่อาจก่อให้เกิดอุบัติเหตุและความขัดแย้ง ซึ่งหากขาดการจัดการเชิงจริยธรรมและมาตรการด้านความปลอดภัยอย่างรอบคอบ อาจบั่นทอนคุณค่าของวันไหลในฐานะพื้นที่แห่งสุขภาวะและการพัฒนาได้ ดังนั้น การออกแบบกิจกรรมวันไหลจึงควรให้ความสำคัญกับการสร้างพฤติกรรมการมีส่วนร่วมที่สร้างสรรค์ มีจิตสำนึกทางสังคม และเคารพความแตกต่าง ทั้งนี้เพื่อให้เทศกาลนี้เป็นพื้นที่ที่ทุกคน

2. มิติสังคมและความสัมพันธ์ชุมชน

วันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญของการฟื้นฟูและสร้างทุนทางสังคม (social capital) ผ่านกระบวนการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนที่กำลังเผชิญแรงเปลี่ยนผ่านจากการโยกย้ายถิ่น การลดบทบาทของพิธีกรรมดั้งเดิม และการห่างเหินทางสังคม เทศกาลนี้จึงกลายเป็นพื้นที่แห่งการกลับมาพบกันที่หล่อเลี้ยงความสัมพันธ์ในระดับครอบครัว ชุมชน และระหว่างรุ่น ผู้สูงวัยได้รับการยอมรับในฐานะศูนย์กลางแห่งศรัทธาและภูมิปัญญา ขณะที่เยาวชนมีบทบาทใหม่ในฐานะผู้ขับเคลื่อนกิจกรรมร่วมสมัยซึ่งช่วยลดช่องว่างระหว่างวัยและส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน การมีส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่ม LGBTQIAN+ และผู้พิการในกิจกรรมต่าง ๆ ยังสะท้อนแนวคิดความหลากหลายอย่างเป็นธรรมที่เสริมสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมของคนทุกกลุ่ม (NRPA, 2022) พร้อมกันนั้น วันไหลยังเป็นเวทีในการฟื้นคืนความไว้วางใจทางสังคมที่ถูกสั่นคลอนจากโครงสร้างสังคมยุคใหม่ ผ่านการทำกิจกรรมร่วมที่ยึดโยงความเคารพ ความกตัญญู และมิตรภาพในชุมชน อย่างไรก็ตาม พลวัตเชิงบวกนี้ยังมีความท้าทายเชิงโครงสร้างจากการจัดงานที่ขยายตัวในลักษณะเชิงพาณิชย์ซึ่งอาจสร้างความเหลื่อมล้ำเชิงทุน หรือความขัดแย้งระหว่างค่านิยมของคนต่างรุ่นต่อวิธีการจัดกิจกรรม ดังนั้น การบริหารจัดการเทศกาลวันไหลในมิติทางสังคมจึงควรตั้งอยู่บนหลักของการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม การรับฟังความคิดเห็นของทุกกลุ่ม และการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับการปรับตัว เพื่อให้วันไหลดำรงบทบาทเป็นพื้นที่แห่งความสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนของชุมชนอีสานร่วมสมัยอย่างแท้จริง

3. มิติเศรษฐกิจและทุนทางวัฒนธรรม

เทศกาลวันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือไม่เพียงทำหน้าที่เป็นเวทีแห่งการเฉลิมฉลองทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการหมุนเวียนเศรษฐกิจระดับฐานราก โดยแปรทุนทางวัฒนธรรม (cultural capital) ให้กลายเป็นทุนทางเศรษฐกิจ (economic capital) อย่างมีพลวัต ผ่านการจำหน่ายสินค้าพื้นบ้าน ตลาดวัฒนธรรม การออกร้านของกลุ่มแม่บ้าน และการแสดงของศิลปินท้องถิ่น ซึ่งช่วยกระตุ้นรายได้ การจ้างงาน และการท่องเที่ยวในพื้นที่ ส่งผลให้วันไหลกลายเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ชุมชนที่ผสมผสานความเชื่อ วัฒนธรรม และความบันเทิงเข้ากับโอกาสทางเศรษฐกิจอย่างสมดุล การมีส่วนร่วมของเยาวชน กลุ่มชาติพันธุ์ และผู้สูงวัยในกิจกรรมเหล่านี้ยังเสริมสร้างอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจในท้องถิ่น พร้อมทั้งทำให้ทุนวัฒนธรรมได้รับการสืบสานในรูปแบบที่สร้างรายได้และคุณค่าร่วมของสังคม อย่างไรก็ตาม พลวัตด้านเศรษฐกิจของวันไหลยังเผชิญกับความเสี่ยงจากการถูกครอบงำโดยทุนเชิงพาณิชย์ เช่น การจัดเวทีคอนเสิร์ตขนาดใหญ่ที่กลืนบทบาทของศิลปินท้องถิ่น หรือการกระจุกตัวของรายได้ในกลุ่มผู้ประกอบการบางราย ซึ่งอาจบิดเบือนความหมายทางวัฒนธรรมของเทศกาล การรักษาสมดุลระหว่างการสร้างรายได้กับการคงไว้ซึ่งคุณค่าทางวัฒนธรรม จึงเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการวันไหลในเชิงเศรษฐกิจ เพื่อให้เทศกาลนี้เติบโตอย่างมีจริยธรรมและยั่งยืน โดยคงไว้ซึ่งบทบาทในฐานะพื้นที่แห่งความสุขที่หลอมรวมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และชุมชนเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน

4. มิติสุขภาพและจริยธรรมสาธารณะ

วันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเทศกาลที่มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างสุขภาพของประชาชนในเชิงร่างกาย จิตใจ และสังคม ผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้คนได้เคลื่อนไหวทางกาย ได้ผ่อนคลายทางอารมณ์ และได้เชื่อมโยงกับผู้อื่นในบรรยากาศของความสุขและมิตรภาพ กิจกรรมเล่นน้ำ การรดน้ำดำหัว การแสดงดนตรีพื้นบ้าน และการร่วมพิธีกรรมศรัทธาล้วนเป็นประสบการณ์เชิงนันทนาการที่ช่วยเยียวยาความเหนื่อยล้าและฟื้นฟูพลังชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสุขภาพทางนันทนาการที่มองว่าความสุขมิได้เกิดจากความบันเทิงเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการมีส่วนร่วมที่มีความหมายในระดับบุคคลและชุมชน (Stumbo & Pegg, 2010) การได้เคลื่อนไหว ร้องเพลง และทำกิจกรรมร่วมกันยังช่วยลดภาวะเครียดและสร้างพลังบวกทางจิตใจให้แก่ผู้คน อย่างไรก็ตาม วันไหลยังเผชิญความท้าทายเชิง

จริยธรรมของพื้นที่สาธารณะ ทั้งการดื่มแอลกอฮอล์ที่นำไปสู่ความรุนแรง การล่วงละเมิดทางร่างกายและวาจาในระหว่างเล่นน้ำ หรือการกีดกันกลุ่มเปราะบางซึ่งขัดต่อหลักจริยธรรมสาธารณะ ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านี้สะท้อนถึงความเปราะบางของความสุขที่หากปราศจากการจัดการอย่างมีจิตสำนึก ก็อาจทำให้พื้นที่ซึ่งควรเป็นแหล่งแห่งความสุขภาวะกลับกลายเป็นแหล่งของความขัดแย้งและความไม่ปลอดภัยได้ ดังนั้น การจัดกิจกรรมวันไหลจึงจำเป็นต้องยึดหลักของพื้นที่นันทนาการที่ปลอดภัยและมีความรับผิดชอบต่อ โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรี ความเท่าเทียม และความรู้สึกปลอดภัยของผู้เข้าร่วมทุกกลุ่ม พร้อมส่งเสริมจริยธรรมสาธารณะผ่านการสื่อสารและการออกแบบกิจกรรมอย่างสร้างสรรค์ ทั้งนี้เพื่อให้วันไหลดำรงอยู่ในฐานะเทศกาลแห่งสุขภาวะที่เชื่อมโยงความสุข ความปลอดภัย และความดีงามทางวัฒนธรรมเข้าด้วยกันอย่างยั่งยืน

5. มิติการจัดการพื้นที่นันทนาการ

วันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสะท้อนศักยภาพของชุมชนในการจัดการพื้นที่สาธารณะให้กลายเป็นพื้นที่นันทนาการเฉพาะกิจที่ยืดหยุ่นและมีชีวิตชีวา โดยการดัดแปลงถนน ลานวัด โรงเรียน หรือพื้นที่ริมแม่น้ำให้เป็นพื้นที่เล่นน้ำ แสดงศิลปะพื้นบ้าน หรือจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนความสามารถในการบริหารจัดการเชิงพื้นที่อย่างมีส่วนร่วม และตอบสนองต่อความต้องการของผู้คนหลากหลายกลุ่ม หลายชุมชนได้พัฒนาแนวทางการบริหารจัดการพื้นที่อย่างเป็นระบบ ทั้งการวางแผนจราจร การจัดโซนกิจกรรมตามวัย การติดตั้งโครงสร้างชั่วคราวเพื่อความปลอดภัย ตลอดจนการใช้วัสดุท้องถิ่นในการตกแต่งพื้นที่ให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของชุมชน ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนถึงแนวคิดพื้นที่ยืดหยุ่นและมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาเมืองเชิงนันทนาการขององค์การสหประชาชาติ (United Nations, 2025) อย่างไรก็ตาม การขยายตัวของเทศกาลวันไหลก่อให้เกิดความท้าทายด้านการบริหารจัดการ เช่น ความแออัดของผู้คน การใช้ทรัพยากรเกินขนาด ความเสี่ยงด้านความปลอดภัย และการขาดระบบดูแลหลังจบงาน ซึ่งสะท้อนถึงข้อจำกัดในการประสานงานระหว่างหน่วยงานและภาคประชาชน การจัดการพื้นที่นันทนาการของวันไหลจึงควรตั้งอยู่บนหลักการของการออกแบบเพื่อการมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้ชุมชนและผู้เข้าร่วมทุกกลุ่มร่วมกำหนดรูปแบบการใช้พื้นที่ ควบคู่กับการบริหารจัดการเชิงยั่งยืนที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม ความปลอดภัย และความเท่าเทียมของผู้ใช้ เพื่อให้วันไหลมิใช่เพียงเทศกาลแห่งความสนุก แต่คือแบบจำลองของการจัดการพื้นที่สาธารณะเชิงนันทนาการที่สร้างความสุข ความปลอดภัย และความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมของชุมชนในระยะยาว

วันไหลโมเดล (Wan Lai Model)

จากการวิเคราะห์เชิงประจักษ์และการสังเคราะห์แนวคิดตลอดบทความ สามารถยืนยันได้ว่า “วันไหล” มิได้เป็นเพียงเทศกาลที่สืบเนื่องจากประเพณีสงกรานต์ หากแต่เป็นนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่สะท้อนพลวัตของสังคมร่วมสมัยในฐานะกิจกรรมที่ผสมผสานรากวัฒนธรรม วิถีชีวิต และการจัดการพื้นที่สาธารณะเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ วันไหลจึงทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงสังคมที่ส่งเสริมสุขภาวะ การมีส่วนร่วม และความสมานฉันท์ของชุมชนผ่านกิจกรรมที่มีทั้งศรัทธาและความสร้างสรรค์ เพื่อสะท้อนคุณค่าดังกล่าว ผู้เขียนจึงได้เสนอกรอบแนวคิด “Wan Lai Model” ในฐานะ โมเดลต้นแบบของการพัฒนานันทนาการชุมชนที่ยั่งยืน โดยตั้งอยู่บนแนวคิดการจัดการนันทนาการเพื่อการพัฒนา การใช้พื้นที่อย่างมีจริยธรรม และการเสริมสร้างทุนทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ดังนี้

1. องค์ประกอบเชิงระบบของ Wan Lai Model

Wan Lai Model เป็นระบบคิดเชิงบูรณาการที่เกิดจากการสังเคราะห์พลวัตของเทศกาลวันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีมุ่งอธิบายว่ากิจกรรมวัฒนธรรมสามารถพัฒนาเป็นระบบนันทนาการเพื่อการพัฒนาได้อย่างไร โมเดลนี้เน้นการทำงานร่วมกันของสี่มิติหลัก ซึ่งเป็นรากฐานของการสร้างความสมดุลระหว่างวัฒนธรรม สุขภาวะ พื้นที่

สาธารณะ และความยั่งยืน ทั้งสี่มิติได้ดำรงอยู่แยกจากกัน แต่มีลักษณะพึ่งพาและเกื้อหนุนที่ทำให้เทศบาลวันไหลมี ชีวิตชีวาและคงคุณค่าทางสังคมอย่างต่อเนื่อง

ตารางที่ 1 แสดงโครงสร้างของมิติหลักทั้งสี่ พร้อมแนวคิดสำคัญและนัยยะต่อการจัดการนันทนาการเชิงพัฒนา

มิติ (dimension)	แนวคิดหลักที่บูรณาการ	นัยยะต่อการจัดการเชิงนันทนาการ
C: ฐานวัฒนธรรม (cultural grounding)	ยึดโยงพิธีกรรม ความศรัทธา และการ ตีความใหม่ให้สอดคล้องกับสังคมร่วม สมัย	เสริมพลังเชิงสัญลักษณ์ของประเพณี สร้างความต่อเนื่องของอัตลักษณ์และ ศรัทธาให้ดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ เปลี่ยนแปลง
P: สุขภาวะและการมีส่วนร่วม (participation & well-being)	ใช้นันทนาการเป็นกระบวนการร่วมสร้าง เพื่อสุขภาวะองค์กรรวม	แปลงกิจกรรมจากการพักผ่อนไปสู่ เครื่องมือพัฒนาชุมชน เสริมพลังผู้คนทุก กลุ่มให้มีบทบาทในฐานะเจ้าของ กิจกรรม
S: พื้นที่สาธารณะเพื่อการอยู่ร่วม (inclusive public space)	ออกแบบและบริหารพื้นที่สาธารณะ อย่างยืดหยุ่น และเป็น ธรรมชาติเชิง วัฒนธรรม	เปลี่ยนถนน วัด หรือริมแม่น้ำให้เป็น พื้นที่นันทนาการเฉพาะกิจที่ปลอดภัย และส่งเสริมการอยู่ร่วมในสังคมพหุ วัฒนธรรม
W: ความยั่งยืนเชิงสังคม (sustainability & resilience)	ใช้กลไกการกำกับดูแลแบบมีส่วนร่วม และเชื่อมโยงเป้าหมายการพัฒนาที่ ยั่งยืน (SDGs)	ทำให้ประเพณีดั้งเดิมดำรงอยู่ได้อย่าง ยืดหยุ่นผ่านการจัดการร่วม และ เสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมในระยะ ยาว

ในเชิงระบบ มิติ C-P-S-W Model เปรียบเสมือนวงจรแห่งการเรียนรู้และพัฒนาที่ขับเคลื่อนชุมชนให้เติบโตอย่าง ต่อเนื่อง ฐานวัฒนธรรม (C) ทำหน้าที่เป็นรากที่หล่อเลี้ยงอัตลักษณ์ ขณะที่สุขภาวะและการมีส่วนร่วม (P) ทำหน้าที่สร้าง พลังชีวิตและความสัมพันธ์ทางสังคม พื้นที่สาธารณะ (S) เป็นเวทีแห่งการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ ส่วนความยั่งยืนเชิง สังคม (W) ทำหน้าที่เป็นกลไกประคองให้ระบบทั้งหมดดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและมีความหมายในระยะยาว ดังนั้น “Wan Lai Model” จึงมิใช่เพียงแผนผังเชิงแนวคิด แต่เป็นระบบคิดที่สะท้อนถึงการเปลี่ยนกิจกรรมวัฒนธรรมให้กลายเป็น กระบวนการพัฒนาเชิงนันทนาการอย่างยั่งยืน โดยมีศักยภาพต่อการต่อยอดเป็นกรอบนโยบายและแนวทางบริหารจัดการ ในระดับชุมชนและระดับประเทศได้อย่างเป็นรูปธรรม

2. การตีความเชิงทฤษฎีของแต่ละองค์ประกอบ

การบูรณาการทั้งสี่มิติใน Wan Lai Model มิได้เป็นเพียงการจัดหมวดแนวคิด หากแต่เป็นโครงสร้างเชิงระบบของ การพัฒนาที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง วัฒนธรรม สุขภาวะ พื้นที่ และความยั่งยืน อย่างมีพลวัต มิติแต่ละส่วนต่างทำ หน้าที่เชื่อมโยงระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ระหว่างคุณค่าทางจิตวิญญาณกับรูปแบบการใช้ชีวิตร่วมสมัย จึงอาจตีความได้ดังนี้

1) ฐานวัฒนธรรม

มิตินี้เป็นรากฐานของโมเดลและสะท้อนความทรงจำทางสังคม (social memory) ที่ขับเคลื่อนด้วยศรัทธาและพิธีกรรม เช่น การสรงน้ำพระ การรดน้ำดำหัว การก่อพระเจดีย์ทราย หรือการแห่ดอกไม้ ซึ่งล้วนเป็นสัญลักษณ์ของการชำระล้าง พิธีฟู และ การเชื่อมโยงระหว่างคนกับธรรมชาติ แนวคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎีความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม (cultural continuity) ที่มองว่าวัฒนธรรมมิได้คงอยู่เพราะการอนุรักษ์เท่านั้น แต่ดำรงอยู่เพราะการตีความใหม่อย่างต่อเนื่องเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของยุคสมัย การฟื้นฟูชีวิตของวันไหลจึงเป็นการนำทุนทางวัฒนธรรมมาสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมที่ร่วมสมัยแต่ยังคงคุณค่าดั้งเดิม เป็นตัวอย่างของการต่ออายุความหมายทางสังคมผ่านกระบวนการนันทนาการ

2) สุขภาวะและการมีส่วนร่วม

มิตินี้เป็นหัวใจของการเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับกิจกรรม ในมิติทางกาย จิตใจ สังคม และปัญญา แนวคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎีนันทนาการเพื่อการพัฒนาที่มองว่านันทนาการมิใช่เพียงกิจกรรมเพื่อความสนุกหรือพักผ่อน หากแต่เป็นเครื่องมือสร้างสุขภาวะองค์รวมและส่งเสริมความเป็นพลเมืองในชุมชน โดยเทศกาลวันไหลเปิดพื้นที่ให้ผู้คนมีส่วนร่วมในบทบาทที่หลากหลาย ทั้งการเป็นผู้จัด ผู้เข้าร่วม และผู้ดูแลพื้นที่ ซึ่งเป็นกระบวนการร่วมสร้างคุณค่าที่ช่วยปลดปล่อยพลังสร้างสรรค์ของแต่ละกลุ่มอัตลักษณ์ เช่น เยาวชนที่สร้างกิจกรรมร่วมสมัย ผู้สูงวัยที่ถ่ายทอดพิธีกรรม หรือกลุ่ม LGBTQIAN+ ที่นำเสนอความเท่าเทียมทางวัฒนธรรม ทั้งหมดนี้สะท้อนการขยายขอบเขตของนันทนาการเพื่อการอยู่ร่วมที่เกื้อหนุนความผูกพันและสุขภาวะของชุมชนในภาพรวม

3) พื้นที่สาธารณะเพื่อการอยู่ร่วม

มิตินี้สะท้อนแนวคิดสิทธิในเมือง (right to the city) และการออกแบบเพื่อทุกคน (universal design) ที่มองว่าพื้นที่สาธารณะควรเป็นพื้นที่ของทุกคน ไม่ว่าชาติพันธุ์ เพศ วัย หรือสถานะทางสังคม วันไหลแสดงให้เห็นศักยภาพของชุมชนในการเปลี่ยนพื้นที่วัด ถนน หรือริมน้ำ ให้กลายเป็นพื้นที่นันทนาการเฉพาะกิจที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม การจัดพื้นที่ลักษณะนี้ไม่เพียงเป็นเวทีของความสุข แต่ยังเป็นพื้นที่แห่งจริยธรรมสาธารณะ (public space ethics) ที่ส่งเสริมการเคารพผู้อื่น การลดความขัดแย้ง และการอยู่ร่วมในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งแนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่าการจัดการพื้นที่สาธารณะมิได้เป็นเพียงเรื่องโครงสร้างกายภาพ แต่เป็นเรื่องของการสร้างวัฒนธรรมแห่งการอยู่ร่วมผ่านการออกแบบเชิงสังคม

4) ความยั่งยืนเชิงสังคม

มิตินี้ทำหน้าที่เป็นกลไกปรับประคับประคองระบบ (systemic regulator) ที่ทำให้เทศกาลวันไหลสามารถดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่องท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยใช้หลักการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม และการจัดการแบบประสานความร่วมมือ ซึ่งเปิดโอกาสให้หน่วยงานท้องถิ่น ภาคประชาชน และภาคธุรกิจทำงานร่วมกันในลักษณะหุ้นส่วนพัฒนา (collaborative partnership) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ที่เน้นการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม (social resilience) ผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมและนันทนาการ ผลลัพธ์คือการทำให้วันไหลมิได้หยุดอยู่แค่เทศกาล แต่กลายเป็นระบบการพัฒนาอย่างต่อเนื่องที่เชื่อมโยงสุขภาวะ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม

การบูรณาการทั้งสี่มิติใน Wan Lai Model (C-P-S-W) แสดงให้เห็นถึงพลวัตของระบบคิดเชิงนันทนาการเพื่อการพัฒนา ที่เชื่อมโยงรากทางวัฒนธรรมเข้ากับกระบวนการสร้างสุขภาวะ การจัดการพื้นที่สาธารณะ และการเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนอย่างเป็นองค์รวม โดยมิติของฐานวัฒนธรรม ทำหน้าที่หล่อเลี้ยงอัตลักษณ์ ความศรัทธา และความทรงจำร่วม ขณะที่มิติสุขภาวะและการมีส่วนร่วม เป็นแรงขับเคลื่อนที่เปิดโอกาสให้ทุกกลุ่มประชากรได้ร่วมสร้างคุณค่าและ

ความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างมีความหมาย ส่วนมิติพื้นที่สาธารณะเพื่อการอยู่ร่วม ทำหน้าที่เป็นเวทีของการปฏิสัมพันธ์ที่สะท้อนจริยธรรมการอยู่ร่วมในสังคม พหุวัฒนธรรม และมิติความยั่งยืนเชิงสังคม ทำหน้าที่เป็นกลไกกำกับดูแลที่ช่วยให้ระบบทั้งหมดดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่องผ่านกระบวนการจัดการร่วม และการบูรณาการเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) การทำงานเชื่อมโยงกันของทั้งสี่มิติสร้างวงจรการพัฒนาแบบวัฒนธรรม-สุขภาวะ-พื้นที่-ความยั่งยืน ที่ส่งผลให้วันไหลมีได้เป็นเพียงเทศกาลเชิงวัฒนธรรม แต่เป็นกลไกเชิงสังคมที่มีพลังในการยกระดับคุณภาพชีวิตและทุนทางสังคมของชุมชนอย่างยั่งยืน จึงอาจกล่าวได้ว่า Wan Lai Model เป็นนวัตกรรมทางความคิดเชิงนันทนาการที่สามารถต่อยอดเป็นกรอบเชิงนโยบายและแนวทางเชิงปฏิบัติในการพัฒนานันทนาการชุมชนไทยได้อย่างเป็นระบบและมีความหมายในศตวรรษที่ 21

ข้อเสนอเชิงนโยบายและการจัดการภายใต้ Wan Lai Model

บนฐานของการสังเคราะห์ Wan Lai Model และผลการวิเคราะห์ผลกระทบในมิติต่าง ๆ ผู้เขียนเสนอกรอบแนวปฏิบัติเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาเทศกาลวันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการสร้างคุณค่าร่วมทั้งด้านวัฒนธรรม สุขภาวะ สังคม และเศรษฐกิจอย่างแท้จริง ซึ่งสามารถจำแนกข้อเสนอเชิงนโยบายและการจัดการได้ดังนี้

1. การออกแบบกิจกรรมที่ตอบสนองความหลากหลายของประชากร

การออกแบบกิจกรรมควรตั้งอยู่บนหลักความเป็นธรรมเชิงวัฒนธรรมและการออกแบบเพื่อทุกคน ทั้งนี้เพื่อให้เทศกาลเป็นพื้นที่แห่งสุขภาวะของทุกคนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมที่คำนึงถึงความหลากหลายทางเพศวัย อัตลักษณ์ และศักยภาพ เช่น การสร้างพื้นที่เฉพาะกลุ่ม (thematic zones) เพื่อรองรับผู้สูงวัยผ่านเวที จิตวิญญาณที่เน้นพิธีกรรมเชิงศรัทธา การเปิดเวทีเยาวชนเพื่อแสดงออกทางวัฒนธรรมและศิลปะร่วมสมัย และการจัดพื้นที่ปลอดภัยสำหรับกลุ่ม LGBTQIAN+ รวมถึงกลุ่มผู้พิการ นอกจากนี้ กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น และภาคประชาชนตั้งแต่ขั้นการวางแผน ออกแบบ และดำเนินงาน จะช่วยสะท้อนความต้องการจริงของประชาชนและสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมที่เป็นหัวใจของการจัดการนันทนาการเชิงชุมชนอย่างยั่งยืน

2. การจัดการพื้นที่อย่างปลอดภัยและมีจริยธรรม

เพื่อป้องกันปัญหาความเปราะบางของความสุขและความเสี่ยงในพื้นที่สาธารณะ เทศกาลวันไหลจำเป็นต้องมีกลไกจัดการพื้นที่อย่างมีจริยธรรมและปลอดภัยในทุกมิติ ทั้งด้านกายภาพและจิตสังคม โดยเริ่มจาก มาตรการควบคุมพฤติกรรมเสี่ยง เช่น ห้ามจำหน่ายหรือดื่มแอลกอฮอล์ในเขตเล่นน้ำ กำหนดโซนกิจกรรมตามกลุ่มวัย และควบคุมระดับเสียง เพื่อป้องกันอันตรายจากความแออัด รวมถึงการจัดตั้ง ทีมอาสาสมัครดูแลพื้นที่ที่ทำหน้าที่เฝ้าระวังและช่วยเหลือผู้เข้าร่วมอย่างใกล้ชิด การสร้างพื้นที่สาธารณะที่มีจริยธรรมจึงหมายถึงการจัดการพื้นที่ที่เคารพศักดิ์ศรีของผู้เข้าร่วมทุกคน ส่งเสริมการอยู่ร่วมอย่างปลอดภัย และลดความเหลื่อมล้ำของการเข้าถึงพื้นที่นันทนาการในชุมชน

3. การกำกับดูแลแบบมีส่วนร่วม

กลไกการจัดการเทศกาลวันไหลควรยึดหลักการจัดการร่วม เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการสนับสนุนจากภาครัฐและพลังสร้างสรรค์ของภาคประชาชน โดยหน่วยงานท้องถิ่น เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล หรือวัด ควรทำหน้าที่เป็นตัวประสาน (facilitator) ที่สนับสนุนทรัพยากรและกลไกเชิงนโยบาย ขณะที่ภาคประชาชนและภาคเอกชนควรเป็นผู้ร่วมออกแบบและดำเนินกิจกรรมในพื้นที่จริง การบริหารในลักษณะนี้ช่วยให้เทศกาลกลายเป็นพื้นที่เรียนรู้ร่วมของสังคมที่ทุก

ฝ่ายมีส่วนรับผิดชอบร่วมกัน ส่งผลให้เกิดการสร้างทุนทางสังคม และความต่อเนื่องของเทศกาลในระยะยาว ตลอดจนช่วยพัฒนาเครือข่ายการจัดการนั้นนทานการชุมชนที่มีความยืดหยุ่นและยั่งยืน

4. การบูรณาการเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนและสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาเทศกาลวันไหลควรยกระดับสู่นวัตกรรมเชิงนโยบายที่ขับเคลื่อนสังคมไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับเป้าหมาย SDG 3 (สุขภาพและความปลอดภัย) SDG 10 (การลดความเหลื่อมล้ำ) SDG 11 (เมืองและชุมชนที่ยั่งยืน) และ SDG 16 (สังคมสงบและยุติธรรม) ซึ่งสามารถดำเนินการผ่านแนวทางการจัดการเทศกาลสีเขียว (green festival management) เช่น การจัดระบบคัดแยกขยะ การลดการใช้พลาสติก การใช้วัสดุย่อยสลายได้ และการสร้างสื่อสารสาธารณะเพื่อรณรงค์จิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การประกวดเจดีย์ทรายจากวัสดุรีไซเคิล หรือกิจกรรมส่นน้ำอย่างรับผิดชอบต่อธรรมชาติทั้งนี้เพื่อปลูกฝังวัฒนธรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมผ่านกิจกรรมนั้นนทานการ

กล่าวโดยสรุป ข้อเสนอเชิงนโยบายและการจัดการภายใต้ Wan Lai Model มิได้เป็นเพียงแนวทางทางเทคนิค แต่เป็นการวางรากฐานของระบบนั้นนทานการเพื่อสุขภาวะชุมชนที่เชื่อมโยงมิติทางวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันอย่างสมดุลและยั่งยืน เทศกาลวันไหลจึงสามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเชิงนโยบายที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน สร้างความเป็นเอกภาพทางสังคม และยกระดับความหมายของนั้นนทานการไทยให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างแท้จริง

ศักยภาพการขยายผลและการประยุกต์ใช้ Wan Lai Model

คุณค่าของ Wan Lai Model มิได้จำกัดอยู่เพียงการจัดการเทศกาลวันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเท่านั้น หากแต่มีศักยภาพสูงในการทำหน้าที่เป็นกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่สามารถขยายผลและประยุกต์ใช้ได้ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค และระดับนโยบาย โดยยึดหลักการเคารพบริบทท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นแกนกลางของการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนานั้นนทานการร่วมสมัยที่เน้นความยืดหยุ่น การบูรณาการศาสตร์ และการสร้างคุณค่าร่วมทางสังคม

1. ศักยภาพการถ่ายโอนเชิงแนวคิด

จุดแข็งสำคัญที่ทำให้ Wan Lai Model สามารถถ่ายโอนเชิงแนวคิดไปสู่กิจกรรมอื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ โครงสร้างสี่มิติหลัก (C-P-S-W) ซึ่งทำหน้าที่เป็นพิมพ์เขียวสำหรับการออกแบบกิจกรรมนั้นนทานการที่เคารพบริบทวัฒนธรรมและเสริมพลังการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ ดังนี้

C: ฐานวัฒนธรรม ทำหน้าที่รักษาเอกลักษณ์และความหมายทางพิธีกรรมของเทศกาล ไม่ว่าจะเป็นการแห่เทียนพรรษา บุญบั้งไฟ หรือพิธีกรรมพื้นบ้านอื่น ๆ ให้ดำรงคุณค่าทางศรัทธา ควบคู่กับการตีความใหม่ให้เข้ากับสังคมร่วมสมัย

P: สุขภาวะและการมีส่วนร่วม ช่วยขยายบทบาทของเทศกาลจากกิจกรรมเพื่อความบันเทิงไปสู่กลไกสร้างสุขภาวะองค์รวมที่ตอบสนองต่อกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย เช่น เยาวชน ผู้สูงอายุ และกลุ่มเปราะบาง ผ่านการออกแบบกิจกรรมแบบร่วมสร้าง

S: พื้นที่สาธารณะเพื่อการอยู่ร่วม ชี้ให้เห็นศักยภาพในการเปลี่ยนพื้นที่เดิม เช่น ถนน วัด หรือแม่น้ำ ให้กลายเป็นพื้นที่สาธารณะเฉพาะกิจที่ส่งเสริมความเท่าเทียม ความปลอดภัย และความร่วมมือของคนในชุมชน

W: ความยั่งยืนเชิงสังคม ทำหน้าที่เสริมสร้างระบบการจัดการร่วม และกลไกความยืดหยุ่นทางสังคม เพื่อให้เทศกาลดำรงอยู่ได้ในระยะยาวและสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)

ในทางปฏิบัติ การถ่ายโอนโมเดลนี้สามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างยืดหยุ่นในหลายพื้นที่ ตัวอย่างเช่น เทศกาลผีตาโขน ในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ที่สามารถบูรณาการแนวคิดการมีส่วนร่วมของเยาวชนและสื่อสร้างสรรค์ ทั้งนี้เพื่อขยายพื้นที่เรียนรู้และลดช่องว่างระหว่างรุ่น หรือ เทศกาลบุญบั้งไฟ ซึ่งสามารถประยุกต์มิติพื้นที่สาธารณะที่มีจริยธรรม ทั้งนี้เพื่อลดความเสี่ยงจากการจุดบั้งไฟ ขณะเดียวกันยังเสริมสร้างความปลอดภัยและการมีส่วนร่วมของชุมชน การนำหลักการจากโมเดลไปประยุกต์ใช้เช่นนี้ ช่วยให้เทศกาลวัฒนธรรมท้องถิ่นทั่วประเทศสามารถยกระดับเป็นพื้นที่แห่งสุขภาวะที่ผสมผสานศิลปวัฒนธรรมและนวัตกรรมการจัดการได้อย่างสมดุล

2. บทบาทในฐานะแม่แบบเชิงยุทธศาสตร์และนโยบาย

ในระดับนโยบาย Wan Lai Model มีศักยภาพสูงในการเป็นแม่แบบเชิงยุทธศาสตร์ (strategic prototype) สำหรับการออกแบบนโยบายวัฒนธรรมและนันทนาการในระดับชาติ เนื่องจากเป็นระบบคิด (systemic thinking) ที่เชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรม สุขภาวะ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันอย่างเป็นพลวัต โดยสามารถพัฒนาได้ในสองทิศทางหลัก คือ

1) การส่งเสริมสุขภาวะและการพัฒนาเชิงพื้นที่

โมเดลนี้สามารถนำไปบูรณาการในแผนพัฒนาระดับจังหวัด เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวางแผนกิจกรรมท้องถิ่น การจัดสรรงบประมาณ และการประเมินผลลัพธ์เชิงสังคม โดยเฉพาะในประเด็นสุขภาวะของประชาชนและความเท่าเทียมทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานของสังคมสุขภาวะที่ยั่งยืน

2) การพัฒนางานวิจัยเชิงปฏิบัติการและการเรียนรู้ร่วม

ในระยะต่อไปควรส่งเสริมการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research) เพื่อพัฒนาเครื่องมือประเมินผลสัมฤทธิ์ของโมเดลในมิติต่าง ๆ เช่น ระดับการมีส่วนร่วม ความพึงพอใจทางสุขภาวะ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจชุมชน และทุนทางสังคม การดำเนินการเช่นนี้จะช่วยให้โมเดลมีความแม่นยำทางวิชาการและสามารถนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลเชิงนโยบายได้จริง

กล่าวโดยสรุป การประยุกต์ใช้ Wan Lai Model มีได้หมายถึงการคัดลอกเทศกาลวันไหลไปยังพื้นที่อื่น แต่เป็นการถอดรหัสหลักการพัฒนาเชิงระบบที่เคารพความหลากหลายของท้องถิ่น เสริมสร้างสมดุลระหว่างวัฒนธรรมกับนวัตกรรม และบูรณาการทุกภาคส่วนเข้าสู่กระบวนการออกแบบเชิงสังคมอย่างแท้จริง หากได้รับการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องและมีการติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบ โมเดลนี้จะสามารถยกระดับเทศกาลวัฒนธรรมไทยให้เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ สุขภาวะ และความอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน พร้อมทั้งก้าวสู่การเป็นต้นแบบของการพัฒนานันทนาการเชิงวัฒนธรรมไทยที่มีคุณค่าในระดับนานาชาติ

บทสรุป

วันไหลสงกรานต์มิได้เป็นเพียงเทศกาลที่สืบทอดจากประเพณีสงกรานต์ในบางพื้นที่ หากแต่เป็นปรากฏการณ์ทางนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่สะท้อนรากฐานแห่งศรัทธา วิถีชีวิต และการมีส่วนร่วมของชุมชนในสังคมไทยโดยรวม การเปลี่ยนแปลงของวันไหลภายใต้บริบทสมัยใหม่ได้แสดงให้เห็นการผสมผสานระหว่างพิธีกรรมดั้งเดิมกับกิจกรรมร่วมสมัย จนก่อรูปเป็นนวัตกรรมการนันทนาการที่ทรงพลังในการขับเคลื่อนพฤติกรรม สุขภาวะ ความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจฐานราก และการจัดการพื้นที่สาธารณะอย่างมีจริยธรรม โดยผลลัพธ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าวันไหลมิได้เป็นเพียงการสืบสานประเพณี แต่ยังทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมที่สร้างสมดุลระหว่างทุนทางวัฒนธรรมกับความต้องการร่วมสมัย บนฐานการวิเคราะห์เชิงประจักษ์และการสังเคราะห์เชิงทฤษฎี อีกทั้งบทความนี้ยังได้เสนอ Wan Lai Model (C-P-S-W Model)

เพื่อเป็นกรอบแนวคิดเชิงระบบที่บูรณาการมิติฐานวัฒนธรรม มิติสุขภาพและการมีส่วนร่วม และมิติการใช้พื้นที่สาธารณะ อย่างมีจริยธรรม เข้าสู่มิติของความยั่งยืนเชิงสังคม เพื่อใช้เป็นต้นแบบในการออกแบบและจัดการกิจกรรมนันทนาการชุมชน อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ คุณค่าของโมเดลนี้ได้จำกัดอยู่เฉพาะเทศบาลวันไหล หากยังสามารถประยุกต์ใช้เป็นแนวทางพัฒนา กิจกรรมวัฒนธรรมอื่น ๆ ในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ เพื่อสร้างพื้นที่แห่งความสุข การเรียนรู้ และการอยู่ร่วมกันอย่าง มั่นคงและยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรมไทย

เอกสารอ้างอิง

- โกมล จันทรวงษ์. (2564). ความเชื่อ รูปเคารพ และบทบาทศาลเจ้าพ่อพระปรง ชุมชนบ้านหนองผูกเต่า อำเภอเมือง สระแก้ว จังหวัดสระแก้ว. *วารสารสวนสุนันทาวิชาการและวิจัย*, 15(1), 74–92.
- ชลธิชา นิสัยสัตย์ และปรเมษฐ์ จารุวรรณ. (2565). พลวัตและวิถีคิดในการประกอบสร้างเทศกาลสงกรานต์-วันไหลในภาค ตะวันออกของไทย. *วารสารไทยศึกษา*, 18(1), 61–92.
- เทพพร มังธานี มนตรี วิวาทสุข บุญรอด บุญเกิด และปัทวี สัตยวงศ์ทิพย์. (2566). ประเพณีก่อพระทราย: กระบวนการ สร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมในเทศกาลวันไหลบางแสน. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย บูรพา*, 31(1), 49-63.
- เทพพร มังธานี มนตรี วิวาทสุข บุญรอด บุญเกิด และปัทวี สัตยวงศ์ทิพย์. (2565). ประเพณีก่อเจดีย์ทราย: ความเป็นมา และคติการสร้างสรรคในเทศกาลสงกรานต์ของไทย. *รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2565. คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*, 324-336.
- ธิดินัดดา จินาจันทร์. (2565) การวิเคราะห์พิธีกรรมการก่อเจดีย์ทรายและพิธีกรรมการเผาหัวพระเจ้าในประเพณียี่เป็งของ ชาวไทยอง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน. *CONNEXION Journal of Humanities and Social Sciences*, 11(2), 259501.
- ปรเมศวร์ อุตุนิตย์. (2567). การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมในตำนานม้าคำไหล. *วารสารมนุษยกับสังคม*, 2(1), 26–51.
- ประวิทย์ ฤทธิบุญ. (2561). การศึกษาอัตลักษณ์ประเพณีแห่ทางหงส์ ธงตะขาบ สู่การพัฒนาทุนทางวัฒนธรรม: การออกแบบสร้างสรรค์ชุดการแสดงสำหรับการนำเสนอภาพลักษณ์การท่องเที่ยวในจังหวัดปทุมธานี. *วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม*, 6(1), 26–40.
- พระทศพล อคฺคปญฺโญ (พิเศษธร) และพระมหาภิวิธฺฐกรณ อํสุมาลี. (2565). อิทธิพลความเชื่อและพิธีกรรมของศาสนาผีที่มี ต่อศาสนาพุทธ: กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารโพธิศาสตร์ปริทัศน์*, 2(2), 1–8.
- พีรวัส อินทวิ สุทัศน์ ประทุมแก้ว พระครูโกศลวิหิตคุณ และจักรกฤษ ทองมี. (2566). บทบาทของพระพุทธศาสนาต่อวิถี ชีวิต พิธีกรรม และความเชื่อของคนอีสาน. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 11(2), 8143–823.
- ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ เทพพร มังธานี และบุญรอด บุญเกิด. (2568). ประเพณีแห่พญายม : กระบวนการสร้างความหมายและ รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 42(1), 1–25.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร . (2564). *สงกรานต์: การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงในบริบทการท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- Berasategi Sancho, N., Roman Etxebarrieta, G., Alonso Saez, I., & Idoiaga Mondragon, N. (2023). Leisure as a space for inclusion and the improvement of life satisfaction of immigrants. *Journal of International Migration and Integration*, 24(1), 425-439.

- Bull, F. C., Al-Ansari, S. S., Biddle, S., Borodulin, K., Buman, M. P., Cardon, G., & Willumsen, J. F. (2020). World Health Organization 2020 guidelines on physical activity and sedentary behaviour. *British journal of sports medicine*, 54(24), 1451-1462.
- Giddens, A. (2023). *Modernity and self-identity*. In *Social theory re-wired* (pp. 477-484). Routledge.
- Glass, C. R., Gómez, E., & Urzua, A. (2014). Recreation, intercultural friendship, and international students' adaptation to college by region of origin. *International Journal of Intercultural Relations*, 42, 104-117.
- Li, C. L., Absher, J. D., Hsu, Y. C., & Graefe, A. R. (2008). *Approaches to measuring cultural diversity in recreation*. In: Chavez, Deborah J.; Winter, Patricia L.; Absher, James D., eds. 2008. *Recreation visitor research: studies of diversity*. Gen. Tech. Rep. PSW-GTR-210. Albany, CA: US Department of Agriculture, Forest Service, Pacific Southwest Research Station. 207-216. Chapter 17, 210, 207-216.
- National Recreation and Park Association (NRPA). (2022). *2022 NRPA Agency Performance Review*. NRPA.
- Pinassi, A., Van Hoof, H. B., & Ercolani, P. S. (2017). Perceptions about cultural heritage and recreational sites among older adults in Bahia Blanca, Argentina. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 7(1), 72-90.
- Richards, G., & King, B. (2022). The experience of cultural festivals: Evidence from Hong Kong. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 14(3), 296-309.
- Stebbins, R. A., & Sachsman, D. B. (2017). *Serious leisure: A perspective for our time*. Routledge.
- Stumbo, N., & Pegg, S. A. (2010). Outcomes and evidence-based practice: Moving forward. *Annual in Therapeutic Recreation*, 18, 12-23.
- Torkildsen, G. (2012). *Leisure and recreation management*. Routledge.
- United Nations. (2025). *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)*.
https://sdgs.un.org/un-system-sdg-implementation/united-nations-educational-scientific-and-cultural-organization-unesco?utm_source=chatgpt.com
- Zarotis, G. F. (2020). Recreational sport & cultural tourism. *Saudi Journal of Business and Management Studies*, 5(2), 146-153.

วันไหลสงกรานต์ในภาคอีสาน: พลวัตทางนันทนาการภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรมร่วมสมัย

Wan Lai Songkran in Northeastern Thailand: Recreational Dynamics within a Contemporary Pluralistic Society

เตชภณ ทองเดิม^{1*} และ น้ำผึ้ง ท่าคล่อง²

Tachapon Tongterm^{1*} and Nhumpung Thaklong²

^{1*}สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

^{1*}Department of Sport Science, Faculty of Liberal Arts and Sciences, Sisaket Rajabhat University

²สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

²Department of Social Studies, Faculty of Education and Human Development,
Sisaket Rajabhat University

*Corresponding email: spsc_network@hotmail.com

Received: 27 สิงหาคม 2568; Revised: 18 พฤศจิกายน 2568; Accepted: 17 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

“วันไหลสงกรานต์” มิได้เป็นเพียงเทศกาลที่สืบทอดจากประเพณีสงกรานต์เท่านั้น หากแต่เป็นปรากฏการณ์ของนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่สะท้อนรากฐานแห่งศรัทธา วิถีชีวิต และการมีส่วนร่วมของชุมชนในสังคมไทย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของวันไหลในบริบทสมัยใหม่ได้แสดงให้เห็นถึง การผสมผสานเชิงวัฒนธรรมระหว่างพิธีกรรมดั้งเดิมกับกิจกรรมร่วมสมัย จนก่อรูปเป็นนวัตกรรมนันทนาการที่ทรงพลังในการขับเคลื่อนทั้งมิติพฤติกรรม สุขภาวะ ความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจฐานราก และการจัดการพื้นที่สาธารณะอย่างมีจริยธรรม บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษารากฐานทางวัฒนธรรมและพลวัตของวันไหลสงกรานต์ในฐานะกิจกรรมนันทนาการที่สืบทอดจากประเพณีสงกรานต์ โดยเน้นการวิเคราะห์ผ่านมิติด้านความเชื่อ วิถีชีวิต และการมีส่วนร่วมของชุมชน 2) วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของวันไหลสงกรานต์ในบริบทสมัยใหม่ในฐานะนวัตกรรมทางนันทนาการที่สะท้อนการผสมผสานระหว่างประเพณีดั้งเดิมกับรูปแบบนันทนาการร่วมสมัยของไทย 3) ประเมินผลกระทบของวันไหลสงกรานต์ต่อพฤติกรรมนันทนาการ สภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจท้องถิ่น โดยใช้กรอบแนวคิดด้านนันทนาการเพื่อการพัฒนาและการจัดการพื้นที่สาธารณะ และ 4) เสนอแนวทางการออกแบบ พัฒนา และจัดการวันไหลสงกรานต์ให้เป็นกิจกรรมนันทนาการที่ยั่งยืน โดยอาศัยการสังเคราะห์วรรณกรรม การวิเคราะห์ภาคสนาม และกรอบแนวคิดด้านนันทนาการร่วมสมัย ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าวันไหลมิได้จำกัดอยู่เพียงการสืบทอดประเพณี หากแต่ทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมที่สร้างสมดุลระหว่างทุนทางวัฒนธรรมกับความต้องการร่วมสมัย พร้อมทั้งสะท้อนความท้าทายด้านความปลอดภัย สิ่งแวดล้อม และการจัดการเชิงพื้นที่ อีกทั้งผู้เขียนได้เสนอวันไหลโมเดล (Wan Lai Model) ในฐานะกรอบแนวคิดเชิงระบบที่บูรณาการมิติฐานวัฒนธรรม สุขภาวะและการมีส่วนร่วม และพื้นที่สาธารณะอย่างมีจริยธรรมขึ้น ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นต้นแบบในการออกแบบและพัฒนากิจกรรม

นันทนาการชุมชนอย่างยั่งยืน อีกทั้งโมเดลดังกล่าวยังมีศักยภาพในการประยุกต์ใช้กับกิจกรรมวัฒนธรรมอื่นในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ เพื่อสร้างพื้นที่แห่งความสุข การเรียนรู้ และการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

คำสำคัญ : วันไหลสงกรานต์, นันทนาการเชิงวัฒนธรรม, นวัตกรรมนันทนาการ, สุขภาวะ, การพัฒนาที่ยั่งยืน

ABSTRACT

Wan Lai Songkran is not merely a festival inherited from the traditional Songkran celebration but represents a phenomenon of cultural recreational innovation that reflects the foundations of faith, lifestyle, and community participation in Thai society. Its transformation in the contemporary context demonstrates a process of cultural hybridization between traditional rituals and modern recreational activities, giving rise to a powerful cultural mechanism that drives behavioral change, well-being, social relations, local economic vitality, and ethical public-space governance. This article aims to 1) examine the cultural foundations and dynamics of Wan Lai Songkran through the dimensions of belief, lifestyle, and community participation; 2) analyze its transformation as a recreational innovation reflecting the fusion between traditional customs and contemporary recreational forms in Thailand; 3) evaluate the impacts of Wan Lai Songkran on recreational behavior, the social environment, culture, and local economy through the frameworks of recreation for development and public-space management; and 4) propose guidelines for designing, developing, and managing Wan Lai Songkran as a sustainable recreational practice that integrates physical, mental, social, and cultural dimensions of well-being. Employing documentary synthesis, field analysis, and contemporary recreation frameworks, the findings reveal that Wan Lai functions not only as a form of cultural preservation but also as a socio-cultural mechanism that balances traditional cultural capital with contemporary societal needs while addressing challenges related to safety, environmental impact, and spatial ethics. The authors therefore propose the Wan Lai Model, a systemic framework integrating cultural grounding, well-being and participation, and ethical public spaces, serving as a prototype for designing and developing sustainable community-based recreation. Furthermore, the model demonstrates strong potential for adaptation to other cultural activities at both local and national levels, fostering happiness, learning, and harmonious coexistence within a pluralistic society.

Keywords: Wan Lai Songkran, Cultural Recreation, Recreational Innovation, Well-being, Sustainability

บทนำ

ในมิติสังคมวัฒนธรรมของไทย “น้ำ” และ “ทราย” มิได้เป็นเพียงองค์ประกอบทางธรรมชาติ หากแต่ดำรงสถานะเป็นกลไกเชิงพิธีกรรม (ritual mechanism) ที่หลอมรวมศรัทธา ความเชื่อ และความสัมพันธ์ของผู้คนเข้าไว้ด้วยกัน

พลังของสายน้ำสื่อถึงการชำระล้างและการเริ่มต้นใหม่ ขณะที่ทรายเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์และการสร้างกุศล ซึ่งสะท้อนผ่านพิธีกรรมที่สืบทอดมายาวนาน โดยเฉพาะประเพณีสงกรานต์อันเป็นวันขึ้นปีใหม่ไทยตามจันทรคติ ประกอบด้วยพิธีสงฆ์น้ำพระ การรดน้ำดำหัว และการเล่นสาดน้ำที่แฝงไว้ด้วยความหมายทางสังคมและจิตวิญญาณ (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2564) นอกจากนี้ยังมีพิธีกรรมท้องถิ่นที่ใช้สัญลักษณ์เหล่านี้เพื่อสื่อถึงความอุดมสมบูรณ์และการเชื่อมโยงกับชุมชน เช่น ประเพณีแห่ดอกไม้ในภาคอีสานซึ่งสะท้อนพลังศรัทธาในการถวายเป็นพุทธบูชา (ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ และคณะ, 2568) และประเพณีตบประทรายในอีสานใต้ที่สะท้อนคติการ “คืนทรายให้วัด” ทั้งนี้เพื่อเชื่อมโยงคนกับธรรมชาติ และการทำบุญ (โกลม จันทรวงษ์, 2564) พิธีกรรมเหล่านี้จึงมีเพียงดำรงอยู่เพื่อรักษาแบบแผนทางศาสนา หากยังทำหน้าที่เป็นโครงสร้างทางนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่ช่วยสร้างสุขภาวะทางจิตใจและความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนในชุมชน (Bull et al., 2020)

เมื่อสังคมไทยเปลี่ยนผ่านสู่ยุคความทันสมัยและมีอิทธิพลวัฒนธรรม ประเพณีสงกรานต์ได้ถูกสังเคราะห์เข้ากับพลวัตของนันทนาการร่วมสมัย จนเกิดเป็นวันไหลสงกรานต์ (Wan Lai Songkran) ซึ่งทำหน้าที่เป็นระยะต่อเนื่องของพิธีกรรม โดยเปิดโอกาสให้ความเชื่อและศรัทธาดั้งเดิมแปรสภาพเป็นกิจกรรมนันทนาการของประชาชนในพื้นที่สาธารณะ (เทพพร มังธานี และคณะ, 2566) ลักษณะของวันไหลในแต่ละพื้นที่สะท้อนความยืดหยุ่นทางวัฒนธรรม (cultural resilience) ที่หลอมรวมกิจกรรมก่อเจดีย์ทราย การละเล่นพื้นบ้าน เวทีหมอลำ และดนตรีร่วมสมัยเข้าด้วยกันจนเกิดบรรยากาศของการมีส่วนร่วมและความสุขร่วมหมู่ (Stebbins & Sachsman, 2017) โดยปัจจุบันวันไหลมิได้จำกัดอยู่ในพื้นที่ดั้งเดิมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หากยังแพร่เข้าสู่ภาคอีสาน โดยชุมชนท้องถิ่นได้ปรับประยุกต์รูปแบบให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของตนอย่างสร้างสรรค์ ไม่ว่าจะเป็นการสงฆ์น้ำพระตามวิถีพื้นบ้าน หรือกิจกรรมเยาวชนที่เน้นความปลอดภัยและความหลากหลายทางวัฒนธรรม (อิตินันดา จินาจันทร์, 2565) การเปลี่ยนผ่านนี้จึงแสดงให้เห็นว่านันทนาการเป็นกลไกที่สำคัญของการธำรงมรดกวัฒนธรรมและการสร้างทุนทางสังคมของชุมชนในโลกสมัยใหม่

แม้ว่าวันไหลสงกรานต์จะได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในฐานะเทศกาลเชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว แต่การศึกษาทางวิชาการของไทยยังขาดการวิเคราะห์เชิงบูรณาการที่มองวันไหลสงกรานต์ในฐานะนวัตกรรมนันทนาการซึ่งมีบทบาทต่อสุขภาวะ อัตลักษณ์ และทุนทางสังคมของผู้คน (Torkildsen, 2012) อีกทั้งการศึกษาที่ผ่านมายังคงมุ่งเน้นเพียงการบริหารจัดการหรือมิติทางเศรษฐกิจ มากกว่าการทำความเข้าใจพลวัตของการมีส่วนร่วมและผลลัพธ์เชิงนันทนาการในระดับชุมชน (ชลธิชา นิสัยสัตย์ และปริมินท์ จารูร, 2565) ขณะที่ในระดับสากล แม้งานวิจัยด้านเทศกาลจะชี้ให้เห็นคุณค่าทางเศรษฐกิจและการสร้างประสบการณ์ (Richards & King, 2022) แต่ยังมีได้ลงลึกถึงบทบาทของนันทนาการในฐานะกลไกพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาฐานฐานทางวัฒนธรรมและพลวัตของวันไหลในฐานะกิจกรรมนันทนาการที่สืบทอดจากประเพณีสงกรานต์ โดยเน้นการวิเคราะห์ผ่านมิติด้านความเชื่อ วิถีชีวิต รวมถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน 2) วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของวันไหลในบริบทสมัยใหม่ในฐานะนวัตกรรมทางนันทนาการที่สะท้อนการผสมผสานระหว่างประเพณีดั้งเดิมกับรูปแบบนันทนาการร่วมสมัยของไทย 3) ประเมินผลกระทบของวันไหลต่อพฤติกรรมนันทนาการ สภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจท้องถิ่น โดยใช้กรอบแนวคิดด้านนันทนาการเพื่อการพัฒนา และการจัดการพื้นที่สาธารณะ และ 4) เสนอแนวทางการออกแบบ พัฒนา และจัดการวันไหลให้เป็นกิจกรรมนันทนาการที่ยั่งยืน ครอบคลุมทั้งมิติทางกาย จิตใจ สังคม และวัฒนธรรม โดยยึดหลักการของนันทนาการเพื่อสุขภาวะของประชาชนทุกกลุ่มวัย ทั้งนี้เพื่อความกระชับของบทความ ผู้เขียนจะใช้คำว่า “วันไหล” แทน “วันไหลสงกรานต์” ตลอดการเขียนในหัวข้อต่อไป ผู้เขียนคาดหวังว่าผลงานนี้จะเป็นการเปิดพื้นที่การตีความใหม่ทางวิชาการ ที่ยกระดับ

การศึกษาวันไหลจากเพียงเทศกาลสืบสานวัฒนธรรม ไปสู่การเป็นต้นแบบของนวัตกรรมนันทนาการเพื่อการพัฒนาชุมชน และสุขภาวะอย่างยั่งยืนในสังคมไทยร่วมสมัย

รากฐานทางแนวคิด

การทำความเข้าใจปรากฏการณ์วันไหลในฐานะกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม (cultural recreational innovation) จำเป็นต้องวางรากฐานที่มั่นคงด้วยชุดของแนวคิดหลัก ซึ่งทำหน้าที่เป็นฐานความหมายที่จะใช้ในการวิเคราะห์ ตลอดทั้งบทความ แนวคิดเหล่านี้ได้รับการสังเคราะห์และนิยามโดยอ้างอิงจากองค์ความรู้ด้านนันทนาการ สังคมวิทยา และวัฒนธรรม เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมในประเด็นสำคัญของการศึกษา ดังนี้

1. รากฐานเชิงวัฒนธรรมและการสืบสานสู่วันไหล

การทำความเข้าใจวันไหลในฐานะกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม จำเป็นต้องวางรากฐานทางแนวคิดที่มั่นคง เพื่อให้การวิเคราะห์มีความลุ่มลึกและเป็นระบบ แนวคิดเหล่านี้มิได้ทำหน้าที่เพียงอธิบายคำจำกัดความ แต่ยังเป็นเครื่องมือวิเคราะห์ที่ช่วยถอดรหัสความหมายและคุณค่าที่ซ่อนอยู่ในวันไหล โดยสะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมดังกล่าวคือปรากฏการณ์ทางนันทนาการที่ผสมผสานมิติพิธีกรรม การพักผ่อน และการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุคเปลี่ยนผ่านของสังคมไทย ดังนี้

1) วันไหล

วันไหล คือ ปรากฏการณ์ทางนันทนาการที่สะท้อนพลวัตของการปรับเปลี่ยนประเพณีดั้งเดิมเข้าสู่รูปแบบร่วมสมัย โดยมีรากฐานจากพิธีกรรมก่อพระทรายน้ำไหลและการคืนทรายให้วัดในภาคตะวันออก ซึ่งเป็นคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการสร้างบุญและความอุดมสมบูรณ์ (เทพพร มังธานี และคณะ, 2565) ต่อมา วันไหลได้รับการปรับเปลี่ยนให้เป็นกิจกรรมสาธารณะในพื้นที่ชายฝั่ง เช่น บางแสน และระยอง ก่อนจะแพร่ขยายเข้าสู่ภาคอีสาน โดยชุมชนได้ตีความใหม่ผนวกกับพิธีกรรมท้องถิ่น เช่น ตบประทายและการแห่ดอกไม้ (ชลธิชา นิสัยสัตย์ และปรมินท์ จารูวร, 2565) ทำให้วันไหลมิได้เป็นเพียงการถ่ายทอดวัฒนธรรม หากแต่กลายเป็นเวทีนันทนาการที่ชุมชนใช้เพื่อสื่อสารอัตลักษณ์และความร่วมสมัยไปพร้อมกัน

2) กิจกรรมนันทนาการร่วมสมัย

วันไหลยังสามารถเข้าใจได้ผ่านกรอบแนวคิดของกิจกรรมนันทนาการร่วมสมัย ซึ่งหมายถึงกิจกรรมที่บุคคลเลือกเข้าร่วมโดยสมัครใจในช่วงเวลาว่าง เพื่อพักผ่อน พัฒนาตนเอง และสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม โดยไม่เกี่ยวข้องกับข้อผูกพันในชีวิตประจำวัน (Torkildsen, 2012) การเล่นน้ำ การแสดงหมอลำสมัยใหม่ หรือการประกวดเจดีย์ทราย จึงไม่ใช่เพียงการสร้างความเป็นกันเอง แต่เป็นการสะท้อนความต้องการของประชาชนในสังคมพหุวัฒนธรรม ที่ต้องการกิจกรรมที่เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบันและเปิดพื้นที่ให้คนต่างวัย ต่างภูมิหลัง ได้มีส่วนร่วมร่วมกัน

3) สุขภาวะทางนันทนาการ

การทำความเข้าใจวันไหลยังต้องพิจารณาในกรอบของสุขภาวะทางนันทนาการ ซึ่งหมายถึงสถานะที่บุคคลได้รับผลเชิงบวกทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคมจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมนันทนาการ (Stumbo & Pegg, 2010) วันไหลในฐานะกิจกรรมชุมชนมีศักยภาพในการลดความตึงเครียด สร้างความสุข และยกระดับความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น ความสุขภาวะเชิงสังคมยังเกิดขึ้นผ่านการพบปะ การร่วมแรงร่วมใจ และการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นภายในชุมชน

4) พื้นที่นันทนาการชุมชน

วันไหลดำรงอยู่ได้เพราะมีพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมร่วมกัน พื้นที่นันทนาการชุมชนหมายถึงพื้นที่ที่ถูกจัดสรรหรือปรับใช้เพื่อรองรับกิจกรรมนันทนาการ โดยเน้นการเข้าถึงและการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม (National

Recreation and Park Association: NRPA, 2022) สำหรับวันไหล พื้นที่สาธารณะ เช่น วัด ถนน ลานหมู่บ้าน หรือสนามกีฬาถูกปรับเป็นพื้นที่กิจกรรมชั่วคราวเพื่อรองรับทั้งพิธีกรรมและกิจกรรมร่วมสมัย ซึ่งไม่เพียงแต่ทำให้กิจกรรมเกิดขึ้นได้ แต่ยังทำหน้าที่สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมและความสามัคคีในชุมชน

เมื่อพิจารณาโดยรวม แนวคิดทั้งสี่ประการนี้สะท้อนว่าการทำความเข้าใจวันไหลต้องมองในฐานะนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมมากกว่าประเพณีหรือการท่องเที่ยวทั่วไป วันไหลเป็นการผสมผสานระหว่างรากวัฒนธรรม พื้นที่สาธารณะ ความสะดวก และการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งทำให้กลายเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตรวมถึงทุนทางสังคมของชุมชนไทยในยุคเปลี่ยนผ่านอย่างแท้จริง

2. เจือนไขร่วมสมัย: ความหลากหลาย สังคมพหุวัฒนธรรม และยุคเปลี่ยนผ่าน

การวิเคราะห์วันไหลในฐานะกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมจำเป็นต้องพิจารณาเงื่อนไขร่วมสมัยที่กำหนดพลวัตและความหมายของกิจกรรมในสังคมไทยปัจจุบัน หนึ่งในกรอบสำคัญคือสังคมพหุวัฒนธรรม (pluralistic society) (Li et al., 2008) ที่เปิดโอกาสให้ผู้คนต่างชาติพันธุ์ ศาสนา เพศ และวิถีชีวิตเข้ามามีส่วนร่วมในเทศกาลได้อย่างเท่าเทียม ดังนั้น วันไหลจึงมิใช่เพียงกิจกรรมเพื่อความบันเทิง แต่ยังเป็นเวทีสร้างความสัมพันธ์และความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมของผู้เข้าร่วมทุกกลุ่ม ขณะเดียวกัน ปรากฏการณ์นี้ยังเกิดขึ้นท่ามกลางยุคเปลี่ยนผ่าน (transition era) ที่สังคมไทยเผชิญการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี (Giddens, 2023) ทำให้วันไหลกลายเป็นตัวอย่างของการเคลื่อนจากพิธีกรรมเชิงศาสนาไปสู่กิจกรรมสาธารณะร่วมสมัย เช่น เวทีหมอลำ การประกวดเจดีย์ทราย หรือการใช้สื่อดิจิทัลในการจัดการงานเทศกาล ปรากฏการณ์นี้สะท้อนถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่สร้างสมดุลระหว่างการสืบสานรากประเพณีและการตอบสนองต่อความต้องการของสังคมใหม่

ในอีกมิติหนึ่ง วันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของการตีความใหม่ที่หยั่งรากลึกในอัตลักษณ์ท้องถิ่น ภาคอีสานมีวัฒนธรรมที่โดดเด่นจากการผสมผสานพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องผี และพิธีกรรมพราหมณ์ (พิริวัส อินทวิ, 2566) ทำให้การจัดวันไหลมิใช่เพียงการถอดแบบจากภาคตะวันออก แต่เป็นการปรับประยุกต์เข้ากับพิธีกรรมดั้งเดิม เช่น ตบประทายและแห่ดอกไม้ รวมถึงการสร้างกิจกรรมร่วมสมัยที่มีจิตเฉพาะของชุมชน การผสมผสานนี้ก่อให้เกิดพื้นที่นันทนาการที่ทั้งสืบทอดมรดกวัฒนธรรมและสร้างนวัตกรรมที่ตอบสนองต่อวิถีร่วมสมัย เมื่อพิจารณาเชิงบูรณาการ วันไหลในภาคอีสานจึงสามารถมองได้ว่าเป็นนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงมิติประเพณีกับสุขภาวะและพื้นที่สาธารณะในสังคมไทยร่วมสมัยอย่างลุ่มลึก

3. การบูรณาการเชิงระบบ: วันไหลในฐานะนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม

การทำความเข้าใจวันไหลในฐานะกิจกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมจำเป็นต้องอาศัยการเชื่อมโยงแนวคิดรากฐานและเงื่อนไขร่วมสมัยเข้าด้วยกัน เพื่อก้าวข้ามการมองวันไหลเพียงในฐานะเทศกาลประเพณีหรือกิจกรรมท่องเที่ยว หากแต่เป็นนวัตกรรมทางนันทนาการที่มีพลวัตและมิติซับซ้อน การผสมผสานระหว่างพิธีกรรมดั้งเดิม เช่น การก่อเจดีย์ทรายและตบประทาย กับกิจกรรมร่วมสมัยอย่างเวทีดนตรี ตลาดวัฒนธรรม และกิจกรรมเยาวชน มิได้เป็นเพียงการปรับเปลี่ยนรูปแบบเพื่อความบันเทิง แต่คือการผลิตพื้นที่ทางสังคมใหม่ (new social space) ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มวัยได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเสมอภาค (Richards & King, 2022; ประวิทย์ ฤทธิบุญ, 2561)

เมื่อพิจารณาผ่านกรอบของสุขภาวะทางนันทนาการ วันไหลยังสร้างผลเชิงบวกต่อคุณภาพชีวิตทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม โดยช่วยลดความตึงเครียด เสริมสร้างความสัมพันธ์ รวมถึงเพิ่มความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น (Stumbo & Pegg, 2010) อีกทั้งการจัดกิจกรรมในพื้นที่สาธารณะ เช่น วัด ถนน หรือสนามชุมชน ยังช่วยยกระดับทุนทางสังคมผ่านการมีส่วนร่วมและการสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วม ที่สำคัญ วันไหลยังสะท้อนถึงความยืดหยุ่นและ

ความสามารถของวัฒนธรรมในการปรับตัว (cultural resilience) ที่ทำให้ประเพณีดั้งเดิมสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย (เทพพร มังธานี และคณะ, 2566)

เมื่อพิจารณาแนวคิดในสามมิติ ได้แก่ รากฐานเชิงวัฒนธรรม เงื่อนไขร่วมสมัย และการบูรณาการเชิงระบบ จะเห็นได้ว่าวันไหลมิได้ดำรงอยู่เพียงในฐานะกิจกรรมเชิงประเพณี หากแต่ได้กลายเป็นนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่สะท้อนทั้งการสืบทอด การปรับตัว และการสร้างคุณค่าใหม่ในสังคมไทยร่วมสมัย ความเข้าใจดังกล่าวช่วยให้การวิเคราะห์วันไหลไม่หยุดอยู่ที่การมองเป็นกิจกรรมเพื่อความบันเทิงหรือการท่องเที่ยว แต่ชี้ให้เห็นถึงบทบาทเชิงลึกในฐานะกลไกที่เสริมสร้างสุขภาวะ การมีส่วนร่วมของชุมชน รวมทั้งทุนทางสังคมในระดับท้องถิ่นและสังคมวงกว้าง ทั้งนี้ เพื่อให้การวิเคราะห์มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น บทความจะต่อยอดไปสู่การประยุกต์ใช้กรอบทฤษฎีด้านนันทนาการและสังคมวัฒนธรรมในหัวข้อถัดไป เพื่ออธิบายพลวัตของวันไหลในเชิงโครงสร้างและเชิงระบบอย่างเป็นองค์รวม

กรอบแนวคิดและทฤษฎีเชิงวิเคราะห์

การทำความเข้าใจปรากฏการณ์วันไหลในฐานะนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม มิได้มุ่งเพียงการนิยามเชิงถ้อยคำ หากแต่ต้องอาศัยชุดของทฤษฎีและแนวคิดเชิงวิชาการที่ผ่านการสังเคราะห์อย่างเป็นระบบ เพื่อทำหน้าที่เป็นเลนส์วิเคราะห์ในการถอดรหัสพลวัตและความหมายเชิงลึกของกิจกรรม วันไหลสะท้อนให้เห็นถึงพลังของนันทนาการในฐานะกระบวนการทางสังคมที่ยังรากในวัฒนธรรม แต่สามารถปรับตัวต่อสังคมไทยร่วมสมัยได้อย่างยืดหยุ่น กรอบแนวคิดเหล่านี้ช่วยให้การวิเคราะห์ก้าวข้ามจากการมองวันไหลเป็นเพียงพิธีกรรมหรือกิจกรรมตามฤดูกาล ไปสู่การเข้าใจเชิงระบบที่สะท้อนบทบาทของวันไหลต่อการพัฒนา สุขภาวะ และการจัดการความหลากหลายในชุมชน ผ่านกรอบทฤษฎีสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. นันทนาการเพื่อการพัฒนา (recreation for development)

แนวคิดนันทนาการเพื่อการพัฒนาเป็นกรอบสำคัญที่องค์การอนามัยโลกและสมาคมอุทยานและนันทนาการแห่งชาติสหรัฐอเมริกา (NRPA, 2022) ให้ความสำคัญ โดยมองว่านันทนาการมิใช่เพียงกิจกรรมเพื่อการพักผ่อน แต่เป็นเครื่องมือเชิงนโยบายที่สามารถยกระดับสุขภาวะทางกาย จิตใจ และสังคม รวมทั้งขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน การนำแนวคิดนี้มาประยุกต์กับปรากฏการณ์วันไหลสะท้อนให้เห็นว่า กิจกรรมดังกล่าวทำหน้าที่เป็นพื้นที่แห่งการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่เกิดจากพลังของประชาชนในการสร้างสรรค์พื้นที่สาธารณะให้กลายเป็นพื้นที่สุขภาวะชั่วคราวซึ่งสามารถขยายผลไปสู่การเป็นพื้นที่สร้างสุขภาวะถาวรในอนาคตได้ การสาดน้ำ การละเล่น และเวทีดนตรีในวันไหลจึงไม่ใช่เพียงการเฉลิมฉลอง หากแต่เป็นกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะ ลดความตึงเครียด และส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างวัย ขณะเดียวกัน การเปิดพื้นที่สาธารณะอย่างถนนและลานวัดให้ประชาชนทุกกลุ่มเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม ยังช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและเสริมสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของร่วมของชุมชน นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของเยาวชนในการจัดเวทีหมอลำหรือประกวดเจดีย์ทรายไม่เพียงสร้างการเรียนรู้ข้ามรุ่น แต่ยังพัฒนาอัตลักษณ์และศักยภาพของพลเมืองรุ่นใหม่ที่จะเข้าจากรากวัฒนธรรมและสามารถปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับยุคสมัยได้ (เทพพร มังธานี และคณะ, 2566) ด้วยเหตุนี้ วันไหลจึงเป็นตัวอย่างของนวัตกรรมนันทนาการเพื่อการพัฒนา ที่ผสมผสานสุขภาวะ ความเสมอภาค และการจัดการพื้นที่เข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน จนกลายเป็นกลไกสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิตและทุนทางสังคมในระดับชุมชนไทยร่วมสมัยอย่างแท้จริง

2. นวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม

แนวคิดนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม ชี้ให้เห็นว่ากิจกรรมนันทนาการมิได้เป็นเพียงการสืบทอดหรืออนุรักษ์รูปแบบดั้งเดิมเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการตีความ (reinterpretation) และสร้างสรรค์ใหม่ที่ผสมผสานระหว่างความต่อเนื่องของมรดกทางวัฒนธรรมกับวิถีชีวิตร่วมสมัย (Stebbins & Sachsman, 2017) การประยุกต์แนวคิดนี้กับวันไหลสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านของพิธีกรรมดั้งเดิมสู่พื้นที่สาธารณะเชิงสร้างสรรค์ (creative public space) ซึ่งประชาชนทุกกลุ่มวัยและทุกภูมิหลังสามารถเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเสมอภาคและภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของตน ตัวอย่างเช่น การจัดเวทีหมอลำร่วมสมัยที่เปิดโอกาสให้เยาวชนได้ทดลองออกแบบการแสดงร่วมกับศิลปินท้องถิ่น หรือการแข่งขันก่อเจดีย์ทรายที่มีได้เป็นเพียงกิจกรรมเชิงประเพณี แต่ยังสะท้อนสารทางสังคมใหม่ เช่น ประเด็นสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ทรัพยากร และการสร้างความรับผิดชอบต่อพื้นที่ชุมชน สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าวันไหลได้พัฒนาเป็นนวัตกรรมนันทนาการที่มีพลังการเปลี่ยนแปลง (transformative recreation) ในการสร้างสำนึกใหม่ของการเรียนรู้ข้ามรุ่น การธำรงอัตลักษณ์ท้องถิ่น และการหลอมรวมความหลากหลายของผู้คนให้เชื่อมโยงกันในสังคมพหุวัฒนธรรมร่วมสมัย (Zarotis, 2020) อันเป็นตัวอย่างของพลวัตวัฒนธรรมไทยที่สามารถพัฒนาและสืบสานคุณค่าดั้งเดิมผ่านกลไกนันทนาการได้อย่างยั่งยืนและมีชีวิตชีวา

3. การประเมินผลกระทบทางนันทนาการ

แนวคิดการประเมินผลกระทบทางนันทนาการ (recreational impact assessment: RIA) เป็นกรอบการวิเคราะห์ที่ช่วยให้มองเห็นคุณค่าของกิจกรรมนันทนาการอย่างรอบด้าน ทั้งในระดับปัจเจก ชุมชน และพื้นที่ โดยไม่จำกัดเพียงการวัดความพึงพอใจของผู้เข้าร่วม (Stumbo & Pegg, 2010) แต่ครอบคลุมการประเมินผลต่อสุขภาพ สังคม และสิ่งแวดล้อมในเชิงระบบ การนำแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้กับวันไหลสะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมดังกล่าวเป็นมากกว่าการเฉลิมฉลองหลังเทศกาลสงกรานต์ หากแต่เป็นกระบวนการพัฒนาเชิงนันทนาการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งต่อคุณภาพชีวิตและทุนทางสังคมของชุมชนในหลายมิติ ด้านสุขภาพ วันไหลช่วยสร้างสมดุลทางอารมณ์ สุขภาพ และความสุข ผูกพันระหว่างบุคคลผ่านการละเล่นและกิจกรรมสาธารณะซึ่งเปิดโอกาสให้เกิดการเคลื่อนไหวและปฏิสัมพันธ์อย่างเป็นธรรมชาติ ด้านสังคม วันไหลเป็นเวทีแห่งการสร้างสามัคคี ลดความเหลื่อมล้ำ และกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการร่วมแรงกันจัดกิจกรรม การช่วยเหลือกันดูแลพื้นที่ หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างรุ่น ขณะที่ในมิติของพื้นที่ กิจกรรมวันไหลเปลี่ยนถนน ลานวัด และตลาด ให้กลายเป็นพื้นที่สร้างสุขที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการออกแบบและบริหารจัดการอย่างมีจิตสำนึกต่อความปลอดภัยและสิ่งแวดล้อม (Richards & King, 2022) เมื่อมองผ่านกรอบแนวคิด RIA จึงเห็นได้ว่าวันไหลคือกระบวนการนันทนาการที่เชื่อมโยงสุขภาพ สังคม และพื้นที่เข้าด้วยกันอย่างมีทิศทาง สะท้อนถึงพลังของนันทนาการในการสร้างผลลัพธ์เชิงพัฒนาอย่างยั่งยืนในสังคมไทยร่วมสมัย

4. การจัดการนันทนาการในสังคมพหุวัฒนธรรม

แนวคิดการจัดการนันทนาการในสังคมพหุวัฒนธรรม (recreation management in pluralistic society) มุ่งเน้นการยอมรับและใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ศาสนา เพศ วัย ภาษา และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในฐานะทุนทางสังคมที่สามารถนำมาพัฒนาและออกแบบกิจกรรมนันทนาการให้เท่าเทียม ครอบคลุม และตอบสนองต่อความต้องการของทุกกลุ่มในสังคม (Glass et al., 2014) การประยุกต์แนวคิดนี้กับวันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสะท้อนผ่านกระบวนการสร้างพื้นที่กลาง (inclusive space) ที่ทุกคนรู้สึกมีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของร่วมกัน โดยเฉพาะการออกแบบกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เยาวชน ผู้สูงวัย และกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQIAN+) ได้แสดงออกอย่างอิสระและปลอดภัย เช่น เวทีหมอลำร่วมสมัย การประกวดเจดีย์ทรายสร้างสรรค์ หรือการจัดตลาดวัฒนธรรมที่เปิดกว้างโดยไม่ผูกขาดกับกลุ่มทุนใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งล้วนสะท้อนถึงแนวคิดความปลอดภัยทางวัฒนธรรม (cultural safety) ที่ให้ความสำคัญกับการเคารพในความแตกต่างและการจัดการความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ การแบ่งสัดส่วนพื้นที่เล่นน้ำอย่าง

เหมาะสมตามวัยหรือเพศ รวมถึงการสร้างระบบดูแลความปลอดภัยโดยชุมชน ล้วนเป็นกลไกที่นำไปสู่ความเป็นธรรมเชิงวัฒนธรรม (cultural equity) ซึ่งถือเป็นหัวใจของการจัดการนันทนาการในสังคมพหุวัฒนธรรมร่วมสมัย (Berasategi et al., 2023) ดังนั้น วันไหลจึงมิใช่เพียงเทศกาลวัฒนธรรม แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมของชุมชน ที่ใช้พลังของนันทนาการเป็นเครื่องมือหล่อหลอมความหลากหลายให้กลายเป็นความสมดุลและความยั่งยืนของสังคมไทยในยุคเปลี่ยนผ่าน

เมื่อพิจารณาร่วมกัน กรอบแนวคิดทั้งสี่ ได้แก่ นันทนาการเพื่อการพัฒนา นวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม การประเมินผลกระทบทางนันทนาการ และการจัดการนันทนาการในสังคมพหุวัฒนธรรม ล้วนสะท้อนมุมมองเชิงระบบที่ช่วยให้เข้าใจวันไหลมิใช่เพียงกิจกรรมตามฤดูกาล แต่เป็นกลไกทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีศักยภาพในการเสริมสร้างสุขภาวะ ความเสมอภาค และทุนทางสังคมของชุมชนได้อย่างยั่งยืน วันไหลในฐานะนวัตกรรมนันทนาการจึงทำหน้าที่เป็นทั้งเครื่องมือพัฒนาและเวทีสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรมที่หลอมรวมมิติของสุขภาวะ อัตลักษณ์ การมีส่วนร่วม และความยั่งยืนเข้าด้วยกัน

วันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: บริบท วัฒนธรรม และพลวัต

การเกิดและการพัฒนาการของปรากฏการณ์วันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ภาคอีสาน) เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สะท้อนพลวัตของนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม โดยมีกระบวนการ “ฟื้นฟู-ปรับประยุกต์-สร้างความหมายใหม่” ที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น อันแสดงให้เห็นถึงความสามารถของชุมชนในการผสมผสานพิธีกรรมดั้งเดิมกับรูปแบบกิจกรรมร่วมสมัย เพื่อสร้างสุขภาวะและทุนทางสังคมอย่างยั่งยืน การวิเคราะห์ในส่วนนี้มุ่งใช้กรอบทฤษฎีเชิงนันทนาการมาถอดรหัสว่าพลวัตดังกล่าวมีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตและความเข้มแข็งของชุมชนอีสานอย่างไร

1. รากฐานเชิงพิธีกรรมและการตีความใหม่

แม้ว่าวันไหลจะมิต้นกำเนิดในพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก ซึ่งมีการจัดงานหลังเทศกาลสงกรานต์อย่างเป็นทางการ (ชลธิชา นิสัยสัตย์ และปรมินทร์ จารูวร, 2565) แต่การแพร่ขยายเข้าสู่ภาคอีสานนั้นก็มิได้เป็นการเลียนแบบเชิงวัฒนธรรม หากเป็นกระบวนการการประยุกต์สร้างสรรค์ (creative adaptation) ที่ผสมผสานเทศกาลจากภายนอกเข้ากับพิธีกรรมที่ยังรากอยู่ในชุมชน เช่น การสงฆ์น้ำพระ การรดน้ำดำหัว และโดยเฉพาะประเพณีแห่ดอกไม้ ซึ่งสะท้อนการถวายเป็นพุทธบูชาและความสามัคคีของชุมชน (โกมล จันทรวงษ์, 2564) รวมถึงประเพณีตบประทายในอีสานใต้ซึ่งมีคติเรื่องการคืนทรายให้วัดเพื่อความอุดมสมบูรณ์ (เทพพร มังธานี และคณะ, 2565) ทั้งหมดนี้สอดคล้องกับรากฐานของพิธีกรรมก่อพระทรายน้ำไหล ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อพิจารณาผ่านกรอบแนวคิด นวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรม จะเห็นได้ว่าการก่อรูปของวันไหลในอีสานเป็นกระบวนการที่ชุมชนใช้ศรัทธาและพื้นที่สาธารณะเป็นฐานในการสร้างสรรค์กิจกรรมร่วมสมัย ซึ่งไม่เพียงคงไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรม แต่ยังสะท้อนพลังการปรับตัวของชุมชนไทยอีสานในยุคเปลี่ยนผ่านได้อย่างลุ่มลึก

2. พลวัตเชิงพื้นที่และนันทนาการเพื่อการพัฒนา

การเติบโตของวันไหลในภาคอีสานเป็นผลจากกระบวนการฟื้นฟู-ประยุกต์ (revival and adaptation) ที่ขับเคลื่อนโดยชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งนำพิธีกรรมดั้งเดิม เช่น การตบประทาย การก่อเจดีย์ทราย และการรดน้ำดำหัว มาจัดในรูปแบบที่เปิดพื้นที่สาธารณะมากขึ้น เช่น ถนน ลานวัด หรือสนามชุมชน เพื่อเชื่อมโยงกับกิจกรรมร่วมสมัยอย่างเวทีหมอลำ การประกวดเจดีย์ทรายเชิงสร้างสรรค์ และกิจกรรมเยาวชน กระบวนการดังกล่าวสะท้อนแนวคิดนันทนาการเพื่อการพัฒนาที่มุ่งใช้กิจกรรมทางวัฒนธรรมเป็นกลไกเสริมสร้างสุขภาวะ ลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างทุนทาง

สังคมในระดับฐานราก โดยเฉพาะทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนอีสาน ซึ่งมีความสัมพันธ์แนบแน่นระหว่างวัดกับชุมชน (พระทศพล อคฺคปญฺญ และพระมหาภิรทัฐภณ อํสุมาลี, 2565) และระบบเครือญาติที่เข้มแข็ง (ปรเมศวร์ อุตฺตฺรณิตฺย, 2567) ปัจจัยเหล่านี้เอื้อให้เกิดรูปแบบของการมีส่วนร่วมแบบร่วมสร้างที่ประชาชนไม่เพียงเป็นผู้เข้าร่วมแต่เป็นผู้ร่วมออกแบบกิจกรรม โดยมีการถ่ายทอดระหว่างรุ่น เช่น ผู้สูงอายุทำหน้าที่สืบทอดพิธีกรรม ขณะที่เยาวชนสร้างสรรค์กิจกรรมหมอลำและงานประกวดร่วมสมัย ซึ่งสะท้อนแนวคิดนันทนาการแบบมีส่วนร่วม ที่ชี้ว่าความยั่งยืนของกิจกรรมนันทนาการเกิดจากการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของคนในชุมชน

3. การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบและการจัดการในสังคมพหุวัฒนธรรม

แม้ว่าวันไหลในภาคอีสานจะได้รับอิทธิพลจากรูปแบบของภาคตะวันออก แต่ความแตกต่างในเชิงโครงสร้างและจุดมุ่งหมายสะท้อนให้เห็นแนวโน้มของการจัดการนันทนาการในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างชัดเจน โดยวันไหลภาคตะวันออก เช่น ชลบุรีและระยอง มักขับเคลื่อนโดยภาครัฐกิจและหน่วยงานท้องถิ่นขนาดใหญ่ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์ และสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจ ผ่านกิจกรรมขนาดใหญ่ เช่น คอนเสิร์ตชายหาด การตลาดวัฒนธรรม หรือการแสดงเชิงพาณิชย์ (Berasategi et al., 2023) ขณะที่วันไหลในภาคอีสานเติบโตจากฐานวัดและชุมชน โดยเน้นสภาวะ ความสัมพันธ์ทางสังคม และการมีส่วนร่วมมากกว่าเศรษฐกิจเชิงท่องเที่ยว การจัดการกิจกรรมจึงมุ่งสู่การสร้างพื้นที่กลางที่ทุกกลุ่มสามารถมีส่วนร่วมได้อย่างเท่าเทียม ไม่ว่าจะเป็นเยาวชน ผู้สูงอายุ หรือ LGBTQIAN+ ผ่านการออกแบบกิจกรรมที่ปลอดภัยทางวัฒนธรรมและส่งเสริมความเป็นธรรมเชิงวัฒนธรรม การเปรียบเทียบนี้จึงตอกย้ำว่าบริบทของวันไหลในอีสานคือรูปแบบของ นวัตกรรมนันทนาการเพื่อความยั่งยืนทางวัฒนธรรม ที่ใช้ความหลากหลายเป็นพลังขับเคลื่อนในการสร้างสภาวะและความสามัคคีในสังคม

ในภาพรวม วันไหลในภาคอีสานเป็นกรณีศึกษาที่สำคัญของการใช้นันทนาการเชิงวัฒนธรรมเป็นกลไกขับเคลื่อนการพัฒนาและความยั่งยืนของชุมชนไทยในยุคเปลี่ยนผ่าน การผสมผสานระหว่างศรัทธา ประเพณี และกิจกรรมร่วมสมัยทำให้วันไหลมิใช่เพียงเทศกาลแห่งความบันเทิง แต่คือกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนทุกวัย ทุกอัตลักษณ์ และทุกภูมิหลังที่ร่วมสร้างสภาวะ ความภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น และความเข้มแข็งของทุนทางสังคม อันสะท้อนให้เห็นพลังของนันทนาการในการธำรงวัฒนธรรมและขับเคลื่อนสังคมไทยสู่อนาคตอย่างสมดุลและยั่งยืน

องค์ประกอบของกิจกรรมวันไหลในบริบทนันทนาการร่วมสมัย

กิจกรรมวันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีได้ดำเนินไปอย่างไร้โครงสร้าง หากแต่ประกอบด้วยองค์ประกอบหลากหลายที่สะท้อนถึงเจตจำนงของชุมชนในการออกแบบกิจกรรม จัดสรรพื้นที่ และสร้างคุณค่าร่วมในระดับสังคม การทำความเข้าใจองค์ประกอบเหล่านี้จึงเป็นกุญแจสำคัญในการวิเคราะห์วันไหลในฐานะเทศกาลนันทนาการร่วมสมัยที่มีมิติทางวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจเชื่อมโยงกันอย่างซับซ้อน โดยสามารถจัดแบ่งและวิเคราะห์ได้ในสี่ประเด็นหลักต่อไปนี้

1. การจำแนกประเภทกิจกรรม: มิติเชิงพิธีกรรม นันทนาการ และพาณิชย์

กิจกรรมวันไหลในภาคอีสานมีความหลากหลายทั้งในเชิงรูปแบบและเจตนารมณ์ ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็นสามมิติสำคัญที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นพลวัต เพื่อสร้างพื้นที่ทางนันทนาการแบบผสมผสาน (hybrid recreational space) ที่หลอมรวมมิติศรัทธา เศรษฐกิจ และสภาวะเข้าด้วยกันอย่างลงตัว

1.1 กิจกรรมเชิงพิธีกรรม เป็นหัวใจของเทศกาลที่ทำหน้าที่สืบสานความเชื่อและยืนยันรากฐานทางวัฒนธรรม เช่น การสรงน้ำพระ การรดน้ำคำหัว การก่อพระเจดีย์ทราย และการแห่ดอกไม้ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่สร้างสายสัมพันธ์ระหว่างรุ่นและย้ำคุณค่าทางจิตวิญญาณของชุมชน (ชลธิชา นิสัยสัตย์ และปรมินท์ จารูวร, 2565)

1.2 กิจกรรมเขื่อนนันทนาการ เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นการเข้าร่วมโดยสมัครใจ เช่น การเล่นสาดน้ำ การละเล่นพื้นบ้าน การแสดงหมอลำ และกิจกรรมกีฬาในชุมชน ซึ่งมุ่งสร้างความสุข ความผ่อนคลาย และความสัมพันธ์ทางสังคมตามแนวคิดสุขภาวะทางนันทนาการ (Stumbo & Pegg, 2010)

1.3 กิจกรรมเชิงพาณิชย์ เช่น ตลาดวัฒนธรรม การออกร้านสินค้า และการแสดงของศิลปินชื่อดัง ซึ่งแม้มีวัตถุประสงค์ทางเศรษฐกิจ แต่ก็มีบทบาทสำคัญในการดึงดูดผู้เข้าร่วมจำนวนมากและสร้างรายได้ให้ท้องถิ่น การทำงานร่วมกันของทั้งสามมิตินี้จึงสะท้อนให้เห็นว่าเทศกาลวันไหลมีใช้การแยกส่วน แต่คือระบบกิจกรรมที่เกี่ยวพันกันทั้งด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสุขภาวะอย่างมีพลวัต

2. กลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรม: การเชื่อมโยงข้ามรุ่นและความหลากหลาย

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมวันไหลในภาคอีสานมีความหลากหลายด้านอายุ บทบาททางสังคม และแรงจูงใจ ซึ่งสามารถสังเคราะห์เป็นสามกลุ่มหลักที่สะท้อนพลวัตการมีส่วนร่วมในสังคมพหุวัฒนธรรม

2.1 กลุ่มครอบครัวและผู้สูงอายุ ใช้เทศกาลเป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์ข้ามรุ่นผ่านกิจกรรมอย่างการรดน้ำดำหัวและการก่อเจดีย์ทราย ซึ่งสร้างความอบอุ่นในครัวเรือนและเสริมความผูกพันในชุมชน สอดคล้องกับบทบาทของนันทนาการในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางสังคม (Pinassi et al., 2017)

2.2 กลุ่มเยาวชนและผู้สร้างสรรค์ ทำหน้าที่ทั้งในฐานะผู้เข้าร่วมและผู้ร่วมสร้างกิจกรรม โดยเฉพาะในเวทีแสดงออก เช่น การเต้น การแสดงหมอลำร่วมสมัย และกิจกรรมอาสาสมัคร ซึ่งช่วยปลูกฝังทักษะความเป็นพลเมืองและอัตลักษณ์เชิงสร้างสรรค์ (Berasategi et al., 2023)

2.3 ความท้าทายในการออกแบบเพื่อครอบคลุม ความหลากหลายทางอายุ เพศ ภาษา และความเชื่อ ทำให้การออกแบบกิจกรรมต้องอาศัยหลักการความเป็นธรรมเชิงวัฒนธรรมและการออกแบบเพื่อความครอบคลุมตามแนวทางขององค์การอนามัยโลกและสมาคมอุทยานและนันทนาการแห่งชาติสหรัฐอเมริกา (NRPA, 2022) ทั้งนี้เพื่อให้วันไหลทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางที่ทุกกลุ่มสามารถมีส่วนร่วมได้อย่างเท่าเทียม

3. รูปแบบการออกแบบกิจกรรม: วัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมาย และพื้นที่เฉพาะกิจ

การออกแบบกิจกรรมวันไหลเป็นหัวใจสำคัญของการสะท้อนวิสัยทัศน์ชุมชนในการจัดสรรพื้นที่ การวางวัตถุประสงค์ และการกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่สอดคล้องกับความหลากหลายของผู้เข้าร่วม

3.1 การออกแบบร่วมและวัตถุประสงค์เชิงกลยุทธ์ การวางแผนกิจกรรมในวันไหลเกิดจากร่วมมือของหน่วยงานท้องถิ่น วัด ผู้นำชุมชน เยาวชน และครอบครัว เช่น พิธีกรรมเข้าเพื่อผู้สูงวัยควบคู่กับเวทีหมอลำ กีฬา และกิจกรรมเยาวชนในช่วงบ่าย (เทพพร มังธานี และคณะ, 2566) ซึ่งสะท้อนแนวคิดนันทนาการเพื่อการพัฒนาที่มุ่งสร้างสุขภาวะและความเท่าเทียม

3.2 พื้นที่นันทนาการเฉพาะกิจ การสร้างพื้นที่ชั่วคราว เช่น ชุมนุสนเล่นพื้นบ้าน เวทีหมอลำกลางถนน หรือพื้นที่เล่นน้ำปลอดภัย แสดงถึงการใช้พื้นที่สาธารณะอย่างสร้างสรรค์และมีระบบ ช่วยลดความแออัดและเพิ่มความปลอดภัย ทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดนันทนาการเชิงวัฒนธรรม (Stebbins & Sachsman, 2017) ที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์กับวิถีชีวิตปัจจุบัน ก่อให้เกิดการออกแบบนันทนาการเพื่อสุขภาวะอย่างยั่งยืนที่สะท้อนการเชื่อมโยงระหว่างมรดกและความร่วมสมัยของอีสาน

4. บทบาทของหน่วยงานและชุมชน: การจัดการร่วมและความยั่งยืนเชิงวัฒนธรรม

หัวใจของการขับเคลื่อนวันไหลในภาคอีสานอยู่ที่การจัดการแบบประสานความร่วมมือ (co-management) ซึ่งสร้างสมดุลระหว่างนโยบายภาครัฐกับพลังสร้างสรรค์ของภาคประชาชน หน่วยงานท้องถิ่น เช่น เทศบาลและองค์การ

บริหารส่วนตำบล (อบต.) ทำหน้าที่เป็นผู้ประสาน (facilitator) สนับสนุนทรัพยากรและพื้นที่ ขณะที่ชุมชนทำหน้าที่เป็นผู้ร่วมออกแบบและขับเคลื่อนกิจกรรมจริง โครงสร้างนี้เปิดโอกาสให้กลุ่มที่เคยถูกมองข้าม เช่น ผู้สูงวัยที่อยู่ลำพังหรือเยาวชนกลุ่ม LGBTQIAN+ มีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมและปลอดภัย (เทพพร มังธานี และคณะ, 2566) การมีส่วนร่วมลักษณะนี้สอดคล้องกับแนวคิดนันทนาการเพื่อการพัฒนา ที่มุ่งเสริมศักยภาพ สุขภาวะ และความเป็นธรรมทางสังคม ตลอดจนแนวคิดการจัดการนันทนาการแบบยั่งยืนที่ให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจและการเคารพบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่น วันไหลจึงไม่ใช่เพียงเทศกาลที่รัฐจัดให้ประชาชนแต่คือกิจกรรมที่รัฐและชุมชนสร้างร่วมกัน ซึ่งสะท้อนพลังของการบริหารจัดการเชิงสังคมที่ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง

องค์ประกอบของกิจกรรมวันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่ผสมผสานศรัทธา ประเพณี และความร่วมสมัยเข้าไว้ด้วยกันอย่างกลมกลืน เทศกาลนี้ทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างความสุขภาวะและทุนทางสังคมของชุมชน สะท้อนพลังของการมีส่วนร่วมและการออกแบบพื้นที่สาธารณะอย่างยั่งยืน จนสามารถยกระดับวันไหลในภาคอีสานให้กลายเป็นโมเดลของเทศกาลนันทนาการร่วมสมัยเพื่อการพัฒนาชุมชนไทยในศตวรรษที่ 21 ต่อไป

ผลกระทบของวันไหลในมิติต่าง ๆ ของนันทนาการชุมชน

ชุมชนในหลากหลายมิติอย่างเป็นระบบ ทั้งพฤติกรรมของผู้เข้าร่วม ความสัมพันธ์ทางสังคม สุขภาวะ เศรษฐกิจ และการจัดการพื้นที่สาธารณะอย่างมีประสิทธิภาพ การวิเคราะห์ผลกระทบเหล่านี้จึงมีความสำคัญต่อการประเมินว่าวันไหลจะยังคงเป็นเพียงกิจกรรมตามฤดูกาล หรือสามารถพัฒนาเป็นกลไกการขับเคลื่อนชุมชนผ่านนันทนาการได้จริงเพียงใด โดยแต่ละมิติประกอบด้วยมุมมองด้านบวกที่ควรส่งเสริม และด้านเปราะบางที่ควรจัดการอย่างรอบคอบ ดังนี้

1. มิติพฤติกรรมและการมีส่วนร่วม

วันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นพื้นที่นันทนาการที่ส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมการใช้เวลาว่างและรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในหลากหลายกลุ่มวัย โดยเฉพาะในชุมชนอีสานที่วิถีชีวิตส่วนใหญ่ผูกพันกับงานเกษตรและขาดโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมสร้างสรรค์ เทศกาลนี้จึงกลายเป็นพื้นที่เฉพาะกิจที่เปิดโอกาสให้ผู้คนได้แสดงออก พบปะ และเลือกกิจกรรมตามความสนใจของตนเอง เยาวชนมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ริเริ่มและผู้สร้างกิจกรรม เช่น การจัดเวทีหมอลำร่วมสมัย การแข่งขันแข่งสร้างสรรค์ หรือการทำกิจกรรมอาสาสมัคร ซึ่งช่วยเสริมพลังความเป็นพลเมืองและความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ท้องถิ่น ขณะเดียวกันผู้สูงวัยกลับมามีบทบาทในฐานะผู้นำพิธีกรรมรดน้ำดำหัวและผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่คนรุ่นหลัง ส่งผลให้เกิดรูปแบบของนันทนาการแบบมีส่วนร่วมที่เน้นเสริมภาพ ความเท่าเทียม และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม พลวัตของความสุขที่เกิดขึ้นนี้ยังแฝงไว้ด้วยความเปราะบางทางพฤติกรรม เช่น การดื่มแอลกอฮอล์ในพื้นที่สาธารณะ การใช้ยานพาหนะโดยประมาท หรือพฤติกรรมที่อาจก่อให้เกิดอุบัติเหตุและความขัดแย้ง ซึ่งหากขาดการจัดการเชิงจริยธรรมและมาตรการด้านความปลอดภัยอย่างรอบคอบ อาจบั่นทอนคุณค่าของวันไหลในฐานะพื้นที่แห่งสุขภาวะและการพัฒนาได้ ดังนั้น การออกแบบกิจกรรมวันไหลจึงควรให้ความสำคัญกับการสร้างพฤติกรรมการมีส่วนร่วมที่สร้างสรรค์ มีจิตสำนึกทางสังคม และเคารพความแตกต่าง ทั้งนี้เพื่อให้เทศกาลนี้เป็นพื้นที่ที่ทุกคน

2. มิติสังคมและความสัมพันธ์ชุมชน

วันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญของการฟื้นฟูและสร้างทุนทางสังคม (social capital) ผ่านกระบวนการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนที่กำลังเผชิญแรงเปลี่ยนผ่านจากการโยกย้ายถิ่น การลด

บทบาทของพิธีกรรมดั้งเดิม และการท่องเที่ยวทางสังคม เทศกาลนี้จึงกลายเป็นพื้นที่แห่งการกลับมาพบกันที่หล่อเลี้ยงความสัมพันธ์ในระดับครอบครัว ชุมชน และระหว่างรุ่น ผู้สูงวัยได้รับการยอมรับในฐานะศูนย์กลางแห่งศรัทธาและภูมิปัญญา ขณะที่เยาวชนมีบทบาทใหม่ในฐานะผู้ขับเคลื่อนกิจกรรมร่วมสมัยซึ่งช่วยลดช่องว่างระหว่างวัยและส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกัน การมีส่วนร่วมของกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่ม LGBTQIAN+ และผู้พิการในกิจกรรมต่าง ๆ ยังสะท้อนแนวคิดความหลากหลายอย่างเป็นธรรมชาติที่เสริมสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของของคนทุกกลุ่ม (NRPA, 2022) พร้อมกันนั้น วันไหลยังเป็นเวทีในการฟื้นคืนความไว้วางใจทางสังคมที่ถูกสั่นคลอนจากโครงสร้างสังคมยุคใหม่ ผ่านการทำกิจกรรมร่วมที่ยึดโยงความเคารพ ความกตัญญู และมิตรภาพในชุมชน อย่างไรก็ตาม พลวัตเชิงบวกนี้ยังมีความท้าทายเชิงโครงสร้างจากการจัดงานที่ขยายตัวในลักษณะเชิงพาณิชย์ซึ่งอาจสร้างความเหลื่อมล้ำเชิงทุน หรือความขัดแย้งระหว่างค่านิยมของคนต่างรุ่นต่อวิธีการจัดกิจกรรม ดังนั้น การบริหารจัดการเทศกาลวันไหลในมิติทางสังคมจึงควรตั้งอยู่บนหลักของการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม การรับฟังความคิดเห็นของทุกกลุ่ม และการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับการปรับตัว เพื่อให้วันไหลดำรงบทบาทเป็นพื้นที่แห่งความสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนของชุมชนอีสานร่วมสมัยอย่างแท้จริง

3. มิติเศรษฐกิจและทุนทางวัฒนธรรม

เทศกาลวันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือไม่เพียงทำหน้าที่เป็นเวทีแห่งการเฉลิมฉลองทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการหมุนเวียนเศรษฐกิจระดับฐานราก โดยแปรทุนทางวัฒนธรรม (cultural capital) ให้กลายเป็นทุนทางเศรษฐกิจ (economic capital) อย่างมีพลวัต ผ่านการจำหน่ายสินค้าพื้นบ้าน ตลาดวัฒนธรรม การออกร้านของกลุ่มแม่บ้าน และการแสดงของศิลปินท้องถิ่น ซึ่งช่วยกระตุ้นรายได้ การจ้างงาน และการท่องเที่ยวในพื้นที่ ส่งผลให้วันไหลกลายเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ชุมชนที่ผสมผสานความเชื่อ วัฒนธรรม และความบันเทิงเข้ากับโอกาสทางเศรษฐกิจอย่างสมดุล การมีส่วนร่วมของเยาวชน กลุ่มชาติพันธุ์ และผู้สูงวัยในกิจกรรมเหล่านี้ยังเสริมสร้างอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจในท้องถิ่น พร้อมทั้งทำให้ทุนวัฒนธรรมได้รับการสืบสานในรูปแบบที่สร้างรายได้และคุณค่าร่วมของสังคม อย่างไรก็ตาม พลวัตด้านเศรษฐกิจของวันไหลยังเผชิญกับความเสี่ยงจากการถูกครอบงำโดยทุนเชิงพาณิชย์ เช่น การจัดเวทีคอนเสิร์ตขนาดใหญ่ที่กลืนบทบาทของศิลปินท้องถิ่น หรือการกระจุกตัวของรายได้ในกลุ่มผู้ประกอบการบางราย ซึ่งอาจบิดเบือนความหมายทางวัฒนธรรมของเทศกาล การรักษาสมดุลระหว่างการสร้างรายได้กับการคงไว้ซึ่งคุณค่าทางวัฒนธรรม จึงเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการวันไหลในเชิงเศรษฐกิจ เพื่อให้เทศกาลนี้เติบโตอย่างมีจริยธรรมและยั่งยืน โดยคงไว้ซึ่งบทบาทในฐานะพื้นที่แห่งความสุขที่หลอมรวมวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และชุมชนเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน

4. มิติสุขภาพและจริยธรรมสาธารณะ

วันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเทศกาลที่มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างสุขภาพของประชาชนในเชิงร่างกาย จิตใจ และสังคม ผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้คนได้เคลื่อนไหวทางกาย ได้ผ่อนคลายทางอารมณ์ และได้เชื่อมโยงกับผู้อื่นในบรรยากาศของความสุขและมิตรภาพ กิจกรรมเล่นน้ำ การรดน้ำดำหัว การแสดงดนตรีพื้นบ้าน และการร่วมพิธีกรรมศรัทธาล้วนเป็นประสบการณ์เชิงนันทนาการที่ช่วยเยียวยาความเหนื่อยล้าและฟื้นฟูพลังชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสุขภาพทางนันทนาการที่มองว่าความสุขมิได้เกิดจากความบันเทิงเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการมีส่วนร่วมที่มีความหมายในระดับบุคคลและชุมชน (Stumbo & Pegg, 2010) การได้เคลื่อนไหว ร้องเพลง และทำกิจกรรมร่วมกันยังช่วยลดภาวะเครียดและสร้างพลังบวกทางจิตใจให้แก่ผู้คน อย่างไรก็ตาม วันไหลยังเผชิญความท้าทายเชิงจริยธรรมของพื้นที่สาธารณะ ทั้งการดื่มแอลกอฮอล์ที่นำไปสู่ความรุนแรง การล่วงละเมิดทางร่างกายและวาจาในระหว่างเล่นน้ำ หรือการกีดกันกลุ่มเปราะบางซึ่งขัดต่อหลักจริยธรรมสาธารณะ ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านี้สะท้อนถึงความเปราะบางของความสุขที่หากปราศจากการจัดการอย่างมีจิตสำนึก ก็อาจทำให้พื้นที่ซึ่งควรเป็นแหล่งแห่งความสุขภาวะกลับกลายเป็น

แหล่งของความขัดแย้งและความไม่ปลอดภัยได้ ดังนั้น การจัดกิจกรรมวันไหลจึงจำเป็นต้องยึดหลักของพื้นที่นันทนาการที่ปลอดภัยและมีความรับผิดชอบ โดยคำนึงถึงศักดิ์ศรี ความเท่าเทียม และความรู้สึกปลอดภัยของผู้เข้าร่วมทุกกลุ่ม พร้อมส่งเสริมจริยธรรมสาธารณะผ่านการสื่อสารและการออกแบบกิจกรรมอย่างสร้างสรรค์ ทั้งนี้เพื่อให้วันไหลดำรงอยู่ในฐานะเทศกาลแห่งสุขภาวะที่เชื่อมโยงความสุข ความปลอดภัย และความดีงามทางวัฒนธรรมเข้าด้วยกันอย่างยั่งยืน

5. มิติการจัดการพื้นที่นันทนาการ

วันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสะท้อนศักยภาพของชุมชนในการจัดการพื้นที่สาธารณะให้กลายเป็นพื้นที่นันทนาการเฉพาะกิจที่ยืดหยุ่นและมีชีวิตชีวา โดยการดัดแปลงถนน ลานวัด โรงเรียน หรือพื้นที่ริมแม่น้ำให้เป็นพื้นที่เล่นน้ำ แสดงศิลปะพื้นบ้าน หรือจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนความสามารถในการบริหารจัดการเชิงพื้นที่อย่างมีส่วนร่วม และตอบสนองต่อความต้องการของผู้คนหลากหลายกลุ่ม หลายชุมชนได้พัฒนาแนวทางการจัดการพื้นที่อย่างเป็นระบบ ทั้งการวางแผนจราจร การจัดโซนกิจกรรมตามวัย การติดตั้งโครงสร้างชั่วคราวเพื่อความปลอดภัย ตลอดจนการใช้วัสดุท้องถิ่นในการตกแต่งพื้นที่ให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของชุมชน ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนถึงแนวคิดพื้นที่ที่ยืดหยุ่นและมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาเมืองเชิงนันทนาการขององค์การสหประชาชาติ (United Nations, 2025) อย่างไรก็ตาม การขยายตัวของเทศกาลวันไหลก่อให้เกิดความท้าทายด้านการบริหารจัดการ เช่น ความแออัดของผู้คน การใช้ทรัพยากรเกินขนาด ความเสี่ยงด้านความปลอดภัย และการขาดระบบดูแลหลังจบงาน ซึ่งสะท้อนถึงข้อจำกัดในการประสานงานระหว่างหน่วยงานและภาคประชาชน การจัดการพื้นที่นันทนาการของวันไหลจึงควรตั้งอยู่บนหลักการของการออกแบบเพื่อการมีส่วนร่วมที่เปิดโอกาสให้ชุมชนและผู้เข้าร่วมทุกกลุ่มร่วมกำหนดรูปแบบการใช้พื้นที่ ควบคู่กับการบริหารจัดการเชิงยั่งยืนที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม ความปลอดภัย และความเท่าเทียมของผู้ใช้ เพื่อให้วันไหลมีใช้เพียงเทศกาลแห่งความสุข แต่คือแบบจำลองของการจัดการพื้นที่สาธารณะเชิงนันทนาการที่สร้างความสุข ความปลอดภัย และความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมของชุมชนในระยะยาว

วันไหลโมเดล (Wan Lai Model)

จากการวิเคราะห์เชิงประจักษ์และการสังเคราะห์แนวคิดตลอดบทความ สามารถยืนยันได้ว่า “วันไหล” มิได้เป็นเพียงเทศกาลที่สืบเนื่องจากประเพณีสงกรานต์ หากแต่เป็นนวัตกรรมนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่สะท้อนพลวัตของสังคมร่วมสมัยในฐานะกิจกรรมที่ผสมผสานรากวัฒนธรรม วิถีชีวิต และการจัดการพื้นที่สาธารณะเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ วันไหลจึงทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงสังคมที่ส่งเสริมสุขภาวะ การมีส่วนร่วม และความสมานฉันท์ของชุมชนผ่านกิจกรรมที่มีทั้งศรัทธาและความคิดสร้างสรรค์ เพื่อสะท้อนคุณค่าดังกล่าว ผู้เขียนจึงได้เสนอกรอบแนวคิด “Wan Lai Model” ในฐานะ โมเดลต้นแบบของการพัฒนานันทนาการชุมชนที่ยั่งยืน โดยตั้งอยู่บนแนวคิดการจัดการนันทนาการเพื่อการพัฒนา การใช้พื้นที่อย่างมีจริยธรรม และการเสริมสร้างทุนทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ดังนี้

1. องค์ประกอบเชิงระบบของ Wan Lai Model

Wan Lai Model เป็นระบบคิดเชิงบูรณาการที่เกิดจากการสังเคราะห์พลวัตของเทศกาลวันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีมุ่งอธิบายว่ากิจกรรมวัฒนธรรมสามารถพัฒนาเป็นระบบนันทนาการเพื่อการพัฒนาได้อย่างไร โมเดลนี้เน้นการทำงานร่วมกันของสี่มิติหลัก ซึ่งเป็นรากฐานของการสร้างความสมดุลระหว่างวัฒนธรรม สุขภาวะ พื้นที่สาธารณะ และความยั่งยืน ทั้งสี่มิติได้ดำรงอยู่แยกจากกัน แต่มีลักษณะพึ่งพาและเกื้อหนุนซึ่งกันและกันที่ทำให้เทศกาลวันไหลมีชีวิตชีวาและคงคุณค่าทางสังคมอย่างต่อเนื่อง

ตารางที่ 1 แสดงโครงสร้างของมิติหลักทั้งสี่ พร้อมแนวคิดสำคัญและนัยยะต่อการจัดการนันทนาการเชิงพัฒนา

มิติ (dimension)	แนวคิดหลักที่บูรณาการ	นัยยะต่อการจัดการเชิงนันทนาการ
C: ฐานวัฒนธรรม (cultural grounding)	ยึดโยงพิธีกรรม ความศรัทธา และการตีความใหม่ให้สอดคล้องกับสังคมร่วมสมัย	เสริมพลังเชิงสัญลักษณ์ของประเพณี สร้างความต่อเนื่องของอัตลักษณ์และศรัทธาให้ดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง
P: สุขภาวะและการมีส่วนร่วม (participation & well-being)	ใช้นันทนาการเป็นกระบวนการร่วมสร้างเพื่อสุขภาวะองค์กร	แปลงกิจกรรมจากการพักผ่อนไปสู่เครื่องมือพัฒนาชุมชน เสริมพลังผู้คนทุกกลุ่มให้มีบทบาทในฐานะเจ้าของกิจกรรม
S: พื้นที่สาธารณะเพื่อการอยู่ร่วม (inclusive public space)	ออกแบบและบริหารพื้นที่สาธารณะอย่างยืดหยุ่น และเป็นธรรมเชิงวัฒนธรรม	เปลี่ยนถนน วัด หรือริมแม่น้ำให้เป็นพื้นที่นันทนาการเฉพาะกิจที่ปลอดภัย และส่งเสริมการอยู่ร่วมในสังคมพหุวัฒนธรรม
W: ความยั่งยืนเชิงสังคม (sustainability & resilience)	ใช้กลไกการกำกับดูแลแบบมีส่วนร่วม และเชื่อมโยงเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)	ทำให้ประเพณีดั้งเดิมดำรงอยู่ได้อย่างยืดหยุ่นผ่านการจัดการร่วม และเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมในระยะยาว

ในเชิงระบบ มิติ C-P-S-W Model เปรียบเสมือนวงจรแห่งการเรียนรู้และพัฒนาที่ขับเคลื่อนชุมชนให้เติบโตอย่างต่อเนื่อง ฐานวัฒนธรรม (C) ทำหน้าที่เป็นรากที่หล่อเลี้ยงอัตลักษณ์ ขณะที่สุขภาวะและการมีส่วนร่วม (P) ทำหน้าที่สร้างพลังชีวิตและความสัมพันธ์ทางสังคม พื้นที่สาธารณะ (S) เป็นเวทีแห่งการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ ส่วนความยั่งยืนเชิงสังคม (W) ทำหน้าที่เป็นกลไกประคองให้ระบบทั้งหมดดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและมีความหมายในระยะยาว ดังนั้น “Wan Lai Model” จึงมิใช่เพียงแผนผังเชิงแนวคิด แต่เป็นระบบคิดที่สะท้อนถึงการเปลี่ยนกิจกรรมวัฒนธรรมให้กลายเป็นกระบวนการพัฒนาเชิงนันทนาการอย่างยั่งยืน โดยมีศักยภาพต่อการต่อยอดเป็นกรอบนโยบายและแนวทางบริหารจัดการในระดับชุมชนและระดับประเทศได้อย่างเป็นรูปธรรม

2. การตีความเชิงทฤษฎีของแต่ละองค์ประกอบ

การบูรณาการทั้งสี่มิติใน Wan Lai Model มิได้เป็นเพียงการจัดหมวดแนวคิด หากแต่เป็นโครงสร้างเชิงระบบของการพัฒนาที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง วัฒนธรรม สุขภาวะ พื้นที่ และความยั่งยืน อย่างมีพลวัต มิติแต่ละส่วนต่างทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ระหว่างคุณค่าทางจิตวิญญาณกับรูปแบบการใช้ชีวิตร่วมสมัย จึงอาจตีความได้ดังนี้

1) ฐานวัฒนธรรม

มิตินี้เป็นรากฐานของโมเดลและสะท้อนความทรงจำทางสังคม (social memory) ที่ขับเคลื่อนด้วยศรัทธาและพิธีกรรม เช่น การสรงน้ำพระ การรดน้ำดำหัว การก่อพระเจดีย์ทราย หรือการแห่ดอกไม้ ซึ่งล้วนเป็นสัญลักษณ์ของการ

ชำระล้าง พื้นฟู และการเชื่อมโยงระหว่างคนกับธรรมชาติ แนวคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎีความต่อเนื่องทางวัฒนธรรม (cultural continuity) ที่มองว่าวัฒนธรรมมิได้คงอยู่เพราะการอนุรักษ์เท่านั้น แต่ดำรงอยู่เพราะการตีความใหม่อย่างต่อเนื่องเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของยุคสมัย การฟื้นฟูชีวิตของวันไหลจึงเป็นการนำทุนทางวัฒนธรรมมาสร้างสรรค์เป็นกิจกรรมที่ร่วมสมัยแต่ยังคงคุณค่าดั้งเดิม เป็นตัวอย่างของการต่ออายุความหมายทางสังคมผ่านกระบวนการนันทนาการ

2) สุขภาวะและการมีส่วนร่วม

มิตินี้เป็นหัวใจของการเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับกิจกรรม ในมิติทางกาย จิตใจ สังคม และปัญญา แนวคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎีนันทนาการเพื่อการพัฒนาที่มองว่านันทนาการมิใช่เพียงกิจกรรมเพื่อความสนุกหรือพักผ่อน หากแต่เป็นเครื่องมือสร้างสุขภาวะองค์รวมและส่งเสริมความเป็นพลเมืองในชุมชน โดยเทศกาลวันไหลเปิดพื้นที่ให้ผู้คนมีส่วนร่วมในบทบาทที่หลากหลาย ทั้งการเป็นผู้จัด ผู้เข้าร่วม และผู้ดูแลพื้นที่ ซึ่งเป็นกระบวนการร่วมสร้างคุณค่าที่ช่วยปลดปล่อยพลังสร้างสรรค์ของแต่ละกลุ่มอัตลักษณ์ เช่น เยาวชนที่สร้างกิจกรรมร่วมสมัย ผู้สูงวัยที่ถ่ายทอดพิธีกรรม หรือกลุ่ม LGBTQIAN+ ที่นำเสนอความเท่าเทียมทางวัฒนธรรม ทั้งหมดนี้สะท้อนการขยายขอบเขตของนันทนาการเพื่อการอยู่ร่วมที่เกื้อหนุนความผูกพันและสุขภาวะของชุมชนในภาพรวม

3) พื้นที่สาธารณะเพื่อการอยู่ร่วม

มิตินี้สะท้อนแนวคิดสิทธิในเมือง (right to the city) และการออกแบบเพื่อทุกคน (universal design) ที่มองว่าพื้นที่สาธารณะควรเป็นพื้นที่ของทุกคน ไม่ว่าชาติพันธุ์ เพศ วัย หรือสถานะทางสังคม วันไหลแสดงให้เห็นศักยภาพของชุมชนในการเปลี่ยนพื้นที่วัด ถนน หรือริมน้ำ ให้กลายเป็นพื้นที่นันทนาการเฉพาะกิจที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม การจัดพื้นที่ลักษณะนี้ไม่เพียงเป็นเวทีของความสนุก แต่ยังเป็นพื้นที่แห่งจริยธรรมสาธารณะ (public space ethics) ที่ส่งเสริมการเคารพผู้อื่น การลดความขัดแย้ง และการอยู่ร่วมในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งแนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่าการจัดการพื้นที่สาธารณะมิได้เป็นเพียงเรื่องโครงสร้างกายภาพ แต่เป็นเรื่องของการสร้างวัฒนธรรมแห่งการอยู่ร่วมผ่านการออกแบบเชิงสังคม

4) ความยั่งยืนเชิงสังคม

มิตินี้ทำหน้าที่เป็นกลไกประคับประคองระบบ (systemic regulator) ที่ทำให้เทศกาลวันไหลสามารถดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่องท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยใช้หลักการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม และการจัดการแบบประสานความร่วมมือ ซึ่งเปิดโอกาสให้หน่วยงานท้องถิ่น ภาคประชาชน และภาคธุรกิจทำงานร่วมกันในลักษณะหุ้นส่วนพัฒนา (collaborative partnership) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ที่เน้นการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคม (social resilience) ผ่านกิจกรรมทางวัฒนธรรมและนันทนาการ ผลลัพธ์คือการทำให้วันไหลมิได้หยุดอยู่แค่เทศกาล แต่กลายเป็นระบบการพัฒนาอย่างต่อเนื่องที่เชื่อมโยงสุขภาวะ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม

การบูรณาการทั้งสี่มิติใน Wan Lai Model (C-P-S-W) แสดงให้เห็นถึงพลวัตของระบบคิเงินนันทนาการเพื่อการพัฒนา ที่เชื่อมโยงรากทางวัฒนธรรมเข้ากับกระบวนการสร้างสุขภาวะ การจัดการพื้นที่สาธารณะ และการเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนอย่างเป็นองค์รวม โดยมิติของฐานวัฒนธรรม ทำหน้าที่หล่อเลี้ยงอัตลักษณ์ ความศรัทธา และความทรงจำร่วม ขณะที่มิติสุขภาวะและการมีส่วนร่วม เป็นแรงขับเคลื่อนที่เปิดโอกาสให้ทุกกลุ่มประชากรได้ร่วมสร้างคุณค่าและความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างมีความหมาย ส่วนมิติพื้นที่สาธารณะเพื่อการอยู่ร่วม ทำหน้าที่เป็นเวทีของการปฏิสัมพันธ์ที่สะท้อนจริยธรรมการอยู่ร่วมในสังคม พหุวัฒนธรรม และมิติความยั่งยืนเชิงสังคม ทำหน้าที่เป็นกลไกกำกับดูแลที่ช่วยให้ระบบทั้งหมดดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่องผ่านกระบวนการจัดการร่วม และการบูรณาการเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)

การทำงานเชื่อมโยงกันของทั้งสี่มิติสร้างวงจรการพัฒนาแบบวัฒนธรรม-สุขภาวะ-พื้นที่-ความยั่งยืน ที่ส่งผลให้วันไหลมีได้ เป็นเพียงเทศกาลเชิงวัฒนธรรม แต่เป็นกลไกเชิงสังคมที่มีพลังในการยกระดับคุณภาพชีวิตและทุนทางสังคมของชุมชนอย่าง ยั่งยืน จึงอาจกล่าวได้ว่า Wan Lai Model เป็นนวัตกรรมทางความคิดเชิงนันทนาการที่สามารถต่อยอดเป็นกรอบเชิง นโยบายและแนวทางเชิงปฏิบัติในการพัฒนานันทนาการชุมชนไทยได้อย่างเป็นระบบและมีความหมายใน ศตวรรษที่ 21

ข้อเสนอเชิงนโยบายและการจัดการภายใต้ Wan Lai Model

พื้นฐานของการสังเคราะห์ Wan Lai Model และผลการวิเคราะห์ผลกระทบในมิติต่าง ๆ ผู้เขียนเสนอกรอบแนว ปฏิบัติเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาเทศกาลวันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการสร้าง คุณค่าร่วมทั้งด้านวัฒนธรรม สุขภาวะ สังคม และเศรษฐกิจอย่างแท้จริง ซึ่งสามารถจำแนกข้อเสนอเชิงนโยบายและการ จัดการได้ดังนี้

1. การออกแบบกิจกรรมที่ตอบสนองความหลากหลายของประชากร

การออกแบบกิจกรรมควรตั้งอยู่บนหลักความเป็นธรรมเชิงวัฒนธรรมและการออกแบบเพื่อทุกคน ทั้งนี้เพื่อให้ เทศกาลเป็นพื้นที่แห่งสุขภาวะของทุกคนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมที่คำนึงถึงความหลากหลายทางเพศ วัย อัตลักษณ์ และศักยภาพ เช่น การสร้างพื้นที่เฉพาะกลุ่ม (thematic zones) เพื่อรองรับผู้สูงวัยผ่านเวที จิตวิญญาณที่ เน้นพิธีกรรมเชิงศรัทธา การเปิดเวทีเยาวชนเพื่อแสดงออกทางวัฒนธรรมและศิลปะร่วมสมัย และการจัดพื้นที่ปลอดภัย สำหรับกลุ่ม LGBTQIAN+ รวมถึงกลุ่มผู้พิการ นอกจากนี้ กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น และภาค ประชาชนตั้งแต่ขั้นการวางแผน ออกแบบ และดำเนินงาน จะช่วยสะท้อนความต้องการจริงของประชาชนและสร้าง ความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมที่เป็นหัวใจของการจัดการนันทนาการเชิงชุมชนอย่างยั่งยืน

2. การจัดการพื้นที่อย่างปลอดภัยและมีจริยธรรม

เพื่อป้องกันปัญหาความเปราะบางของสุขและเสี่ยงในพื้นที่สาธารณะ เทศกาลวันไหลจำเป็นต้องมี กลไกจัดการพื้นที่อย่างมีจริยธรรมและปลอดภัยในทุกมิติ ทั้งด้านกายภาพและจิตสังคม โดยเริ่มจาก มาตรการควบคุม พฤติกรรมเสี่ยง เช่น ห้ามจำหน่ายหรือดื่มแอลกอฮอล์ในเขตเล่นน้ำ กำหนดโซนกิจกรรมตามกลุ่มวัย และควบคุมระดับเสียง เพื่อป้องกันอันตรายจากความแออัด รวมถึงการจัดตั้ง ทีมอาสาสมัครดูแลพื้นที่ที่ทำหน้าที่เฝ้าระวังและช่วยเหลือผู้เข้าร่วม อย่างใกล้ชิด การสร้างพื้นที่สาธารณะที่มีจริยธรรมจึงหมายถึงการจัดการพื้นที่ที่เคารพศักดิ์ศรีของผู้เข้าร่วมทุกคน ส่งเสริม การอยู่ร่วมอย่างปลอดภัย และลดความเหลื่อมล้ำของการเข้าถึงพื้นที่นันทนาการในชุมชน

3. การกำกับดูแลแบบมีส่วนร่วม

กลไกการจัดการเทศกาลวันไหลควรยึดหลักการจัดการร่วม เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการสนับสนุนจากภาครัฐและ พลังสร้างสรรค์ของภาคประชาชน โดยหน่วยงานท้องถิ่น เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล หรือวัด ควรทำหน้าที่เป็น ตัวประสาน (facilitator) ที่สนับสนุนทรัพยากรและกลไกเชิงนโยบาย ขณะที่ภาคประชาชนและภาคเอกชนควรเป็นผู้ร่วม ออกแบบและดำเนินกิจกรรมในพื้นที่จริง การบริหารในลักษณะนี้ช่วยให้เทศกาลกลายเป็นพื้นที่เรียนรู้ร่วมของสังคมที่ทุก ฝ่ายมีส่วนรับผิดชอบร่วมกัน ส่งผลให้เกิดการสร้างทุนทางสังคม และความต่อเนื่องของเทศกาลในระยะยาว ตลอดจนช่วย พัฒนาเครือข่ายการจัดการนันทนาการชุมชนที่มีความยืดหยุ่นและยั่งยืน

4. การบูรณาการเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนและสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาเทศกาลวันไหลควรยกระดับสู่วัฒนธรรมเชิงนโยบายที่ขับเคลื่อนสังคมไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับเป้าหมาย SDG 3 (สุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี) SDG 10 (การลดความเหลื่อมล้ำ) SDG 11 (เมืองและชุมชนที่ยั่งยืน) และ SDG 16 (สังคมสงบและยุติธรรม) ซึ่งสามารถดำเนินการผ่านแนวทางการจัดการเทศกาลสีเขียว (green festival management) เช่น การจัดระบบคัดแยกขยะ การลดการใช้พลาสติก การใช้วัสดุย่อยสลายได้ และการสร้างสื่อสาธารณะเพื่อรณรงค์จิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การประกวดเจดีย์ทรายจากวัสดุรีไซเคิล หรือกิจกรรมส่นน้ำอย่างรับผิดชอบต่อธรรมชาติทั้งนี้เพื่อปลูกฝังวัฒนธรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมผ่านกิจกรรมนันทนาการ

กล่าวโดยสรุป ข้อเสนอเชิงนโยบายและการจัดการภายใต้ Wan Lai Model มิได้เป็นเพียงแนวทางทางเทคนิค แต่เป็นการวางรากฐานของระบบนันทนาการเพื่อสุขภาวะชุมชนที่เชื่อมโยงมิติทางวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันอย่างสมดุลและยั่งยืน เทศกาลวันไหลจึงสามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเชิงนโยบายที่ส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน สร้างความเป็นเอกภาพทางสังคม และยกระดับความหมายของนันทนาการไทยให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างแท้จริง

ศักยภาพการขยายผลและการประยุกต์ใช้ Wan Lai Model

คุณค่าของ Wan Lai Model มิได้จำกัดอยู่เพียงการจัดการเทศกาลวันไหลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเท่านั้น หากแต่มีศักยภาพสูงในการทำหน้าที่เป็นกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่สามารถขยายผลและประยุกต์ใช้ได้ในระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค และระดับนโยบาย โดยยึดหลักการเคารพบริบทท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นแกนกลางของการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนานันทนาการร่วมสมัยที่เน้นความยืดหยุ่น การบูรณาการศาสตร์ และการสร้างคุณค่าร่วมทางสังคม

1. ศักยภาพการถ่ายโอนเชิงแนวคิด

จุดแข็งสำคัญที่ทำให้ Wan Lai Model สามารถถ่ายโอนเชิงแนวคิดไปสู่กิจกรรมอื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ โครงสร้างสี่มิติหลัก (C-P-S-W) ซึ่งทำหน้าที่เป็นพิมพ์เขียวสำหรับการออกแบบกิจกรรมนันทนาการที่เคารพบริบทวัฒนธรรมและเสริมพลังการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ ดังนี้

C: ฐานวัฒนธรรม ทำหน้าที่รักษาเอกลักษณ์และความหมายทางพิธีกรรมของเทศกาล ไม่ว่าจะเป็นการแห่เทียนพรรษา บุญบั้งไฟ หรือพิธีกรรมพื้นบ้านอื่น ๆ ให้ดำรงคุณค่าทางศรัทธา ควบคู่กับการตีความใหม่ให้เข้ากับสังคมร่วมสมัย

P: สุขภาวะและการมีส่วนร่วม ช่วยขยายบทบาทของเทศกาลจากกิจกรรมเพื่อความบันเทิงไปสู่กลไกสร้างสุขภาวะองค์รวมที่ตอบสนองต่อกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย เช่น เยาวชน ผู้สูงอายุ และกลุ่มเปราะบาง ผ่านการออกแบบกิจกรรมแบบร่วมสร้าง

S: พื้นที่สาธารณะเพื่อการอยู่ร่วม ชี้ให้เห็นศักยภาพในการเปลี่ยนพื้นที่เดิม เช่น ถนน วัด หรือแม่น้ำ ให้กลายเป็นพื้นที่สาธารณะเฉพาะกิจที่ส่งเสริมความเท่าเทียม ความปลอดภัย และความร่วมมือของคนในชุมชน

W: ความยั่งยืนเชิงสังคม ทำหน้าที่เสริมสร้างระบบการจัดการร่วม และกลไกความยืดหยุ่นทางสังคม เพื่อให้เทศกาลดำรงอยู่ได้ในระยะยาวและสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)

ในทางปฏิบัติ การถ่ายโอนโมเดลนี้สามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างยืดหยุ่นในหลายพื้นที่ ตัวอย่างเช่น เทศกาลผีตาโขน ในอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ที่สามารถบูรณาการแนวคิดการมีส่วนร่วมของเยาวชนและสื่อสร้างสรรค์ ทั้งนี้เพื่อขยายพื้นที่เรียนรู้และลดช่องว่างระหว่างรุ่น หรือ เทศกาลบุญบั้งไฟ ซึ่งสามารถประยุกต์มิติพื้นที่สาธารณะที่มีจริยธรรม ทั้งนี้เพื่อลดความเสี่ยงจากการจุดบั้งไฟ ขณะเดียวกันยังเสริมสร้างความปลอดภัยและการมีส่วนร่วมของชุมชน การนำหลักการจาก

โมเดลไปประยุกต์ใช้เช่นนี้ ช่วยให้เทศกาลวัฒนธรรมท้องถิ่นทั่วประเทศสามารถยกระดับเป็นพื้นที่แห่งสุขภาวะที่ผสมผสานศิลปวัฒนธรรมและนวัตกรรมการจัดการได้อย่างสมดุล

2. บทบาทในฐานะแม่แบบเชิงยุทธศาสตร์และนโยบาย

ในระดับนโยบาย Wan Lai Model มีศักยภาพสูงในการเป็นแม่แบบเชิงยุทธศาสตร์ (strategic prototype) สำหรับการออกแบบนโยบายวัฒนธรรมและนันทนาการในระดับชาติ เนื่องจากเป็นระบบคิด (systemic thinking) ที่เชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรม สุขภาวะ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกันอย่างเป็นพลวัต โดยสามารถพัฒนาได้ในสองทิศทางหลัก คือ

1) การส่งเสริมสุขภาวะและการพัฒนาเชิงพื้นที่

โมเดลนี้สามารถนำไปบูรณาการในแผนพัฒนาในระดับจังหวัด เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวางแผนกิจกรรมท้องถิ่น การจัดสรรงบประมาณ และการประเมินผลลัพธ์เชิงสังคม โดยเฉพาะในประเด็นสุขภาวะของประชาชนและความเท่าเทียมทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานของสังคมสุขภาวะที่ยั่งยืน

2) การพัฒนางานวิจัยเชิงปฏิบัติการและการเรียนรู้ร่วม

ในระยะต่อไปควรส่งเสริมการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research) เพื่อพัฒนาเครื่องมือประเมินผลสัมฤทธิ์ของโมเดลในมิติต่าง ๆ เช่น ระดับการมีส่วนร่วม ความพึงพอใจทางสุขภาวะ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจชุมชน และทุนทางสังคม การดำเนินการเช่นนี้จะช่วยให้โมเดลมีความแม่นยำทางวิชาการและสามารถนำไปใช้พื้นฐานข้อมูลเชิงนโยบายได้จริง

กล่าวโดยสรุป การประยุกต์ใช้ Wan Lai Model มีได้หมายถึงการคัดลอกเทศกาลวันไหลไปยังพื้นที่อื่น แต่เป็นการถอดรหัสหลักการพัฒนาเชิงระบบที่เคารพความหลากหลายของท้องถิ่น เสริมสร้างสมดุลระหว่างวัฒนธรรมกับนวัตกรรม และบูรณาการทุกภาคส่วนเข้าสู่กระบวนการออกแบบเชิงสังคมอย่างแท้จริง หากได้รับการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่องและมีการติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบ โมเดลนี้จะสามารถยกระดับเทศกาลวัฒนธรรมไทยให้เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ สุขภาวะ และความอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน พร้อมทั้งก้าวสู่การเป็นต้นแบบของการพัฒนานันทนาการเชิงวัฒนธรรมไทยที่มีคุณค่าในระดับนานาชาติ

บทสรุป

วันไหลสงกรานต์มิได้เป็นเพียงเทศกาลที่สืบทอดจากประเพณีสงกรานต์ในบางพื้นที่ หากแต่เป็นปรากฏการณ์ทางนันทนาการเชิงวัฒนธรรมที่สะท้อนรากฐานแห่งศรัทธา วิถีชีวิต และการมีส่วนร่วมของชุมชนในสังคมไทยโดยรวม การเปลี่ยนแปลงของวันไหลภายใต้บริบทสมัยใหม่ได้แสดงให้เห็นการผสมผสานระหว่างพิธีกรรมดั้งเดิมกับกิจกรรมร่วมสมัย จนก่อรูปเป็นนวัตกรรมการนันทนาการที่ทรงพลังในการขับเคลื่อนพฤติกรรม สุขภาวะ ความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจฐานราก และการจัดการพื้นที่สาธารณะอย่างมีจริยธรรม โดยผลลัพธ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าวันไหลมิได้เป็นเพียงการสืบสานประเพณี แต่ยังทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมที่สร้างสมดุลระหว่างทุนทางวัฒนธรรมกับความต้องการร่วมสมัย บนฐานการวิเคราะห์เชิงประจักษ์และการสังเคราะห์เชิงทฤษฎี อีกทั้งบทความนี้ยังได้เสนอ Wan Lai Model (C-P-S-W Model) เพื่อเป็นกรอบแนวคิดเชิงระบบที่บูรณาการมิติฐานวัฒนธรรม มิติสุขภาวะและการมีส่วนร่วม และมิติการใช้พื้นที่สาธารณะอย่างมีจริยธรรม เข้าสู่มิติของความยั่งยืนเชิงสังคม เพื่อใช้เป็นต้นแบบในการออกแบบและจัดการกิจกรรมนันทนาการชุมชน

อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ คุณค่าของโมเดลนี้ได้จำกัดอยู่เฉพาะเทศกาลวันไหล หากยังสามารถประยุกต์ใช้เป็นแนวทางพัฒนา กิจกรรมวัฒนธรรมอื่น ๆ ในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ เพื่อสร้างพื้นที่แห่งความสุข การเรียนรู้ และการอยู่ร่วมกันอย่าง มั่นคงและยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรมไทย

เอกสารอ้างอิง

- โกมล จันทรวงษ์. (2564). ความเชื่อ รูปเคารพ และบทบาทศาลเจ้าพ่อพระปรง ชุมชนบ้านหนองผูกเต่า อำเภอเมือง สระแก้ว จังหวัดสระแก้ว. *วารสารสวนสุนันทาวิชาการและวิจัย*, 15(1), 74-92.
- ชลธิชา นิสัยสัตย์ และปรมินท์ จารุวร. (2565). พลวัตและวิถีคิดในการประกอบสร้างเทศกาลสงกรานต์-วันไหลในภาค ตะวันออกของไทย. *วารสารไทยศึกษา*, 18(1), 61-92.
- เทพพร มั่งธานี มนตรี วิวาทสุข บุญรอด บุญเกิด และปัทวี สัตยวงศ์ทิพย์. (2566). ประเพณีก่อพระทราย: กระบวนการ สร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมในเทศกาลวันไหลบางแสน. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย บูรพา*, 31(1), 49-63.
- เทพพร มั่งธานี มนตรี วิวาทสุข บุญรอด บุญเกิด และปัทวี สัตยวงศ์ทิพย์. (2565). ประเพณีก่อเจดีย์ทราย: ความเป็นมา และคติการสร้างสรรคในเทศกาลสงกรานต์ของไทย. *รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4 พ.ศ. 2565. คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*, 324-336.
- ธิดินัดดา จินาจันทร์. (2565) การวิเคราะห์พิธีกรรมการก่อเจดีย์ทรายและพิธีกรรมการเผาหัวพระเจ้าในประเพณียี่เป็งของ ชาวไทยอง ตำบลแม่แรง อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน. *CONNEXION Journal of Humanities and Social Sciences*, 11(2), 259501.
- ปรเมศวร์ อุตุนิตย์. (2567). การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมในตำนานม้าคำไหล. *วารสารมนุษยกับสังคม*, 2(1), 26-51.
- ประวิทย์ ฤทธิบุญ. (2561). การศึกษาอัตลักษณ์ประเพณีแห่ทางหงส์ ธงตะขาบ สู่การพัฒนาทุนทางวัฒนธรรม: การออกแบบสร้างสรรค์ชุดการแสดงสำหรับการนำเสนอภาพลักษณ์การท่องเที่ยวในจังหวัดปทุมธานี. *วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม*, 6(1), 26-40.
- พระเทพพล อคคปญโญ (พิเศษธร) และพระมหาภิรัฐภรณ์ อสุมาลี. (2565). อิทธิพลความเชื่อและพิธีกรรมของศาสนาผีที่มี ต่อศาสนาพุทธ: กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารโพธิศาสตร์ปริทัศน์*, 2(2), 1-8.
- พิรวัส อินทวิ สุทัศน์ ประทุมแก้ว พระครูโกศลวิหารคุณ และจักรกฤษ ทองมี. (2566). บทบาทของพระพุทธศาสนาต่อวิถี ชีวิต พิธีกรรม และความเชื่อของคนอีสาน. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 11(2), 8143-823.
- ศศิวงศ์ พูลพิพัฒน์ เทพพร มั่งธานี และบุญรอด บุญเกิด. (2568). ประเพณีแห่พญายม : กระบวนการสร้างความหมายและ รูปแบบการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 42(1), 1-25.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร . (2564). *สงกรานต์: การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงในบริบทการท่องเที่ยว*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- Berasategi Sancho, N., Roman Etxebarrieta, G., Alonso Saez, I., & Idoiaga Mondragon, N. (2023). Leisure as a space for inclusion and the improvement of life satisfaction of immigrants. *Journal of International Migration and Integration*, 24(1), 425-439.

- Bull, F. C., Al-Ansari, S. S., Biddle, S., Borodulin, K., Buman, M. P., Cardon, G., & Willumsen, J. F. (2020). World Health Organization 2020 guidelines on physical activity and sedentary behaviour. *British journal of sports medicine*, 54(24), 1451-1462.
- Giddens, A. (2023). *Modernity and self-identity*. In Social theory re-wired (pp. 477-484). Routledge.
- Glass, C. R., Gómez, E., & Urzua, A. (2014). Recreation, intercultural friendship, and international students' adaptation to college by region of origin. *International Journal of Intercultural Relations*, 42, 104-117.
- Li, C. L., Absher, J. D., Hsu, Y. C., & Graefe, A. R. (2008). *Approaches to measuring cultural diversity in recreation*. In: Chavez, Deborah J.; Winter, Patricia L.; Absher, James D., eds. 2008. Recreation visitor research: studies of diversity. Gen. Tech. Rep. PSW-GTR-210. Albany, CA: US Department of Agriculture, Forest Service, Pacific Southwest Research Station. 207-216. Chapter 17, 210, 207-216.
- National Recreation and Park Association (NRPA). (2022). *2022 NRPA Agency Performance Review*. NRPA.
- Pinassi, A., Van Hoof, H. B., & Ercolani, P. S. (2017). Perceptions about cultural heritage and recreational sites among older adults in Bahia Blanca, Argentina. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 7(1), 72-90.
- Richards, G., & King, B. (2022). The experience of cultural festivals: Evidence from Hong Kong. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 14(3), 296-309.
- Stebbins, R. A., & Sachsman, D. B. (2017). *Serious leisure: A perspective for our time*. Routledge.
- Stumbo, N., & Pegg, S. A. (2010). Outcomes and evidence-based practice: Moving forward. *Annual in Therapeutic Recreation*, 18, 12-23.
- Torkildsen, G. (2012). *Leisure and recreation management*. Routledge.
- United Nations. (2025). *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)*. https://sdgs.un.org/un-system-sdg-implementation/united-nations-educational-scientific-and-cultural-organization-unesco?utm_source=chatgpt.com
- Zarotis, G. F. (2020). Recreational sport & cultural tourism. *Saudi Journal of Business and Management Studies*, 5(2), 146-153.

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
: กรณีศึกษา วัดพานทา อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ
The Development of Cultural Tourism Destinations:
A Case Study of Wat Phan Tha, Mueang District, Sisaket Province

ธนพล ปोंงแก้ว^{1*}, เอนก ศรีภพ², ธีรพัฒน์ ผงกุล³, พรพิพัฒน์ เลิศศรี⁴, ภิรภัส วิเศษพงษ์⁵,
ปณณธร บัวทอง⁶, ธนากร จันพิมาร⁷, วณัส จอสูงเนิน⁸, ปฏิพล เรืองประพันธ์⁹, ธันยพงศ์ สารรัตน์¹⁰
Thanapon Pongkaew^{1*}, A-nek Sriphob ², Teerapat Pongkula³, Phonphiphat Loedsri⁴,
Peerapat Wisetpong⁵, Pannathon Buathong⁶, Thanakorn Chanpiman⁷,
Wanas Chosungnoen⁸, Patiphon Rungprapun⁹, Thanyapong Sararat¹⁰

^{1*,2,3,4,5,6,7,10} คณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

^{1*,2,3,4,5,6,7,10} Faculty of Education and Human Development, Sisaket Rajabhat University

⁸ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

⁸ Faculty of Education, Nakhon Ratchasima Rajabhat University

⁹ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

⁹ Faculty of Management Science, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

*Corresponding email: aneksriphop10072004@gmail.com

Received: 11 ธันวาคม 2568; Revised: 23 ธันวาคม 2568; Accepted: 28 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพานทา 2) เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการวัดพานทาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และ 3) เพื่อทราบถึงปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการพัฒนาวัดพานทาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลโดยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของวัดพานทา หน่วยงานภาครัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวภายในวัดพานทา และนักท่องเที่ยวจำนวน 9 คน ส่วนที่ 2 จากการตอบแบบสอบถามนักท่องเที่ยวจำนวน 100 คน

ผลการวิจัยพบว่า 1) กิจกรรมทางการท่องเที่ยวของวัดพานทานั้น ทำให้ทราบถึงการจัดการท่องเที่ยวที่องค์กรต่าง ๆ จัดขึ้น และเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาการท่องเที่ยว ทำให้ทราบถึงกิจกรรมการท่องเที่ยวที่วัดจัดขึ้น แนวทางการจัดการท่องเที่ยว รวมถึงปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของวัดพานทา ความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น ศาลาสุคะโต วิหารหลวงพ่อดอง หลวงพ่อทันใจ ท้าวเวสสุวรรณ พญานาค ศาลเจ้าแม่ตะเคียน

อุโบสถที่ทัศนียภาพที่สวยงาม เช่น ภูเขาและน้ำตกจำลอง ลานหินมนสิการ การทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และงานประจำปี เป็นปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยววัดเพิ่มขึ้น 2) การพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวที่วัดนั้นถือได้ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในการดึงดูดนักท่องเที่ยว และ 3) วัดพานทายังคงประสบกับปัญหาหลายด้านที่ควรมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เช่น ด้านการประชาสัมพันธ์ที่ยังไม่หลากหลาย ด้านการคมนาคม ด้านการตลาด การท่องเที่ยว ด้านความน่าสนใจของกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อรองรับการขยายตัวทางการท่องเที่ยวและเพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวด้วย

คำสำคัญ : การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, วัดพานทา

ABSTRACT

This research aimed to 1) study the cultural tourism activities of Wat Phan Tha; 2) examine approaches for managing Wat Phan Tha as a tourist attraction; and 3) identify the problems and obstacles affecting its development as a tourism destination. The data collection was conducted in two parts. Part 1 involved interviews with temple staff, government and private agencies responsible for tourism management at Wat Phan Tha, as well as nine tourists. Part 2 consisted of questionnaires completed by 100 tourists.

The findings revealed that: 1) the tourism activities at Wat Phan Tha provided insights into how different organizations participate in tourism management and play roles in tourism development. They also highlighted the temple's own tourism activities, management approaches, and the issues hindering its tourism development. Unique local cultural elements—such as the Sukkato Pavilion, the Vihara of Luang Pho Thong, Luang Pho Thanjai, Thao Wessuwan, the Naga, the Mae Takhian Shrine, and the ordination hall—as well as scenic features like artificial mountains, waterfalls, and the Manasikara Stone Courtyard, along with merit-making on important Buddhist holidays and annual festivals, are key factors attracting increasing numbers of visitors. 2) Tourism promotion plays a vital role in drawing tourists. 3) However, Wat Phan Tha still faces several challenges requiring continuous development, including limited public relations diversity, transportation issues, marketing and tourism promotion, and the need to enhance the attractiveness of activities to support tourism growth and meet tourist expectations.

Keywords: Tourism Development, Cultural Tourism, Wat Phan Tha

บทนำ

ในปัจจุบันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีบทบาทและอิทธิพลต่อเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเป็นอย่างมาก มีการลงทุนอย่างต่อเนื่องและอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยประกอบไปด้วยธุรกิจหลายประเภท ทั้งธุรกิจที่เกี่ยวข้องโดยตรง ได้แก่ ธุรกิจการขนส่ง ธุรกิจโรงแรม และภัตตาคาร ธุรกิจนำเที่ยว ธุรกิจร้านค้าและของที่ระลึก รวมถึงธุรกิจที่เกี่ยวข้องโดยทางอ้อม เช่น การผลิตสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้าน สินค้าเกษตรกรรมต่าง ๆ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2551: 19) และรัฐบาลก็ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของธุรกิจการท่องเที่ยว จึงได้บรรจุเรื่องของการท่องเที่ยวไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524) จนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566-2570) (เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2564: 11)

ประเทศไทยมีสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ทุกภูมิภาค อันได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และได้รับความนิยมนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก ล้วนมีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นเป็นการมีส่วนร่วมในการใช้ชีวิตในวิถีแบบเก่า ๆ ที่กำลังจะสูญหายไป เพื่อให้เข้าใจลึกซึ้งถึงประวัติความเป็นมาและการดำเนินชีวิตที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของตน (ยศ สันตสมบัติ, 2540: 9) ทั้งนี้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นับเป็นการท่องเที่ยวเพื่อชมเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่มีความแตกต่างจากตน ซึ่งล้วนมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ (ธิดา สารยา, 2546: 23-24) ซึ่งปัจจุบันวัดหลายแห่งในประเทศไทยนั้นได้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว เริ่มมีนักท่องเที่ยวสนใจการท่องเที่ยวทางด้านวัฒนธรรมมากขึ้น มีการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเพื่อเป็นแรงจูงใจและรองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในวัดมากขึ้น เช่น การเดินทางไหว้พระ 9 วัด การนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเมืองต่าง ๆ งานเทศกาลประจำปี การจัดแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อตระหนักถึงคุณค่าและเอกลักษณ์ที่ดีของไทย (ประยูร ปยุตโต, 2551: 90-91)

จังหวัดศรีสะเกษ เป็นจังหวัดหนึ่งทางภาคอีสานที่มีประวัติความเป็นมายาวนานและมีสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม อันได้แก่ วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น เช่น รำสืเผ่าไทย การแสดงศรีพญาเทศวร แสดงตำนานการสร้างเมือง และวิถีชีวิตของชุมชนที่ได้รับความสนใจมาเป็นระยะเวลานาน ได้แก่ การทอดผ้าป่าดงหนาม การเลี้ยงไหม รวมถึงแหล่งรวบรวมมรดกทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิต (ออดหอดชอดศรีสะเกษ, 2560: 3) รวมถึงมีศาสนวัตถุสถานอันเกี่ยวเนื่องด้วยความเชื่อต่าง ๆ เช่น ท้าวเวสสุวรรณ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ หรือสถาปัตยกรรมอาคารแบบศิลปะล้านช้างร่วมสมัย หรือเป็นพื้นที่ ๆ มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน ได้แก่ วัดพานทาท ที่ตั้งอยู่ ณ หมู่ที่ 8 ตำบลโพธิ์ อำเภอมือเือง จังหวัดศรีสะเกษ มีพัฒนาการจากความเป็นวัดที่ถูกสร้างขึ้นก่อน พ.ศ.2448 โดยผู้คนที่อาศัยในแถบนี้ ก่อนการตั้งวัดอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2448 และกลายเป็นวัดร้างที่ไม่มีพระภิกษุอยู่จำพรรษาเป็นเวลานานหลายทศวรรษตามคำบอกเล่าของผู้รู้ (ณัฐพัฒน์ แจ่มจันทร์, 2558: 75) จนกระทั่งได้มีการตั้งวัดใหม่เป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปนันทน (หลวงพ่อบุญทอง หรือหลวงพ่อบุญทอง) หลวงพ่อบุญทอง เจ้าแม่ตะเคียน ท้าวเวสสุวรรณ เป็นต้น และเป็นวัดที่มีฐานสิมหรือพระอุโบสถเก่าแก่ ขนาดบรรจุพระภิกษุสงฆ์ในการทำสังฆกรรม 21 รูปพอดี (ก่อนที่จะมีอุโบสถหลังใหม่ในปัจจุบัน) ซึ่งจากสถาปัตยกรรมการสร้างสิมที่มีขนาดบรรจุพระภิกษุสงฆ์ได้เพียง 21 รูปนั้น ทำให้สันนิษฐานได้ว่าเป็นสิมหรือพระอุโบสถที่อาจสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งปัจจุบันสิมได้รับการบูรณะขึ้นใหม่ จะเห็นรูปปั้นท้าวเวสสุวรรณ 2 องค์ ยืนเฝ้ารักษาอยู่ด้านหน้าสิม ตามความเชื่อเกี่ยวกับท้าวเวสสุวรรณในพระพุทธศาสนาว่า นอกจากจะมีบทบาทในฐานะโลกบาลและเทพแห่งความมั่งคั่งแล้ว ยังมีบทบาทในฐานะผู้พิทักษ์พระพุทธศาสนาและพุทธสถานอีกด้วย (ดนัย ไชโยธา, 2560: 42) นอกจากนี้ยังมีจิตรกรรมฝาผนังพุทธประวัติ ป้ายข้อความหมายเกี่ยวกับพุทธศาสนสุภาษิต ศาลาสุคะโต ลานหินมนสิการ ภูเขาน้ำตก

จำลอง และปูชนียวัตถุรูปเคารพต่าง ๆ อีกเป็นจำนวนมาก มีศาลาอเนกประสงค์ในวัฒนธรรมลาวล้านช้าง ดังนั้น อาณาบริเวณวัดพานทาแห่งนี้นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่งที่แสดงถึงความสำคัญทางพระพุทธศาสนา ซึ่งนอกจากวัดจะเป็นที่พักอาศัยของพระภิกษุสงฆ์แล้ว ก็ยังเป็นທີ່ประดิษฐานศาสนสถานและศาสนวัตถุที่สำคัญ ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในที่นี้คือ พระไม้ทอง หลวงพ่อทันใจ ท้าวเวสสุวรรณ และเจ้าแม่ตะเคียน และนอกจากนี้แล้ววัดในปัจจุบันยังเป็นศูนย์รวมของมรดกวัฒนธรรม สรรพภาษา อันหลากหลายนับตั้งแต่โบราณ เช่น ภูมิปัญญาการทำขนมไทย ภูมิปัญญาเรื่องพุทธศาสนาสุภาพิต เป็นแหล่งบ่มเพาะขัดเกลาจิตใจทางศาสนา โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้อนุรักษ์สืบสาน และใช้ประโยชน์ในการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาและกิจกรรมอื่น ๆ ของชุมชน รวมถึงการเป็นศาลากลางอำนาจการและจุดรับบริจาคต่าง ๆ ปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป วัดและพระสงฆ์ได้เปลี่ยนแปลงบทบาทให้สอดคล้องกับสภาพสังคมสมัยใหม่ ซึ่งหลัก ๆ คือเป็นพำนักของพระสงฆ์สามเณร สถานที่ศึกษาเล่าเรียน ปฏิบัติธรรม สืบทอด เผยแผ่คำสอนทางพระพุทธศาสนา และเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมประเภทโบราณวัตถุสถาน และสิ่งก่อสร้างประดับตกแต่งที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ ตลอดถึงการเป็นศูนย์กลางในการประกอบกิจกรรมตามงานเทศกาลประเพณีของชุมชน เช่น กลุ๋น ผ้าป่า เลี้ยงพระเพล ถวายเพล ดังนั้น วัดจึงมีบทบาทอีกอย่างหนึ่งคือ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นอีกบทบาทหนึ่งของวัดที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน (เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2553: 132)

ด้วยเหตุนี้ คณะผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพานทา เพื่อให้เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวมากขึ้น ศึกษาถึงการทำกิจกรรมภายใต้รูปแบบการท่องเที่ยว ปัญหาที่ทำให้การท่องเที่ยวของวัดพานทายังไม่เติบโต การพัฒนาให้เป็นสถานที่ ๆ มีอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ จึงจะใช้ทฤษฎีการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว การขยายตัวทางการท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เพื่อให้ทราบถึงความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมและประเพณี รวมถึงศักยภาพของวัดพานทา และสามารถเข้าไปศึกษาพร้อมกับเรียนรู้วัฒนธรรมความเชื่อ เพื่อให้เข้าใจถึงวัฒนธรรมประเพณีและการดำเนินชีวิต รวมทั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่สำคัญที่ยังคงความเป็นวิถีชาวบ้านแถบชุมชนพานทาใหญ่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และคณะผู้วิจัยจึงได้ทำงานวิจัยขึ้นนี้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และนำเสนอแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

คำถามของการวิจัย

1. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพานทามีลักษณะอย่างไรบ้าง
2. จะเสนอแนวทางการท่องเที่ยวของวัดพานทา เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างไร
3. มีปัญหาและอุปสรรคอะไรที่มีผลต่อการพัฒนาวัดพานทาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และปัญหาตลอดจนอุปสรรคดังกล่าวเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพานทา อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการวัดพานทา อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
3. เพื่อทราบถึงปัญหาและอุปสรรคที่มีผลต่อการพัฒนาวัดพานทาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การทบทวนวรรณกรรม

จากการสำรวจแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ ได้อาศัยแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งศิริ ฮามสุโพธิ์ (2543: 53) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ว่า เป็นการเดินทางที่ครอบคลุมทุกมุมของการท่องเที่ยว เพื่อเข้าไปสัมผัสและเข้าร่วมใช้ชีวิตกับคนในท้องถิ่น เพื่อศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติกันของชุมชน การดำเนินชีวิตท้องถิ่นแต่ละยุคสมัยที่แตกต่างจากตน ทราบถึงประวัติความเป็นมา ความเชื่อ มุมมอง ความคิด ความศรัทธา และค่านิยมของคนในอดีตที่ถ่ายทอดมาจนถึงรุ่นปัจจุบันผ่านสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ และได้อาศัยชุดความรู้เรื่ององค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้ง 6 ด้าน ของบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2551: 162) มาเชื่อมโยงแนวคิดของการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ได้แก่ องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม ภารกิจท่องเที่ยว การตลาดท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น และการสร้างจิตสำนึกแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และจากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวัดพาทาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม พบว่าไม่มีผู้ทำการศึกษา แต่มิงานวิจัยที่เกี่ยวข้องคือ งานของเจนจิรา พุทธการี (2546: 32) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับศักยภาพและแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ปราสาทศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ เพื่อศึกษาถึงศักยภาพ แนวทางในการพัฒนาปราสาทศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยการสำรวจจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว โดยใช้แนวคิดในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น และงานของนิตยา กลิ่นสันติเยะ (2546: 21) ที่ศึกษาการพัฒนาและการจัดการโบราณสถานในฐานะแหล่งท่องเที่ยวอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย จังหวัดนครราชสีมา ที่มีการศึกษาเกี่ยวกับขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว ความพึงพอใจของประชาชนในพื้นที่และนักท่องเที่ยว ปัญหา กระบวนการจัดการและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว แนวคิดการวิเคราะห์ปัจจัยภายในภายนอกที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง งานวิจัยกลุ่มนี้เป็นประโยชน์คือ ทำให้ได้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการนำแนวคิดทฤษฎีทางการท่องเที่ยวมาวิเคราะห์เชิงพัฒนาเพื่อพัฒนาพื้นที่ทางวัฒนธรรม และได้อาศัยงานของภัชพรธ ฤทธิ์เต็ม (2555: 23) เรื่อง “รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในวัด” ซึ่งงานวิจัยนี้เป็นความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมภายในวัดโดยภาพรวมของประเทศไทย มีการศึกษาจุดเด่นของการท่องเที่ยว ต่อวิถีชีวิตและสภาพการณ์ของวัดในภาคเหนือของประเทศไทย และมีการเสนอแนวทางเพื่อจัดการท่องเที่ยว ด้วยเหตุนี้คณะผู้ศึกษาจึงได้นำมาศึกษาวิธีการวิจัย เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาวัดในมิติของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และแนวทางในการแก้ปัญหาและอุปสรรคทางการท่องเที่ยว ทั้งนี้งานวิจัยของผู้ศึกษาในประเด็นของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงมีความเกี่ยวข้องกับการวิจัยข้างต้นและสามารถนำมาเชื่อมโยงกันได้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษครั้งนี้ผู้ศึกษามุ่งเน้นในประเด็นของการพัฒนาการท่องเที่ยวของวัดพาทาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนบ้านพันทาใหญ่ ตำบลโพธิ์ อำเภอมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ โดยการศึกษาจากพื้นที่จริงเกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยว และศักยภาพของวัดพาทาในการดึงดูดนักท่องเที่ยวมาน้อยเพียงใด แนวคิดและนโยบายที่ใช้ในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว และการพัฒนาศาสนสถาน วัด โบสถ์ ปัญหาและอุปสรรคด้านการท่องเที่ยวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สิ่ง

อำนวยความสะดวก ชีตความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาวัดพานา เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งในอนาคต



ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณ โดยเน้นหรือสร้างความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นของสังคม โดยเป็นการศึกษาสภาพทั่วไปและการพัฒนาการท่องเที่ยวของวัด โดยเริ่มจากการนำแผนที่โดยการสำรวจ การสร้างความสัมพันธ์เพื่อให้เกิดความคุ้นเคย โดยการเข้าไปเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ กิจกรรมที่เกิดขึ้น การสังเกตสิ่งที่ดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติ และทางขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ปัญหาและอุปสรรคจากการพัฒนาการท่องเที่ยว การสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานหรือองค์กรท้องถิ่น และการแจกแบบสอบถามแก่นักท่องเที่ยว เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาเป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวของวัดพานา และจังหวัดศรีสะเกษในอนาคต ทั้งนี้ประกอบด้วยวิธีการศึกษา คือจากแหล่งที่มาของข้อมูล คือการสัมภาษณ์ และสังเกตบุคคลที่มีส่วนในการดูแลเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวของวัดพานา รวมถึงนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวจำนวน 9 ท่าน ได้แก่ มรณนายก เจ้าหน้าที่ดูแลวัด เจ้าหน้าที่ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวจังหวัดศรีสะเกษ ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจังหวัดศรีสะเกษ และอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ และนักท่องเที่ยว เป็นต้น เพื่อทราบเกี่ยวกับกิจกรรมภายใต้รูปแบบการท่องเที่ยว ชีตความสามารถ แนวทางนโยบายในการพัฒนาการท่องเที่ยว ข้อจำกัดการรองรับนักท่องเที่ยว ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของการพัฒนาวัดโดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งทางการและไม่เป็น

ทางการ และสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมร่วมกับเอกสารทุติยภูมิ เช่น ข้อมูลประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวภายในวัดพานทาและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยสัมพันธ์กับขอบเขตการศึกษา โดยคณะผู้วิจัยได้ประยุกต์มาจากของกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม (2557: 11-12) ซึ่งมีทั้งหมด 5 ด้าน คือ ด้านสถานที่ของวัด ด้านบุคลากรของวัด ด้านการจัดกิจกรรมภายในวัด ด้านการประชาสัมพันธ์ของวัด และด้านการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในวัด คือ โดยคณะผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากเอกสารเหล่านี้มาเป็นข้อมูลในการอ้างอิงของประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดพานทา กิจกรรมการท่องเที่ยว แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นต้น โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามจำนวน 100 ชุด ใช้แบบสอบถามกับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังวัด ซึ่งมีเกณฑ์ในการกำหนดแบบสอบถามจากการสังเกตการณ์เข้ามาเที่ยวของนักท่องเที่ยวต่อหนึ่งวันว่ามีจำนวนเท่าใด แล้วนำมาคำนวณต่อวันเป็นเกณฑ์ในการกำหนดแบบสอบถาม เพื่อทราบเกี่ยวกับจุดประสงค์ส่วนใหญ่ที่นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวและนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวของวัด

ในส่วนขอบเขตของการวิจัย จะทำการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปทางกายภาพของวัดพานทาในการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญ โดยมีขอบเขตด้านสถานที่ คือ วัดพานทา ตำบลโพธิ์ อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ เพราะว่าเป็นสถานที่ ๆ มีความน่าสนใจในเรื่องราวของประวัติศาสตร์ ศาสนา และความเชื่อของผู้คนในท้องถิ่น แต่ว่าสถานที่แห่งนี้ยังไม่เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวเท่าที่ควร จึงต้องการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบของกิจกรรมและการพัฒนาการท่องเที่ยวของวัดพานทาแห่งนี้ และขอบเขตด้านเวลา โดยการศึกษาครั้งนี้มีระยะเวลาในการศึกษา 1 ภาคเรียน คือ ระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนตุลาคม 2568 ในการศึกษาและเก็บข้อมูล โดยมีประเด็นขอบเขตเนื้อหาที่จะศึกษาผ่านการสัมภาษณ์ คือ ศึกษาสถานที่ทั่วไปภายในวัด โครงสร้างพื้นฐาน ที่ตั้งการคมนาคม ระยะทางในการเข้าถึงกิจกรรมทางการท่องเที่ยวของวัด แนวทางการจัดการท่องเที่ยวภายในวัด ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวในการรองรับนักท่องเที่ยว ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม สิ่งอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ ปัญหาและอุปสรรค รวมถึงความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลส่วนต่าง ๆ ของวัดและนักท่องเที่ยว เพื่อทราบเกี่ยวกับความคิดเห็นในการพัฒนาและการรองรับนักท่องเที่ยว ทราบถึงจุดมุ่งหมายในการเข้ามาท่องเที่ยว รวมถึงกิจกรรมและแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ภายหลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว จะมีการวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำคลิปลิงมาถอดเป็นบทสัมภาษณ์ในลักษณะของเอกสาร มีการตรวจทานความถูกต้องเพื่อให้ตรงตามความเป็นจริง จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาแยกแยะและจัดกลุ่มตามข้อคำถามในแบบสัมภาษณ์ในแต่ละตอน เมื่อจัดเรียงข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เข้าไปในแบบสัมภาษณ์ นำข้อมูลที่ได้อาศัยการแจกแจงความถี่ หรือคำตอบที่มีผู้ตอบซ้ำกันมากไปน้อย หลังจากนั้นเปลี่ยนเป็นภาษาท้องถิ่นให้เป็นภาษาไทย เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น เมื่อคณะผู้วิจัยจัดเตรียมข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เบื้องต้นเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จากนั้นนำข้อมูลมาจัดประเภทไว้เป็นหมวดหมู่ ทำการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำมาบรรยายและอธิบายถึงปรากฏการณ์ที่เป็นจริงอย่างละเอียด รวมทั้งตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาสาระของแต่ละประเด็นที่ศึกษาและสรุปผลการวิจัยเพื่อให้ตอบคำถามวิจัยได้ชัดเจน จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การสรุปตีความ และนำเสนอข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์ โดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี การใช้งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งวรรณกรรมต่าง ๆ มาอ้างอิงให้สอดคล้องกับประเด็นต่าง ๆ ที่ได้นำเสนอทั้งหมด

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทางกายภาพ วัดพานทา ตั้งอยู่ ณ หมู่ที่ 8 ตำบลโพธิ์ อำเภอมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ ที่ดินตั้งวัดมีพื้นที่ 25 ไร่ 3 งาน 28 ตารางวา มีโฉนดที่ดิน สร้างขึ้นก่อน พ.ศ.2448 โดยชุมชนโบราณดั้งเดิมสมัยนั้นก่อนการตั้งวัดอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2448 และกลายเป็นวัดร้างไม่มีพระภิกษุอยู่จำพรรษาเป็นเวลานานหลายทศวรรษตามคำบอกเล่าของผู้รู้ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2503 เจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ คือ พระราชจินตามณี วัดมหาพุทธาราม ซึ่งเป็นผู้ปกครองสงฆ์ขณะนั้นจึงสั่งให้พระครูเกษม อรรถวาที เป็นผู้นำพระภิกษุสามเณรมาอยู่จำพรรษา และพัฒนาดังวัดขึ้นมาใหม่ โดยได้ชักชวนชาวบ้านประชาชนในชุมชนดั้งเดิม เช่น ชุมชนพันทาใหญ่ ชุมชนพันทาน้อย ชุมชนทุ่งนาดี ชุมชนหัวนา ชุมชนไกรภักดี ชุมชนโนนเขวา เป็นต้น ช่วยกันพัฒนาวัด สร้างเสนาสนะต่าง ๆ เช่น กุฏิสงฆ์ ศาลาการเปรียญ จนเป็นศาสนสถานที่สำคัญของชุมชนในการประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนาแลได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 31 มีนาคม 2549 สังกัดมหานิกาย และวัดพานทาเป็นวัดเก่าแก่ที่มีความโดดเด่นกว่าวัดอื่น ๆ ในเขตเดียวกัน คือตรงที่เป็นวัดที่มีฐานสิมหรือพระอุโบสถเก่าแก่ ขนาดบรรจุพระภิกษุสงฆ์ในการทำสังฆกรรม 21 รูปพอดี ก่อนที่จะมีอุโบสถหลังใหม่ในปัจจุบัน ซึ่งจากสถาปัตยกรรมการสร้างสิมที่มีขนาดบรรจุพระภิกษุสงฆ์ได้เพียง 21 รูปเท่านั้น ทำให้สันนิษฐานได้ว่าเป็นสิมหรือพระอุโบสถที่ก่อสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ปัจจุบันสิม (ศาลาการเปรียญสุคะโต) ได้รับการบูรณะขึ้นใหม่ จะเห็นรูปปั้นท้าวเวสสุวรรณ 2 องค์ ยืนเฝ้ารักษาอยู่ด้านหน้าสิม ตามความเชื่อเกี่ยวกับท้าวเวสสุวรรณในพระพุทธศาสนาว่า นอกจากจะมีบทบาทในฐานะโลกบาลและเทพแห่งความมั่งคั่งแล้ว ยังมีบทบาทในฐานะผู้พิทักษ์พระพุทธศาสนาและพุทธสถานอีกด้วย นอกจากนี้ยังมีวิหารพระพุทธรูปพระรัตนไตร ศาลาหลวงพ่อทันใจ ไม่ตะเคียนโบราณที่เป็นที่สถิตของเจ้าแม่ตะเคียน ศาลาการเปรียญไม้สักชั้นเดียว รูปปั้นพญานาค พระคเณศ เป็นต้น ซึ่งวัดพานทา มีพระภิกษุเป็นเจ้าอาวาสในปัจจุบันคือ “พระอธิการกัญจน์ กนตธมโม (ดร.) ถือได้ว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านศาสนาและความเชื่อที่สำคัญ มีการจัดการแสดงพื้นบ้านปีละ 2-3 ครั้ง ในช่วงเทศกาลต่าง ๆ เช่น สงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา บุญผะเหวด เป็นต้น (กัญจน์ กนตธมโม, สัมภาษณ์: 2568) มีขุมประตู่ 6 ประตู่ คือ ทิศตะวันออก 1 ทิศใต้ 2 ชื่อ ประตู่หมั้วมัลย์ (วิมานพระอินทร์/พระอินทร์ผู้งามสง่า) ทิศเหนือ 2 สร้างตามนามสกุลผู้บริจาค เช่น ไทยธนะไพศาล สิริตันสวัสดิ์ และตะวันตก ชื่อ พันทาไชยมงคล ดังกล่าวล้วนแล้วแต่เป็นนามมงคลทั้งสิ้น

2. ความสำคัญของวัดในด้านต่าง ๆ วัดพานทาเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมของชาวศรีสะเกษ เช่น การศึกษา สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสาน-ลาว ผ่านศาลาสุคะโต การศึกษาพุทธศิลป์อีสานล้านช้างผ่านพระไม้ทอง การศึกษาความเชื่อเรื่องผีในอีสานผ่านเจ้าแม่ตะเคียน หรือการผจญความเชื่อในวัดแขนงต่าง ๆ โดยจะมีนักเรียนนักศึกษาเข้ามาเรียนรู้ โดยเฉพาะนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การแสดงวงดนตรี วงโปงลาง วัฒนธรรมพื้นบ้าน การดำข้าวด้วยมือ การบิข้าวบูน การทำขนมตระกูลทองแบบโบราณ เป็นต้น มีความสำคัญในฐานะที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีกิจกรรมพุทธประวัติ ภาพสลัก เรื่องราวนิทานพื้นบ้าน นิทานชาดก มีพื้นที่เก็บรักษาพระไตรปิฎก เอกสาร ตำรา และหนังสือที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมาของวัดให้ประชาชนทั่วไปใช้ศึกษาหาความรู้และเป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น การทำบุญเข้าพรรษา ออกพรรษา บุญผะเหวด บุญกฐิน การทำบุญข้าวประดับดิน และวัดแห่งนี้ยังเปรียบเสมือนแหล่งเรียนรู้ ตำนานเกี่ยวกับชุมชนโบราณและเมืองท่าการค้าทางเรือของชุมชนแถบห้วยสำราญที่เชื่อมกับวัดและชุมชนโบราณแถบมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษอีกด้วย และยังมีกรมมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับภาครัฐและเอกชน เช่น การใช้พื้นที่วัดพานทาในการจัด

กิจกรรมทางการท่องเที่ยว เช่น สงกรานต์ บุญกฐิน ทำบุญผะเหวดเทศน์มหาชาติ ซึ่งการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวของวัดพานทานั้นส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรง ในการจัดกิจกรรมนั้นทางวัดจะไม่จัดงานในตอนกลางคืนและไม่นำมหรสพมาแสดงภายในบริเวณวัดเนื่องจากเห็นว่าไม่เหมาะสม เพราะจะทำให้ลายวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามลง รวมถึงการส่งเสียงดังรบกวนการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ ทำให้เกิดภาพลักษณ์ที่ไม่ดีต่อศาสนสถาน การจัดกิจกรรมในช่วงเวลากลางวันนั้นอาจเกิดปัญหาและไม่ปลอดภัยต่อนักท่องเที่ยวตามมาอีกด้วย และอยู่บริเวณสามแยกซึ่งเกิดอุบัติเหตุบ่อย ช่วงเย็นจึงมีการปิดประตูวัดแบบมิดชิดทั้งหมด และการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการวัดพานทาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวกับมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ (มาร่วมจัดกิจกรรมต่าง ๆ) โรงพยาบาลศรีสะเกษ (จัดสร้างที่พักอาศัยคนชราในรูปแบบของบ้านน็อคดาวน์) และประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของวัด ได้มาทำป้ายสื่อความหมาย แผนที่วัด ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ ที่มีส่วนร่วมในการต้อนรับนักท่องเที่ยวในส่วนงานต้อนรับ การทำซุ้มประตูวัด 6 ประตู การปรับปรุงเส้นทางเข้าสู่วัดพานทา ซึ่งมีการปรับปรุงไปเรื่อย ๆ แต่ยังไม่สมบูรณ์ รวมถึงการ



ภาพที่ 1 ป้ายสื่อความหมายในวัดพานทา



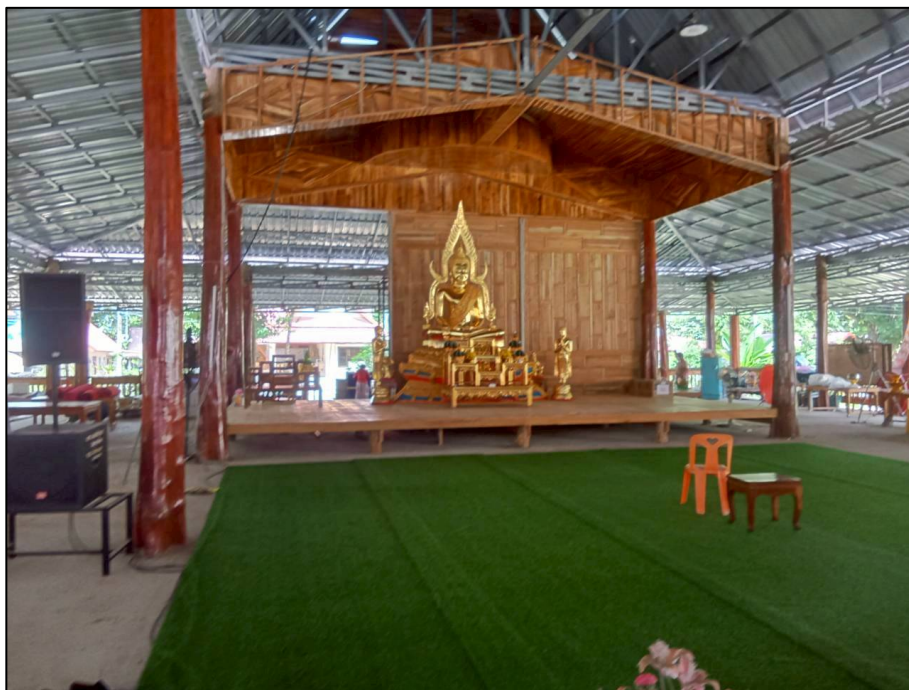
ภาพที่ 2 ความสำคัญทางวัฒนธรรมของวัดพานทา



ภาพที่ 3 การพัฒนาทัศนียภาพภายในวัดพานทา



ภาพที่ 4 ป้ายสื่อความหมายในวัดพานงา



ภาพที่ 5 ศาสนวัตถุสถานภายในวัดพานงา



ภาพที่ 8 ป้ายสื่อความหมายในวัดพานตา

ปรับปรุงบริเวณรอบ ๆ วัด และการพัฒนาทักษะมัคคุเทศก์เพื่อคอยอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว รวมถึงชาวบ้าน พานตาใหญ่และชุมชนใกล้เคียงได้มีบทบาท และเพิ่มกิจกรรมให้นักศึกษาได้ปลูกต้นไม้เนื่องในวันประถมศึกษา เป็นต้น โดย ในการจัดงานแต่ละครั้งชาวบ้านจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม วัตถุโบราณต่าง ๆ ไว้ให้ลูกหลานเยาวชนรุ่นหลังได้ดู และได้เรียนรู้คุณค่าของสถานที่ในชุมชน ปลูกจิตสำนึกให้รู้จักหวงแหน เกิดความรัก ความภาคภูมิใจในทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตน เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมกับทางมหาวิทยาลัยราชภัฏศรี สะเกษในโครงการ “ขนมไทยตระกูลทอง” และนโยบายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องคือ องค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ จะดูแล กิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เช่น ถนนที่เข้าถึงวัด ป้ายบอกทาง ระบบสาธารณูปโภค หอพักน้ำ บริเวณที่จอดรถ มีนโยบายด้านเศรษฐกิจ มีการส่งเสริมการผลิตสินค้าโอท็อปของชุมชน การทอผ้ามัดหมี่ การทำ ขนมตระกูลทอง ซึ่งในการพัฒนาและส่งเสริมทางด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดศรีสะเกษยังไม่มีนโยบายที่ชัดเจนและตายตัว กล่าวคือ ทางจังหวัดเห็นว่าการท่องเที่ยวยังไม่มีจุดขายที่พอจะดึงดูดใจนักท่องเที่ยว และนโยบายทางด้านศาสนาและ วัฒนธรรมในการส่งเสริมกิจกรรมทางการท่องเที่ยวในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา สนับสนุนให้พุทธศาสนิกชนได้อนุรักษ์ วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนทรัพยากรทางการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้คง อยู่ตลอดไป รวมถึงนโยบายด้านการศึกษาและพัฒนาชุมชน มีการสนับสนุนส่งเสริมเด็กในชุมชน มอบทุนการศึกษาให้ นักเรียนที่มีฐานะยากจนและประพฤติดี และนโยบายด้านการสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม มีการสร้างที่พักอาศัยให้คนชรา เป็นการดูแลให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุให้ได้รับการดูแลอย่างถูกต้องเหมาะสม ปรับปรุงความสะอาด สุขอนามัย มีที่ออกกำลังกาย มีร่มไม้เป็นจุดแวะพักของพนักงานส่งของ มีทางเดินเชื่อมโยงกับร้านจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่มหน้าวัด เป็น

สามแยกที่มีต้นไม้ขนาดใหญ่เพื่อให้เกิดทัศนียภาพที่สวยงาม เป็นที่ดึงดูดใจแก่นักท่องเที่ยว ถือว่าเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอีกด้านด้วยเช่นกัน

3. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดพานา กิจกรรมทางการท่องเที่ยวของวัดพานา เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยววันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น การไหว้พระ ทำบุญตักบาตรในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การทำบุญในช่วงวันเทศกาลต่าง ๆ การเดินชมอาณาบริเวณวัด ป้ายพุทธศาสนสุภาษิต ต้นไม้ที่บุคคลสำคัญได้ปลูก ศาลาสู่คะโต ลานหินมนสิการ ภูเขาน้ำตกจำลอง กราบไหว้รูปปั้นพญานาค หลวงพ่อทันใจ หลวงพ่อไม้ทอง จิตรกรรมฝาผนัง พระพุทธรูปราชเจ้าแม่ตะเคียน เรียนรู้ภูมิโบราณ ส่วนดนตรี การแสดง ละคร ภาพยนตร์ มหรสพต่าง ๆ การจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวของวัดนั้น ทางวัดจะไม่นำมหรสพหรือภาพยนตร์มาแสดงภายในบริเวณวัด เนื่องจากคำนึงถึงความเหมาะสมและผลกระทบที่จะตามมา จัดเป็นการแสดงเกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้าน เช่น โปงลาง การแสดงละครเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านท้าวคำกา คำ ซึ่งการแสดงเหล่านี้ส่วนใหญ่จะมาจากนักเรียนนักศึกษา และชาวบ้านภายในหมู่บ้านที่ร่วมกันจัดขึ้น จึงควรเน้นเนื้อหาและความน่าสนใจของกิจกรรมให้มากขึ้น รวมถึงการแสดงวิธีทำอาหาร เช่น การสาธิตการทำขนมจีน การทำขนมไทย ตระกูลทอง การสาธิตการทอดผ้าด้วยมือ การตำข้าวด้วยครกมือ ที่ปัจจุบันนั้นสิ่งเหล่านี้กำลังจะหายไปเพราะความก้าวหน้าของเทคโนโลยี ซึ่งควรมีการแสดงอาหารพื้นเมืองของแต่ละชนเผ่าด้วย มีงานสงกรานต์คือ งานสงฆ์หลวงพ่อกุศล หลวงพ่อทันใจ พญานาค พระคเณศ ส่วนงานประเพณีอื่น ๆ จะเป็นของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ เป็นการทำบุญในทุกเดือน ควรมีการประชาสัมพันธ์งานให้ทั่วถึงสำหรับคนทุกวัย ซึ่งปัจจุบันสื่อเหล่านี้ได้ถูกเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาครอบงำ จนเยาวชนรุ่นหลังนั้นเล็งเห็นความสำคัญน้อยลง เพราะฉะนั้นจึงมีการอนุรักษ์เอาไว้ก่อนที่คนรุ่นหลังจะไม่เห็นคุณค่าของทรัพยากรในท้องถิ่นของตน มีการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการร่วมกันในด้านการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้านทรัพยากรที่มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวขององค์กรท้องถิ่น เพื่อให้เห็นถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ตลอดจนการหาแนวทางในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของตนท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม โดยวิธีปฏิบัติการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมภายในท้องถิ่นด้วยการรักษาความสะอาดของสิ่งแวดล้อม มีการสร้างจิตสำนึกแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว กล่าวคือ ได้เล็งเห็นความสำคัญในการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยว และคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณี เพื่อช่วยกันอนุรักษ์ไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ของตน ไม่ทำลายให้เสื่อมเสียทั้งในทางรูปธรรมและนามธรรม

จากการศึกษากิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดพานาจากแบบสอบถาม พบว่าทางวัดพานานั้นควรมีการเพิ่มกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ในส่วนของการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่จัดขึ้นด้วย เพื่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์จากนักท่องเที่ยว ว่ากิจกรรมนั้นนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ประทับใจในส่วนใด และส่วนใดที่มีความบกพร่องควรปรับปรุงแก้ไข เพื่อการจัดกิจกรรมในครั้งต่อไปจะเกิดความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวมากที่สุด ซึ่งได้มีความสัมพันธ์กับแบบสอบถามเรื่องกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นแล้วเป็นที่ดึงดูดใจให้ออกมาเที่ยววัดพานาที่อยู่ท่ามกลางธรรมชาติที่น่ารื่นรมย์ โดยเฉพาะวันสงกรานต์ที่นักท่องเที่ยวมาทำบุญในวันหยุดกับครอบครัว จากข้อเสนอแนะของนักท่องเที่ยวเห็นว่าควรเพิ่มเติมกิจกรรมการท่องเที่ยว ควรมีกิจกรรมในการจัดกิจกรรมเพื่อดึงดูดความสนใจให้อยากมีส่วนร่วม และควรมีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ และในส่วนกิจกรรมการท่องเที่ยว พบว่า วันพานานั้นจะมีเพียงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้จัดงานจะเป็นผู้ดำเนินการเองเท่านั้น นักท่องเที่ยวจะเป็นเพียงผู้ชมและเป็นกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวเดินชมหรือแวะชมเท่านั้น อาจเนื่องมาจากกิจกรรมยังขาดความน่าสนใจและความหลากหลายที่จะทำให้

นักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมได้ แต่ยังคงอนุรักษ์ไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณี และที่สำคัญควรมีการพัฒนาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวให้มากขึ้น ถือว่าเป็นส่วนสำคัญในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว

4. แนวทางการจัดการวัดพานาเพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ควรมีการพัฒนาทรัพยากรทางวัฒนธรรม บุณยะ ช่อมแซมสิ่งที่มีการวางแผนการพัฒนา อาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ทำความสะอาด ขยายพื้นที่ปลูกต้นไม้ พัฒนาพื้นที่ข้างเคียงและภูมิทัศน์โดยรอบเพื่อให้เน้นให้วัดดูโดดเด่นไม่มีสิ่งก่อสร้างอื่นมาดบัง เพื่อให้เห็นที่พักผ่อนของพนักงานสงฆ์ของ ผู้คน และคนที่มาออกกำลังกาย ควรมีป้ายชี้ทางสัญญาณที่สะดวกเพื่อป้องกันการเกิด อุบัติเหตุ ควรมีการพัฒนาร้านค้าของที่ระลึก วัดมุงคลเกี่ยวกับพระพุทธชินราช พระไม้ทอง หลวงพ่อทันใจ นาค ทำว เวสสุวรรณ พัฒนาลาดการท่องเที่ยว พัฒนาการมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวของชุมชน นำสินค้าจากชุมชนมาขาย พัฒนา จิตสำนึกการท่องเที่ยว แต่ยังขาดด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว (พิมพ์ชญา พักเปี่ยม, 2558: 32) และมีความสัมพันธ์ กับแบบสอบถามที่ว่าระบบการจัดการท่องเที่ยวของวัดนั้นร้อยละ 98 ของนักท่องเที่ยวเห็นว่าดี เนื่องจากเป็นสถานที่ ๆ ให้ เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของคนในท้องถิ่น การจัดสถานที่มีความเหมาะสมและในส่วนของแนวทางการจัดการวัด พานาเพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว พบว่า นักท่องเที่ยวจำนวนร้อยละ 95 เห็นว่าวัดพานามีแนวทางที่สามารถพัฒนาให้เห็น แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ เพราะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีความเหมาะสมกับการใช้ ประกอบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ปัจจุบันการสร้างศาลาสุ คะโตแล้วเสร็จ เป็นศูนย์กลางการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ และการตอบแบบสอบถามของนักท่องเที่ยวนั้นให้ความเห็นว่าวัด พานาควรมีการพัฒนาการประชาสัมพันธ์ทางการท่องเที่ยวเป็นอันดับแรกให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกิจกรรม การพัฒนา นักเทศก์กลุ่มผู้สูงอายุ ให้เป็นผู้มีประสบการณ์ มีความรู้เรื่องสถานที่สำคัญที่มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นเป็นอย่างดี มีโอกาสหรือมีบทบาทในการถ่ายทอดประสบการณ์เรื่องดังกล่าวสู่ชุมชนหรือกลุ่มนักท่องเที่ยว เป็นสำคัญเพื่อสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว และเพื่อเสริมสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ผู้สูงอายุในชุมชนในการพัฒนา ชุมชนของตนเอง โดยให้ความสำคัญทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น และนำเอาความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรมไปใช้ อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป (ธมวรรณ เฟื่องประยูร และ ญัฐสุภา จิวเศรษฐานนท์, 2563: 7) นอกจากนี้ยังควรต้องพัฒนา ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวและต้องได้รับความช่วยเหลือร่วมมือจากฝ่ายต่าง ๆ ส่งเสริมการสร้างจิตสำนึก ทางการท่องเที่ยว และสร้างภาคีเครือข่าย

5. ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของวัดพานา คือ การให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม ของคนในท้องถิ่นน้อยเกินไป และปัญหาด้านการประชาสัมพันธ์ทางการท่องเที่ยว ซึ่งควรได้รับความคิดเห็นจากประชาชน ในท้องถิ่น เพราะเป็นตัวบ่งชี้ให้เห็นว่าคนในชุมชนท้องถิ่นนั้นจัดกิจกรรมขึ้นเพื่อต้องการให้นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายได้เข้า มามีส่วนร่วมได้บ้าง ปรับปรุงเส้นทางคมนาคม ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อสร้างความไว้วางใจในการเดินทางมาเที่ยว ของนักท่องเที่ยว ถ้าโครงสร้างพื้นฐานยังไม่ได้มาตรฐานเพียงพอจะทำให้ให้นักท่องเที่ยวมองข้ามสถานที่ท่องเที่ยวแห่งนั้นไป จึงควรเร่งพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวก่อนเป็นอันดับแรก

จากที่กล่าวมาข้างต้นพบว่า วัดพานาเป็นหนึ่งในวัดสำคัญของจังหวัดศรีสะเกษ มีทรัพยากรทางวัฒนธรรม มากมาย ซึ่งสาเหตุของปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของวัด มาจากโครงสร้างพื้นฐานของแหล่ง ท่องเที่ยว ความไม่สะดวกในการเข้าถึงจุดต่าง ๆ ของแหล่งท่องเที่ยว การคมนาคมขนส่ง ความสำคัญในด้านประวัติศาสตร์ และการเชื่อมโยงสถานที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ กับพื้นที่ใกล้เคียง โดยควรมีแนวทางการจัดการท่องเที่ยว โดยเฉพาะด้านทรัพยากร ต่าง ๆ ของพื้นที่โดยรอบวัดเพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวประทับใจ การส่งเสริมกิจกรรมท่องเที่ยว การพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยว

ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว คือ ควรมีหน่วยงานเข้ามาดูแลโดยตรง และมีการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ควรมีการทำแผนการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในแต่ละปีผ่านสื่อที่หลากหลาย เช่น วิทยุชุมชน อินเทอร์เน็ต หนังสือพิมพ์ในท้องถิ่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เพื่อให้สะดวกต่อการรับรู้และเข้าถึงนักท่องเที่ยวในทุกกลุ่ม

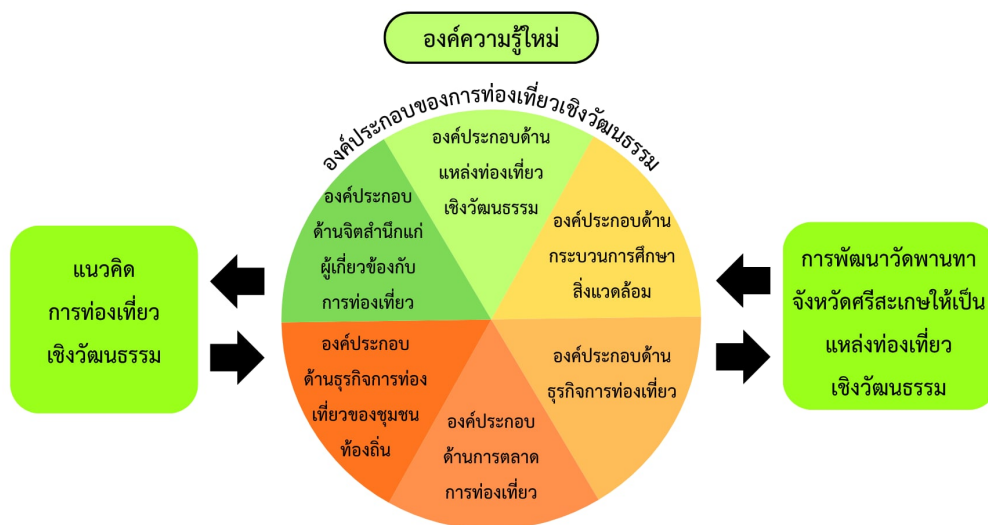
อภิปรายผล

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงบริบทของวัดพานทาทำให้ฐานะพื้นที่แห่งการท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์และเส้นทางแสวงบุญ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานการท่องเที่ยวจังหวัดศรีสะเกษ (2546) แบ่งรูปแบบการท่องเที่ยวไว้หลายรูปแบบ ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์และวัฒนธรรมพื้นถิ่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและกีฬา เป็นการท่องเที่ยวเพื่อบำบัดโรค และการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ที่เป็นการท่องเที่ยวเพื่อการชมหรือสัมผัสศิลปวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ รวมทั้งงานเทศกาลประเพณี ตลอดจนเที่ยวชมมรดกทางประวัติศาสตร์ที่เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และศาสนสถาน และสอดคล้องกับงานของมาโนช พรหมปัญโญ (2557) ที่ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการเตรียมความพร้อมทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ผลการศึกษาพบว่า การเตรียมความพร้อมด้านศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานีนั้น ควรส่งเสริมด้านอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ที่โดดเด่นและแนวทางการเตรียมความพร้อมทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธเพื่อความยั่งยืน ดังกล่าวสัมพันธ์กับแนวคิดด้านการพัฒนาท้องถิ่น (Local Development Concept) ที่เป็นการศึกษาถึงกระบวนการของคนหรือกลุ่มคนในสังคมต่อการพัฒนาหรือเพิ่มคุณค่าทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง โดยเฉพาะท้องถิ่นชนบท ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและให้โอกาสในการพัฒนาศักยภาพการดำเนินชีวิตเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของมนุษย์ ซึ่งประกอบด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจ ท้องถิ่น สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และทรัพยากรธรรมชาติ (Petchsri Nonsiri, 2002: 61-62)

จากการแจกแบบสอบถามและการสัมภาษณ์มรรคนายก เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลโพธิ์ อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ รวมถึงนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่วัดจัดขึ้น แนวทางการจัดการวัดพานทาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวมถึงปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการพัฒนาวัดพานทาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้น ส่วนมากกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ร่วมมือกันจัดขึ้นในหลาย ๆ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวบ้านบ้านโพธิ์ พบว่า การจัดกิจกรรมต่าง ๆ นั้น ยังไม่มีแผนงานหรือนโยบายที่ชัดเจน และแนวทางการจัดการท่องเที่ยวก็ยังไม่มีความชัดเจนที่ให้ปฏิบัติตามระบบที่กำหนดไว้ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวนั้นไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวหรือเกิดการเบี่ยงเบนไป ทั้งนี้จึงควรมีการปรับปรุงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว เพื่อการประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดในด้านต่าง ๆ ให้สามารถสื่อสารในวงที่กว้างกว่าเดิม เช่น ทางอินเทอร์เน็ต เพจเฟซบุ๊ก เอกสารทางการท่องเที่ยว สื่อสิ่งพิมพ์ เป็นต้น การพัฒนาร้านของที่ระลึกจากคนในชุมชน ร้านอาหารพื้นถิ่น รวมถึงการประชาสัมพันธ์และเชื่อมโยงสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญภายในจังหวัด เพื่อให้นักท่องเที่ยวอยากเดินทางมาเที่ยวมากขึ้น เห็นได้จากการศึกษาของโมลินาและเอสตีบา (Molina and Esteban, 2006: 123-124) ที่ได้ทำการศึกษารื่องภาพลักษณ์และประโยชน์ของแผ่นพับการท่องเที่ยว (Tourism Brochures Usefulness and Image) และพบว่าแผ่นพับการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับการก่อเกิดภาพลักษณ์และการเลือกสถานที่ท่องเที่ยว โดย

ผ่านพบควรมีสีสันที่จูงใจ มีรูปแบบที่มองเห็นได้ และมีภาพที่สวยงาม ซึ่งจะสามารถก่อให้เกิดภาพลักษณ์ของสถานที่ท่องเที่ยว อีกทั้งควรมีการจัดทำเว็บไซต์ที่น่าสนใจสำหรับนักท่องเที่ยวที่เคยมาเที่ยวครั้งแรก และนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวซ้ำ ดังจะเห็นได้จากผลการวิจัยของโอเลียร์และมอร์ริสัน (O'Leary and Morrisun, 2004: 27) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องผลกระทบของประสบการณ์ครั้งก่อน ๆ ต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวในวันหยุด (The effect of prior experience on vacation behavior) ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การใช้อินเทอร์เน็ตเป็นสิ่งในการสร้างโอกาสที่ดีที่จะเสนอทางเลือกของสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว ซึ่งมีประสบการณ์ในระดับต่าง ๆ กัน ซึ่งจากผลการศึกษาครั้งนี้มีความแตกต่างจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องหรืองานวิจัยอื่น ๆ คือ กิจกรรมทางการท่องเที่ยวของวัดนั้นยังไม่มีหน่วยงานที่เข้ามาดูแลอย่างชัดเจน และยังไม่มีความมีแผนหรือนโยบายทางการท่องเที่ยวจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงแผนการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวของวัด และแผนการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในแต่ละปี ซึ่งจากงานวิจัยอื่นนั้นกิจกรรมทางการท่องเที่ยวจะมีนโยบายหรือองค์กรที่ดูแลเข้ามาเกี่ยวข้อง รวมถึงมีแผนการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวตลอดไป ควรมีประเด็นการศึกษาเพิ่มเติม ควรศึกษาทัศนคติของชาวบ้านในการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวของวัด เพราะคณะผู้ศึกษายังไม่ได้สัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชน จะทราบเพียงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สถิติ แผน นโยบายการท่องเที่ยว ทัศนคติ และแรงดึงดูดใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่ทางวัดจัดขึ้น ซึ่งการศึกษานี้ครั้งนี้ผู้คนไม่ได้เข้าไปเก็บข้อมูลในวันที่ทางวัดจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยว จึงทำให้ทราบเพียงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อสถานที่ท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว ดังนั้นการท่องเที่ยวในวัดพานาหา ควรเป็นการท่องเที่ยวที่ตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดผลกระทบทางการท่องเที่ยวที่น้อยที่สุด เพราะเป็นการท่องเที่ยวที่จะเกิดความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ บุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมถึงชาวบ้านในตำบลโพธิ์ และชุมชนใกล้เคียง ซึ่งจะส่งผลให้กิจกรรมทางการท่องเที่ยวเกิดประสิทธิภาพมากขึ้น สอดคล้องกับข้อเสนอของวัชรบถ ฤทธิเต็ม (2558: 24) ที่ว่า แนวทางในการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมของวัดในภาคเหนือ มีประเด็นสำคัญ 4 ประเด็น คือ การจัดการพื้นที่ การจัดทำแผนพัฒนาวัด มีระบบการจัดการบุคลากร และพัฒนาระบบการสื่อความหมาย เนื้อหา ซึ่งมีความจำเป็นต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในยุคใหม่ และสัมพันธ์กับงานของบุญยศฤกษ์ อนุเกตุ (2553: 20-21) ที่ว่าจะต้องมีการสร้างความรู้ ความเข้าใจของผู้คนในท้องถิ่นต่อการท่องเที่ยว คำนึงถึงขีดความสามารถในการส่งเสริมทักษะการนำเที่ยว ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการวางแผน ส่งเสริมเครือข่ายการท่องเที่ยว และการศึกษครั้งนี้ควรส่งเสริมกระตุ้นให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และเป็นแรงบันดาลใจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหาโอกาสหรือทางเลือกในการพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยว ตลอดจนสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้มีความเจริญก้าวหน้าและเติบโตอย่างยั่งยืนต่อไป (เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2552: 7) ตลอดจนสอดคล้องกับแนวคิดของมิลล์และเมอร์ริสัน (Mill and Merrison, 1985: 201-202) ที่กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวจะต้องประกอบไปด้วย 1) สิ่งดึงดูดใจ (Attractions) ในด้านความสวยงาม ความน่าประทับใจ 2) สิ่งอำนวยความสะดวก (Facilities) ในเรื่องที่พัก ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก ร้านซักรีด หรือบริการอื่น ๆ 3) ปัจจัยพื้นฐาน (Infrastructure) ในเรื่องระบบการสื่อสารและสาธารณูปโภค การขนส่ง (Transportation) และการต้อนรับอย่างมิตรไมตรี (Hospitality) ต่อนักท่องเที่ยว

องค์ความรู้ใหม่



ภาพที่ 9 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์

ในการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวนั้นควรดำเนินการตามองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมทั้ง 6 ด้าน และสัมพันธ์กับแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทำให้ทราบถึงแนวทางที่จะส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวของวัดว่าควรเป็นไปในทิศทางใด ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแล การพัฒนาสภาพแวดล้อม และสาธารณูปโภค ตลอดจนพัฒนาด้านการตลาด การท่องเที่ยว และกลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมาย และขยายตลาดการท่องเที่ยวออกไป รวมถึงการออกแบบสัญลักษณ์ในการท่องเที่ยว เช่น ภาษาอักษร ภาษาภาพ เพื่อค้นหาเอกลักษณ์เด่นให้ได้สัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนของสถานที่ท่องเที่ยววนั้น ๆ และเป็นการง่ายต่อการจดจำสถานที่ท่องเที่ยวว่ามีอะไรเด่น มีความหมายอย่างไร และเป็นการสร้างความรู้สึกรักออกมาให้ผู้ที่ได้พบเห็นได้เกิดแรงผลักดันที่จะออกเดินทางท่องเที่ยวต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาพฤติกรรมและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อวัดพานทา แรงดึงดูดใจและจุดท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจมากที่สุดในการเดินทางมาเที่ยววัดพานทา ศึกษาตลาดการท่องเที่ยวและเชื่อมโยงสถานที่ท่องเที่ยวภายในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียง ศึกษาเส้นทางท่องเที่ยวของจังหวัดศรีสะเกษ เชื่อมโยงวัฒนธรรมลุ่มน้ำห้วยสำราญ ศึกษาเกี่ยวกับประสิทธิภาพและเครื่องมือที่ใช้ในการประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยวอย่างเจาะลึก และศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นหลังจากการพัฒนาวัดพานทาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว และการศึกษาค้นคว้าจะเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไปได้ รวมทั้งควรมีการศึกษารูปแบบการใช้สื่อประชาสัมพันธ์ออนไลน์ที่สามารถเชื่อมโยงแหล่ง

ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่เพื่อให้เกิดการเข้ามาท่องเที่ยวและรู้จักชุมชนแถบนี้ในวงกว้างต่อไป ดังนั้น การศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของวัดจึงเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้เข้าใจถึงการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญและมีศักยภาพแห่งหนึ่งในจังหวัดศรีสะเกษ

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2557). *แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา*. กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม.
- กัญจน์ กนตธมโม. (1 พฤศจิกายน 2568). การสื่อสารส่วนบุคคล.
- เจนจิรา พุททการี. (2546). *แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาปราสาทศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์*. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- दनัย ไชยโยธา. (2560). *ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไทย*. โอเดียนสโตร์.
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2552). *บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน*. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2553). *พลวัตการท่องเที่ยวอีสานใต้ : ค้นหารอยยิ้มร่วมสมัยแห่งกาลเวลา*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2564). *ความปกติสุขในความปกติใหม่ : การท่องเที่ยวไทยในสถานการณ์ฉุกเฉิน*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธมวรรณ เพื่องประยูร และณัฐสุภา จิวคิวนนท์. (2563). *รูปแบบการพัฒนามัคคุเทศก์กลุ่มผู้สูงอายุเพื่อเสริมสร้างการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนกุฎีจีน แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร*. มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี และสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ธิดา สาระยา. (2546). *อารยธรรมไทย*. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐพัฒน์ แจ่มจันทร์, บรรณาธิการ (2558). *เส้นทางบุญ มรดกธรรม จังหวัดศรีสะเกษ*. ศรีสะเกษการพิมพ์.
- นิตยา กลิ่นสันเทียะ. (2546). *การพัฒนาและการจัดการโบราณสถานในฐานะแหล่งท่องเที่ยว กรณีศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย จังหวัดนครราชสีมา*. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2551). *ระเบียบวิธีวิจัยทางการท่องเที่ยว*. บริษัท ธรรมสาร จำกัด.
- ประยุทธ์ ปยุตโต. (2551). *พระพุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน*. สยามสมาคม.
- บุญยสฤษฎ์ อเนกสุข. (2553). ศักยภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ไทอาหม ในรัฐอัสสัม ประเทศอินเดีย. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, 6(2), 5-43.
- พิมพ์ชญา พักเปี่ยม. (2558). *รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ : รูปแบบการใช้สื่อประชาสัมพันธ์เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษา พื้นที่ชุมชนแขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร*. มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรีและสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.
- ภัทรบด ฤทธิ์เต็ม. (2558). *รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในวัด*. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, 18(1), 1-24.
- มานิช พรหมปัญญา. (2557). *แนวทางการเตรียมความพร้อมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อรองรับการ*

- เข้าสู่ประชาอาเซียน. วารสารการบริหารและการท่องเที่ยวไทย, 8(2),36-47.
- ยศ สันตสมบัติ. (2540). *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศิริ ฮามสุโพธิ์. (2543). *สังคมวิทยาการท่องเที่ยว*. โอเดียนสโตร์.
- สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดศรีสะเกษ. (2546). *ข้อมูลการท่องเที่ยวจังหวัดศรีสะเกษ*. สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดศรีสะเกษ.
- อดดลตลอดศรีสะเกษ. (2560). สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษและภาคีเครือข่าย.
- Lehto, Xinnan Y., O’Leary, Joseph T. and Morrisor, Alastair M. (2004). The Effect of Prior Experience on Vacation Behavior. *Annals of Tourism Research*. 31(4), 801-818.
- Mill, Robert Christie and Merrison, Alastair M. (1985). *The Tourism System: An Introductory Text*. Prentice Hall International, Inc.
- Molina, Arturo and Esteban, Agueda. (2006). Tourism Brochures. *Annals of Tourism Research*. 33(4), 1036-1056.
- Nonsiri Petchsri. (2007). *Study on the socio-cultural impact on the village based overnight stay operation on the inhabitant: A Case study of Plai Phong Ohang Sub-district Samutsongkhram Province, Thailand*. Southern Cross University.

การผสมผสานความเชื่อทางศาสนาในวัดทางพระพุทธศาสนา:
กรณีศึกษา วัดพานทา อำเภอมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ
The Religious syncretism in Buddhist Temples:
A Case Study of Phantha Temple, Mueang District, Sisaket Province

ธนพล ปोंงแกว^{1*}, เอนก ศรีภพ², อีรพัฒน์ ผงกุล³, พรพิพัฒน์ เลิศศรี⁴, ภิรภัส วิเศษพงษ์⁵,
ปิ่นณธร บัวทอง⁶, ธนากร จันพิมาร⁷, วณัส จอสูงเนิน⁸, ปฏิพล เรื่องประพันธ์⁹, ธันยพงศ์ สารรัตน์¹⁰
Thanapon Pongkaew^{1*}, A-nek Sriphob², Teerapat Pongkula³, Phonphiphat Loedsri⁴,
Peerapat Wisetpong⁵, Pannathon Buathong⁶, Thanakorn Chanpiman⁷,
Wanas Chosungnoen⁸, Patiphon Rungprapun⁹, Thanyapong Sararat¹⁰

^{1,2,3,4,5,6,7,10} คณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

^{1,2,3,4,5,6,7,10} Faculty of Education and Human Development, Sisaket Rajabhat University

⁸ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

⁸ Faculty of Education, Nakhon Ratchasima Rajabhat University

⁹ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

⁹ Faculty of Management Science, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

*Corresponding email: aneksriphop10072004@gmail.com

Received: 11 ธันวาคม 2568; Revised: 24 ธันวาคม 2568; Accepted: 28 ธันวาคม 2568

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการผสมผสานความเชื่อทางศาสนาในวัดทางพระพุทธศาสนา กรณีศึกษา วัดพานทา อำเภอมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ ผ่านปฏิมากรรมรูปเคารพภายในวัด โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและใช้วิธีการสัมภาษณ์จากบุคคลที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อที่หลากหลายที่มีอยู่ในวัด โดยสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น พระสงฆ์ เจ้าหน้าทีของวัด และผู้ที่มาทำบุญ และวิเคราะห์ นำเสนอผลการศึกษาเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า สังคมไทยเป็นสังคมแบบพหุวัฒนธรรม คือ มีวัฒนธรรมมากมาย แตกต่างกันไป รวมถึงความเชื่อทางศาสนาที่มีอยู่อย่างหลากหลาย เช่นเดียวกันกับภายในอาณาบริเวณของวัดพานทา อำเภอมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ โดยมีการผสมผสานความเชื่อเรื่องพระพุทธศาสนาทั้งเถรวาทและมหายาน พราหมณ์ ผี ความเชื่อดั้งเดิม และรูปเคารพในคติอื่น ๆ ผ่านปฏิมากรรมรูปเคารพต่าง ๆ ที่ประดิษฐานอยู่ภายในวัด เช่น พระพุทธรูปยืนพระรัตน (หลวงพ่อไม้ทอง) พระพุทธรูปยืนราช หลวงพ่อบัณฑิต พระแก้ว 5 พื่นอง (พุทธรูปเถรวาท) พระโพธิสัตว์กวนอิม (พุทธรูปมหายาน) พระนารายณ์ พระพิฆเนศ

(พราหมณ์) เจ้าแม่ตะเคียน (ผี) นาค (ความเชื่อดั้งเดิม) รัชกาลที่ 5 และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (คติอื่น ๆ) เป็นต้น ซึ่งมูลเหตุของการประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด คือ เป็นความประสงค์ของเจ้าอาวาส มีญาติโยมนำมาถวาย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์มุ่งหมายจะมาประดิษฐานยังพื้นที่แห่งนี้เอง รวมถึงบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอื่น ๆ โดยสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้มีบทบาทหน้าที่ปกป้องคุ้มครองผู้ที่มาเข้าวัดให้แคล้วคลาดจากภัยอันตรายทั้งปวง ขณะเดียวกันยังช่วยหนุนเสริมให้วัดแห่งนี้เป็นศาสนสถานทางพุทธศาสนาที่มีบทบาทและความสำคัญในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่สำคัญของชาวพุทธในด้านต่าง ๆ และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้กับชาวบ้านในชุมชน โดยสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้มีหน้าที่คอยปกป้องคุ้มครองชาวบ้านและขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ อันเป็นพิธีกรรมทางศาสนาให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

คำสำคัญ : การผสมผสานความเชื่อทางศาสนา, วัดในจังหวัดศรีสะเกษ, วัดพานทา

ABSTRACT

This research aims to examine the integration of religious beliefs in a Buddhist temple through a case study of Phantha Temple, Mueang District, Sisaket Province, as reflected in sacred sculptures housed within the temple. The study employs documentary research and interviews with individuals associated with the temple and its diverse belief systems, including monks, temple staff, and devotees, and presents the findings through descriptive-analytical analysis.

The results reveal that Thai society is multicultural, characterized by a wide diversity of cultures and religious beliefs, which is also evident within the grounds of Phantha Temple, where beliefs in Theravada and Mahayana Buddhism, Brahmanism, spirit worship, indigenous beliefs, and other traditions are blended through various sacred images. These include Phra Phuttha Maneenopparat (Luang Pho Mai Thong), Phra Phuttha Chinnarat, Luang Pho Thanjai, the Five Emerald Buddha Brothers (Theravada Buddhism); Avalokitesvara (Mahayana Buddhism); Narayana and Ganesha (Brahmanism); Mae Takhian (spirit belief); the Naga (indigenous belief); and images of King Rama V and Princess Srinagarindra (other belief systems). The establishment of these sacred objects within the temple stems from the abbot's intention, donations from lay devotees, beliefs that the sacred beings themselves wished to reside there, and broader social changes. These sacred entities are believed to protect worshippers from harm, enhance the temple's role and significance as an important Buddhist religious site for major rituals, serve as a spiritual anchor for the local community, and ensure the successful completion of religious ceremonies.

Keywords: Religious Syncretism, Temples in Sisaket Province, Phantha Temple

บทนำ

ความเชื่อของมนุษย์มีความหลากหลาย ซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละสังคม วัฒนธรรม เชื้อชาติ ศาสนา จารีต ประเพณี เพศ วัย สถานภาพ ตลอดจนระดับการศึกษาในสังคมไทย จะเห็นได้ว่าระบบความเชื่อที่มีความสำคัญมากก็คือ ความเชื่อในทางพุทธศาสนา และความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติหรือการนับถือผี ซึ่งมีอยู่ควบคู่กับสังคมไทยมาช้านาน (दनัย ไชยโยธา, 2560: 52) ซึ่งมีรูปแบบความเชื่อในอดีตที่ปรากฏเป็นครั้งแรกในสังคมไทยนั้นคือ ความเชื่อในเรื่องภูตผีวิญญาน ซึ่งถือเป็นความเชื่อที่สามารถพบได้ในสังคมทั่วโลกเช่นกัน (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2547: 145-146) โดยความเชื่อในเรื่องของวิญญานนี้อยู่คู่กับสังคมไทยมาช้านาน จนกระทั่งได้มีการรับเอาศาสนาพุทธเข้ามาในสังคม และเป็นศาสนาประจำชาติไทย อย่างไรก็ตามในเวลาต่อมา บริบทของศาสนาพุทธได้ถูกผสมผสานกลืนเข้ากับศาสนาพราหมณ์-ฮินดู รวมทั้งความเชื่อดั้งเดิมเรื่องภูตผีวิญญาน (ธีระพงษ์ มีไธสง, 2562: 3) ผ่านกิจกรรมในห้วงของชีวิตที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ เช่น การบนบานศาลกล่าวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองให้แคล้วคลาดปลอดภัยจากอันตรายหรือขอพรในสิ่งที่ตนต้องการ โดยการตอรองนั้นจะมีอาหารคาวหวาน หรือสิ่งของต่าง ๆ มาให้เป็นการตอบแทน หากคำขอนั้นเกิดประสิทธิผล เช่น ในพิธีการขอฝนซึ่งเกี่ยวเนื่องกับความอุดมสมบูรณ์ อย่างประเพณีบุญบั้งไฟ หรือการแห่นางแมวที่เปรียบเสมือนกับเครื่องเซ่นไหว้ให้กับเทพดาฟ้าดินดลบันดาลให้เกิดฝนตกลงมา มีน้ำเพียงพอต่อการอุปโภคบริโภค และการเพาะปลูก ซึ่งเป็นหัวใจหลักในการดำรงชีวิตของคนไทยในอดีต (ธิดา สาระยา, 2547: 57) นอกจากนี้มนุษย์ยังเชิดชูพลังเหนือธรรมชาติ หรือแม้กระทั่งสิ่งที่เป็นธรรมชาติด้วยกัน ดังเช่น ยกให้ฝนเปรียบเป็นพญาแถน หรือมีพระแม่คงคาอวยปกปักรักษาแม่น้ำ พระแม่ธรณีคุ้มครองผืนดิน เป็นต้น (ปราณี วงษ์เทศ, 2543: 6)

ด้วยเหตุนี้จึงจะเห็นว่ามนุษย์มีการสร้างรูปแบบความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นมารองรับการเคารพบูชาสิ่งที่อยู่ นอกเหนือคำสอนของศาสนานั้นเอง อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าสังคมไทยจะเป็นเมืองพุทธ แต่จะเห็นว่าการนับถือพุทธศาสนาของคนไทยส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะของการนับถือพุทธแบบชาวบ้าน คือเป็นหลักที่คนในสังคมเข้าใจ เชื่อถือและปฏิบัติ เช่นนั้นจริง ๆ เป็นการผสมผสานระหว่างพุทธ พราหมณ์ ผี เข้าด้วยกัน (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2517: 32 และ พัฒนา กิติอาษา, 2546: 23) รวมถึงความเชื่อเรื่องเจ้าที่แบบจีน วัดถุมงคล เครื่องรางของขลังแบบต่าง ๆ ที่มีบทบาทอยู่ในสังคมไทยไม่น้อย ถึงแม้ว่าจะเป็นสังคมพุทธก็ตาม (อาภาภิรัตน์ วลลิโกดม, 2536: 32) ดังจะเห็นได้จากความเชื่อมากมาย จนกลายเป็นสังคมที่ผสมผสานความคิดความเชื่อทางศาสนา (Religious Syncretism) ได้อย่างลงตัวมาช้านาน กล่าวคือ ความเชื่อดั้งเดิมที่ผู้คนนับถือผี เชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ผสมผสานเข้ากับความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธที่เดินทางมาจากอินเดีย หล่อหลอมให้สังคมไทยกลายเป็นสังคม “อุดมศรัทธา” ซึ่งหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ช่วยสนับสนุนคำกล่าวข้างต้นได้อย่างชัดเจน คือ กฎากรรมรูปเคารพต่าง ๆ อาทิ พระโพธิสัตว์กวนอิม พระคเณศ พระราหู เจ้าแม่ตะเคียนทอง กุมารทอง ฯลฯ ที่ประดิษฐานภายในวัดทางพระพุทธศาสนา เพื่อดึงศรัทธาของพุทธศาสนิกชนให้เข้าวัดเพิ่มมากขึ้น (ชาญชัย คงเพ็ญธรรม และคณะ, 2562: 1) ซึ่งจากปรากฏการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ได้ทำให้ผู้ศึกษามีความสนใจในรูปแบบความเชื่อและศาสนา ที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการผสมผสานในความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยการผสมผสานของปรับเปลี่ยนดังกล่าวสอดคล้องกับทัศนะของอภิญญา เฟื่องฟูสกุล (2548) ที่กล่าวถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ทุกศาสนา โดยสรุปได้ว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางศาสนา ยังมีมิติที่ซับซ้อนอีกคู่หนึ่งที่ใช้อธิบายวัฏจักรของการเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อศาสนาถูกเผยแพร่ออกไปนอกปริมณฑลทางวัฒนธรรมเดิมของตนเอง ก็มักเกิดการผสมผสานกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นอื่น “Syncretism” หมายถึง การผสมผสานทางวัฒนธรรมที่สามารถพบได้ในประวัติของทุกศาสนา เช่น เมื่อศาสนาพุทธแพร่กระจายเข้ามาในแถบอุษาคเนย์ ก็ผสมผสานกับความเชื่อแบบผีดั้งเดิมใน

ท้องถิ่นนั้น และต่อมากลางผสมผสานกับลัทธิพราหมณ์ ทำให้เกิดคติเทวราชาขึ้นในอาณาจักรแถบนี้ การผสมผสานทางวัฒนธรรมนี้เกิดได้ในหลายมิติ เช่น การผสมผสานในเนื้อหาสาระ หรือหลักคำสอนทางศาสนา การผสมผสานในสัญลักษณ์ที่เป็นรูปเคารพหรือในพิธีกรรม เป็นต้น (อมรา พงศาพิชญ์, 2533: 92)

นับตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันนี้ วัดมีบทบาทอย่างมากต่อสังคมไทยในหลาย ๆ ด้าน เช่นเดียวกับกับวัดพานทา ซึ่งเป็นที่พึ่งของชุมชนโนนบก้ามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วัดแห่งนี้จึงเปรียบเสมือนศูนย์รวมจิตใจและพุทธศาสนิกชนในสังคม และเป็นศาสนสถานที่สำคัญสำหรับการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มีพระสงฆ์คอยทำหน้าที่เผยแผ่หลักธรรมคำสอนเพื่อให้พุทธศาสนิกชนมีที่พึ่งพิงใจและเกิดความสุขสบายใจ (คุณ โทจันทร์, 2551: 17) ขณะเดียวกันยังช่วยตอบสนองความต้องการทางจิตใจให้กับคนในสังคมผ่านพิธีกรรมทางความเชื่อต่าง ๆ ด้วย โดยเฉพาะคติความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องฮิตสิบสอง คือ การดูแลชุมชนในเรื่องการพึ่งพาอาศัยกัน รู้จักกัน มีน้ำใจต่อกัน สร้างความรักความสามัคคีต่อชุมชน เนื่องจากมีการสืบทอดประเพณีพิธีกรรมตามความเชื่อในฮิตสิบสองที่เคยปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (สุทัศน์ ประทุมแก้ว และคณะ, 2560: 32-33)

บทความนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการผสมผสานความเชื่อในวัดพานทา ตำบลโพธิ์ อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ ที่มีความเชื่อที่หลากหลายจากปฏิมากรรมพระพุทธรูปในคติพุทธเถรวาทและมหายาน รวมถึงเทวดาในศาสนาพุทธนิกายเถรวาท เทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ ศาลเจ้าแม่ตะเคียนในคติความเชื่อเรื่องผี นาคในความเชื่อดั้งเดิม และประติมากรรมรูปเคารพในคติความเชื่ออื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยมีมูลเหตุแห่งการประดิษฐานจากความประสงค์ของเจ้าอาวาส มีญาติโยมนำมาถวาย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีความประสงค์ที่จะมาประดิษฐานยังพื้นที่แห่งนี้ รวมถึงบริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอื่น ๆ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ภายในอาณาบริเวณของวัดพานทาแห่งนี้ปรากฏให้เห็นความเชื่อที่หลากหลายรูปแบบ ซึ่งไม่ได้มีเพียงแต่พระพุทธรูปหรือพระประธานให้กราบไหว้บูชาเท่านั้น ยังมีรูปเคารพอันเนื่องด้วยศาสนาต่าง ๆ อีกมากมาย จนกระทั่งใน พ.ศ.2568 วัดได้รับการพัฒนาและบูรณปฏิสังขรณ์อย่างต่อเนื่องจากการจัดสร้างองค์พระพุทธรูปชินราช และมิ่งองค์พระสำคัญที่ประดิษฐานอยู่ก่อนหน้านั้นนานแล้ว คือ หลวงพ่อพระพุทธรูปนิรันดร์ (พระไม้ทอง) และท้าวเวสสุวรรณขนาดใหญ่ อีกทั้งวัดพานทาแห่งนี้ยังมีการจัดกิจกรรมงานบุญต่าง ๆ ตามเทศกาลอย่างต่อเนื่องในทุกเดือน และบริเวณโดยรอบของวัดยังมีสถานที่ให้พักผ่อนหย่อนใจหลายแห่ง ทั้งสวนเล็ก ๆ ภูเขาจำลอง ลำธารหินมนสิการ ร้านกาแฟ ร้านอาหาร มีกิจกรรมทำบุญต่าง ๆ จึงอาจกล่าวได้ว่า วัดพานทาแห่งนี้ได้รวบรวมสิ่งต่าง ๆ เอาไว้อย่างครบครัน ทั้งความเชื่อที่หลากหลาย และกิจกรรมทำบุญตามจุดต่าง ๆ ภายในวัดพานทา รวมทั้งสถานที่สำหรับพักผ่อนหย่อนใจ จึงทำให้ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวและมีชื่อเสียงเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จากการพัฒนามากขึ้นตามลำดับอีกทั้งในปัจจุบันการศึกษาในเรื่องดังกล่าวยังมีไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับรูปแบบวัดในสังคมไทยได้เปลี่ยนไปมาก โดยศึกษาผ่านปฏิมากรรมรูปเคารพต่าง ๆ ที่ประดิษฐานอยู่ภายในวัด ทั้งนี้ การที่คณะผู้วิจัยได้เลือกวัดพานทาเป็นกรณีศึกษา เพราะวัดแห่งนี้มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม และสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชุมชน สมกับคำขวัญของวัดที่ว่า “วัดพานทาเป็นศรี นามสง่า ล้ำค่า ศักดิ์สิทธิ์พระไม้ทอง งามพร้อมสงฆ์สามัคคี ชุมชนดี เลื่อมใส ใฝ่ธรรม” นอกจากนี้ยังอยู่ในพื้นที่ตั้งของป่าโนนบก้า ชุมชนพันทาใหญ่ อันเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ซึ่งคณะผู้วิจัยสังกัดอยู่ด้วย

คำถามของการวิจัย

ลักษณะการผสมผสานความเชื่อจากปฏิมากรรมรูปเคารพภายในวัดพานทามีลักษณะอย่างไร

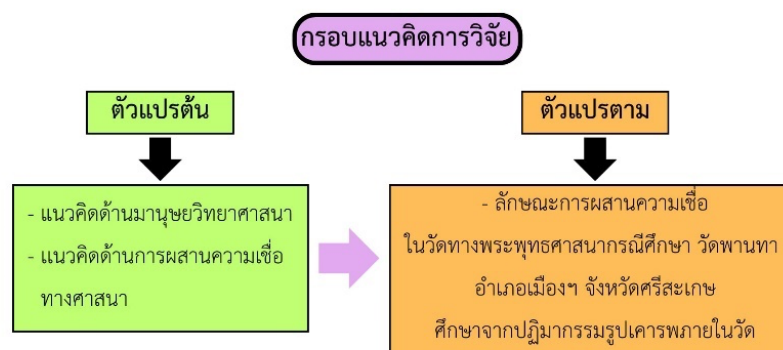
วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการผสมผสานความเชื่อจากปฏิกิริยากรรมรูปเคารพที่ปรากฏอยู่ภายในวัดพานทา อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ

การทบทวนวรรณกรรม

จากการสำรวจแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง คณะผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิดของอภิญา เพ็ญฟูสกุล (2548) เรื่อง “มานุษยวิทยาศาสนา” เป็นแนวทาง ซึ่งทฤษฎีการผสมผสานความเชื่อทางศาสนา หรือ Syncretism สามารถใช้ในการศึกษาควบคู่ไปกับงานวิจัยชิ้นนี้ได้เป็นอย่างดี โดยสามารถใช้/เชื่อมโยงการศึกษาและอธิบายถึงกระบวนการเกิดการผลิตผสมผสานกลืนระหว่างวัฒนธรรม ศาสนา และความเชื่อต่าง ๆ ที่ปรากฏให้เห็นในวัดของสังคมไทยปัจจุบัน โดยเฉพาะวัดพานทา อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ ที่ปรากฏให้เห็นถึงความเชื่อที่หลากหลายที่อยู่ภายในวัด อันเกิดจากการผสมผสานทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และศาสนาต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน ทั้งพราหมณ์ พุทธ ฮินดู และอื่น ๆ และจากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการผสมผสานความเชื่อภายในวัดพานทา อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ โดยศึกษาจากปฏิกิริยากรรมรูปเคารพต่าง ๆ พบว่าไม่มีผู้ทำการศึกษา แต่มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องคือ งานวิจัยของชาญชัย คงเพ็ญธรรม และคณะ (2562) เรื่อง “การผสมผสานความเชื่อทางศาสนาในวัดทางพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดในอำเภอเมืองอุบลราชธานีและอำเภอรินคำราบ จังหวัดอุบลราชธานี” งานของธีรโชติ เกิดแก้ว (2550) เรื่อง “พหุวัฒนธรรมทางความเชื่อในวัดไทย” และงานของพิภัทรา แจ่มรุจิ (2557) เรื่อง “การผสมผสานความเชื่อทางศาสนา (Syncretism) กับการกลายเป็นสินค้าของวัดในสังคมไทย: กรณีศึกษาวัดสมานรัตนาราม ตำบลบางแก้ว อำเภอเมืองฯ จังหวัดฉะเชิงเทรา” โดยกล่าวเน้นถึงการศึกษาการผสมผสานความเชื่อของวัดในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีและฉะเชิงเทรา ด้วยเหตุนี้ คณะผู้วิจัยจึงศึกษาวิธีการวิจัยเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ศึกษาการผสมผสานความเชื่อผ่านปฏิกิริยากรรมรูปเคารพในวัดพานทาแห่งนี้

กรอบแนวคิดในการวิจัย



ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยข้อมูลปฐมภูมิที่ได้จากบันทึกงานภาคสนาม (Field note) ที่ได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตที่วัด รวมทั้งการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิที่ได้จากการค้นคว้าหนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการผสมผสานความเชื่อ ทั้งนี้ได้อาศัยการสัมภาษณ์พระสงฆ์ เจ้าหน้าที่ยของวัด ใช้แบบสอบถาม และเก็บข้อมูลผ่านกล้องถ่ายภาพ เครื่องบันทึกเสียง สมุดโน้ตและปากกา โดยมีระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ทั้งการค้นคว้าข้อมูล เก็บข้อมูลภาคสนาม จากนั้นได้รวบรวมข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์และสรุปผล นำเสนอผลงาน ใช้เวลาทั้งสิ้นประมาณ 9 เดือน นับตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2567 ถึงเดือนพฤษภาคม 2568

ส่วนขอบเขตการศึกษาที่สำคัญได้แก่ ขอบเขตด้านพื้นที่ คณะผู้วิจัยได้เลือกทำการศึกษาและเก็บข้อมูลที่วัด ซึ่งเป็นพื้นที่ทางพระพุทธศาสนาที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัดมากมาย สามารถสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานความเชื่อทางศาสนา (Syncretism) ของวัดพานทาได้ และขอบเขตด้านเนื้อหา ซึ่งงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาการผสมผสานความเชื่อทางศาสนาในวัดทางพระพุทธศาสนา กรณีศึกษาวัดพานทา อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ โดยศึกษาผ่านปฏิมากรรมรูปเคารพต่าง ๆ โดยใช้แนวคิดการผสมผสานความเชื่อทางศาสนาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา

ผลการวิจัย

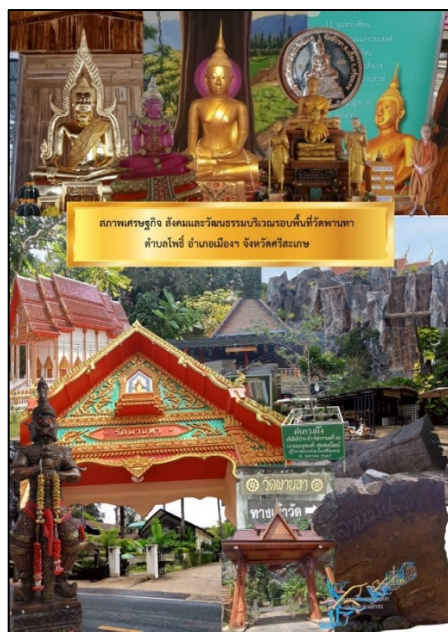
1. ข้อมูลพื้นฐานของวัดพานทา

วัดพานทา ตั้งอยู่ในพื้นที่ของป่าชุมชนโนนบกบ้า ในพื้นที่เนิน ลาดเอียงไปทางทิศเหนือจรดห้วยสำราญ สภาพโดยทั่วไปในอดีตจะอุดมสมบูรณ์ไปด้วยไม้เบญจพรรณ ซึ่งความเป็นมาของชื่อโนนบกบ้า น่าจะมาจากชื่อพันธุ์ไม้ชนิดหนึ่งซึ่งขึ้นอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว มีลักษณะเป็นเถาวัลย์ ภาษาพื้นบ้านอีสานเรียกว่า “เครือบกบ้า” ในสมัยโบราณจะเก็บผลมาเล่นเป็นกีฬาพื้นเมือง ซึ่งเล่นในวันตรุษสงกรานต์ ปัจจุบันพันธุ์ไม้ชนิดนี้ไม่ปรากฏให้เห็นในบริเวณแถบนี้อีกแล้ว (สุภัทตรา อ่อนศรี, 2551: 29) ซึ่งวัดแห่งนี้ได้มีมาก่อนปี 2532 ที่มีการสร้างสำนักสงฆ์วัดป่าศรัทธาธรรม และการจัดตั้งสถาบันราชภัฏศรีสะเกษ ใน พ.ศ.2540 ซึ่งวัดพานทาคั้งแรกตั้งเป็นสำนักสงฆ์เมื่อวันที่ 26 มกราคม 2448 สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ขึ้นตรงต่อคณะสงฆ์จังหวัดศรีสะเกษ สถานที่ตั้งเดิมในบริเวณใกล้ลำห้วยแฮดฝั่งตะวันตกตรงที่เป็นชุมชนพันทาน้อยในปัจจุบัน ตั้งอยู่ประมาณ 7 ปีก็ร้างไป สาเหตุเพราะหิวน้ำที่ไหลมาเอ่อท่วมวัดทุกปี ปัจจุบันบริเวณที่ตั้งวัดเดิมเป็นที่ตั้งของเอกชน เจ้าของที่ดินได้ไถปรับที่ดินจนราบเรียบ มีเพียงเศษอิฐเหลือไว้ให้เห็น จนกระทั่ง พ.ศ.2455 ได้ย้ายวัดจากที่เดิมมาตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของห้วยน้ำคำ จน พ.ศ.2475-2499 วัดได้ร้างไปอีกครั้ง เพราะข้าวยากมากแพง จนได้รับการบูรณะใหม่ใน พ.ศ. 2500 (ผิน แสนสุข, 2558: 11) จนกระทั่งใน พ.ศ.2503 เจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ คือ พระราชจินตามณี วัดมหาพุทธาราม ซึ่งเป็นผู้ปกครองสงฆ์ขณะนั้น จึงได้สั่งให้พระครูเกษม อรรถวาที เป็นผู้นำพระภิกษุสามเณรมาอยู่จำพรรษาและพัฒนาตั้งวัดขึ้นมาใหม่ โดยได้ชักชวนชาวบ้านประชาชนในชุมชนดั้งเดิม เช่น ชุมชนพันทาใหญ่ ชุมชนพันทาน้อย ชุมชนทุ่งนาดี ชุมชนหัวนา ชุมชนไกรภักดี ชุมชนโนนเขวา เป็นต้น ช่วยกันพัฒนาวัด สร้างเสนาสนะต่าง ๆ เช่น กุฏิสงฆ์ ศาลาการเปรียญ จนเป็นศาสนสถานที่สำคัญของชุมชนในการประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา จนกระทั่งในวันที่ 8 ตุลาคม 2528 ทางราชการได้ยกหนังสือสำคัญสำหรับที่ดินหลวงเลขที่ 28629 เพื่อแสดงเขตของที่ดินอันเป็นสาธารณะของแผ่นดินประเภทสำหรับพลเมืองใช้ร่วมกัน (สุภัทตรา อ่อนศรี, 2558: สัมภาษณ์) สืบเนื่องถึง พ.ศ. 2533 ทางเทศบาลเมืองศรีสะเกษได้ประกาศ

ขยายเขตเทศบาลได้รวมพื้นที่สาธารณประโยชน์ป่าโนนกกบ้ำและพื้นที่ของวัดพานทาเข้าไปด้วย ทำให้วัดแห่งนี้เป็นที่รู้จักและมีความสำคัญมากขึ้น (สุภัทธรา อ่อนศรี, 2551: 30)



ภาพที่ 2 แผนที่ตั้งวัดพานทา อดีต-ปัจจุบัน



ภาพที่ 3 สภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมบริเวณรอบพื้นที่วัดพานทา ตำบลโพธิ์ อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ

จากที่มาและความสำคัญดังกล่าวส่งผลให้วัดพานทา เป็นวัดเก่าแก่ที่มีความโดดเด่นกว่าวัดอื่น ๆ ในเขตเดียวกัน ตรงที่เป็นวัดที่มีฐานสิมหรืออุโบสถเก่าแก่ ขนาดบรรจุพระภิกษุสงฆ์ในการทำสังฆกรรม 21 รูปพอดี (ก่อนที่จะมีอุโบสถหลังใหม่ในปัจจุบัน) ซึ่งจากสถาปัตยกรรมการสร้างสิมที่มีขนาดบรรจุพระภิกษุสงฆ์ได้เพียง 21 รูปนั้น ทำให้สันนิษฐานได้ว่าเป็น สิม หรือพระอุโบสถที่อาจสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 (กัญจน์ กนตธมโม, 2546: สัมภาษณ์)

ปัจจุบันวัดพานทาได้ตั้งอยู่บริเวณทิศตะวันออกของมหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ มีศาสนวัตถุสถานสำคัญต่างๆ มากมาย ถือได้ว่าทางวัดได้มีการปรับปรุงและพัฒนาวัดให้เจริญก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องจากวัดที่มีสภาพทรุดโทรม ย้ายถิ่นฐานมาและได้รับการบูรณะจนก้าวหน้าทันสมัยและทันต่อบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปได้ในปัจจุบัน เพื่อให้ประชาชนโดยทั่วไปให้ความสนใจมาสักการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ และมาท่องเที่ยวยังวัดพานทาแห่งนี้เพิ่มมากขึ้น จนกล่าวได้ว่า วัดพานทาแห่งนี้เป็นศาสนสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัดศรีสะเกษ และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงอันดับต้นๆ ของจังหวัดจากการพัฒนาจนกลายเป็นที่ยอมรับจากผู้คนโดยทั่วไป

2. วัดพานทากับการผสมกลมกลืนทางศาสนา

วัดพานทามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประดิษฐานอยู่มากมาย แต่ละศาสนาและความเชื่อที่ต่างกันออกไป ทั้งที่มีอยู่แต่เดิมในอดีต และได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ รวมทั้งที่จัดสร้างขึ้นใหม่ โดยส่วนใหญ่จะเป็นความเชื่อในคติพุทธศาสนาทั้งนิกายเถรวาท ซึ่งเป็นนิกายที่คนไทยนับถือเป็นศาสนาหลัก และนิกายมหายานซึ่งรับรูปแบบความเชื่อมาจากจีน เช่น เทพเจ้าและศาลเจ้าต่างๆ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีความเชื่ออื่นๆ อีก ได้แก่ ความเชื่อแบบพราหมณ์-ฮินดู และความเชื่อแบบวิญญาณนิยม (Animism) (คมกฤษ อู่เต็กเค็ง, 2560: 93) ซึ่งบทบาทหน้าที่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์จากประติมากรรมรูปเคารพทั้งหมดนั้น คือ ช่วยเป็นที่พึ่งทางใจในยามที่เดือดร้อนกายและใจ และช่วยเสริมสร้างศรัทธาปสาทะของศาสนิกชนให้เพิ่มพูนยิ่งขึ้นไป

2.1 ปฏิมากรรมรูปเคารพที่ประดิษฐานอยู่ภายในวัด

2.1.1 ปฏิมากรรมรูปเคารพในคติศาสนาพุทธนิกายเถรวาท (หินยาน)

1) พระประธานในอุโบสถปางมารวิชัยหรือหลวงพ่อดุ พระประธานหรือหลวงพ่อดุ (พระพุทธศพลญาณประทานบารมี) มีอายุกว่า 120 ปี เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ของวัดที่มีความสำคัญต่อชาวบ้านในพื้นที่แถบนี้มาอย่างยาวนาน และเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนโดยทั่วไป มีเนื้อทองเหลืองสำริด ประดิษฐานในอุโบสถหลังเดิม ซึ่งจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านคือ นางทองเลี่ยม อ่อนศรี (2568) เล่าว่า “สำหรับหลวงพ่อดุนี้เป็นพระประธานที่มีความศักดิ์สิทธิ์มาก ซึ่งจำลองแบบมาจากหลวงพ่อดุองค์เดิมที่อยู่ในอุโบสถหลังเก่าในที่ดั้งเดิมฝั่งห้วยแฮด ซึ่งเดิมพบเป็นเพียงเศียรพระขนาดใหญ่วางอยู่ใต้ต้นไม้ริมห้วยแฮด ภายหลังจึงนำมาประกอบเป็นองค์พระที่สมบูรณ์ หลวงพ่อดุนี้เดิมทีนั้นมีการจัดสร้างอุโบสถราว 14 เดือน ก็แล้วเสร็จ ซึ่งอุโบสถหลังนี้ถือว่าได้รับการกล่าวขานนามว่า หลวงพ่อดุศักดิ์สิทธิ์อุโบสถสัมฤทธิ์ทันใจ เนื่องจากอุโบสถหลังนี้ใช้เวลาก่อสร้างเพียง 14 เดือน มีความเรียบง่าย และตั้งอยู่ในตำแหน่งที่เป็นมงคลยิ่งทางทิศตะวันออก”

2) หลวงพ่อทันใจ หลวงพ่อทันใจที่ศาลาอเนกประสงค์ ตามประวัติคือ ได้ถูกหล่อขึ้นแถบย่านเสาชิงช้า กรุงเทพมหานคร และถูกอัญเชิญมาที่วัดนี้ โดยถูกเชิญมาตั้งแต่มีการก่อสร้างวัดใหม่ๆ และตั้งแต่ได้มาก็ถือด้วยเป็นเหตุแห่งความศักดิ์สิทธิ์และเหตุบังเอิญ เป็นระยะเวลาที่ต่อเนื่องมาก็มีความเจริญอย่างที่เห็น ซึ่งเป็นเรื่องแปลกตรงที่ว่าตอนที่อัญเชิญท่านมาประดิษฐานเป็นช่วงเดือนเมษายน เป็นช่วงกลางวันแดดแผดจ้า แต่เมื่ออัญเชิญท่านลงมาจากถนันฝนก็ตก ซึ่งถือเป็นนิมิตหมายที่ดีที่จะสร้างความร่มเย็นให้ชาวบ้านแถบนี้ และผู้คนทั่วไป ช่วงนั้นเป็นที่ฮือฮามาก หลังจาก

นั้นมากี่มีความศักดิ์สิทธิ์เพิ่มขึ้น ชาวบ้านในแถบนั้นเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยก็มีสักการบูชาและได้รับพรตามประสงค์ และหายจากอาการป่วยทันใจเป็นปลิดทิ้ง (วาด ทองรอง, 2568: สัมภาษณ์) และเชื่อกันว่า พระพุทธรูปองค์นี้เคยถูกโจรกรรมไปเมื่อ พ.ศ.2537 แต่ด้วยความศักดิ์สิทธิ์ก็ได้หวนกลับคืนสู่วัดพันตาอีกครั้งเมื่อ พ.ศ.2560

3) หลวงพ่อมณีพรัตน์ (หลวงพ่อไม้ทอง หรือ หลวงพ่อก้าวสารพัดนึก) ความเป็นมาของหลวงพ่อมณีพรัตน์นั้น เชื่อว่าชาวบ้านในวัฒนธรรมลาวอัญเชิญมาตั้งแต่ยุคการอพยพเคลื่อนย้ายผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานยังเมืองศรีสะเกษเป็นครั้งแรกสมัยยุคต้นรัตนโกสินทร์ แกะสลักด้วยไม้แก่นเกรา ที่เป็นชื่อของไม้มงคล เป็นมงคลนาม จัดเป็นสิริมงคลแก่บุคคล แก่สถานที่ และช่วยสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา โดยด้านในพระพุทธรูปองค์นี้เชื่อกันว่าบรรจุดินศักดิ์สิทธิ์จากสังเวชนียสถานที่จะช่วยป้องกันภัยอันตรายได้ จึงทำให้พระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ผู้คนจึงให้ความเคารพและกราบไหว้ เป็นพระพุทธรูปที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ใครขอพรก็จะสมปรารถนา ต่อมาได้ถูกทาสีทองทับ โดยชาวบ้านมีความเชื่อว่า สีทองทองคำพระเหมือนแสงอาทิตย์ที่ส่องสว่างให้ชาวกล้าในนา อันเป็นนิมิตหมายแห่งความอุดมสมบูรณ์ ฝนตกลงมาตามฤดูกาล นับเป็นสมบัติล้ำค่าที่ควรแก่การรักษาไว้เพื่อเป็นมรดกให้แก่ชาวเมืองศรีสะเกษได้สักการบูชาและเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและบ้านเมืองสืบต่อไป กัน ซึ่งเป็นหลวงพ่ที่อำนวยความสะดวกให้สำเร็จตามสิ่งที่ปรารถนาเหมือนหลวงพ่พันใจนั่นเอง และสร้างวิหารครอบทับดังที่เห็นในปัจจุบัน เชื่อกันว่า ปีใดที่ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาลจะอัญเชิญลงมาสงน้ำเฉพาะในช่วงสงกรานต์ ทั้งนี้บริเวณฐานด้านหลังขององค์พระเคยมีห้วงเหล็กสำหรับปักฉัตรแต่สูญหายไป สภาพชำรุด ถูกทาสีทองเพราะถูกปลวกกัดกินบางส่วน

4) หลวงพ่อพระพุทธรูปชินราช หลวงพ่อพระพุทธรูปชินราช เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์องค์ล่าสุดของวัด สร้างขึ้นใน พ.ศ.2568 และถูกอัญเชิญมาประดิษฐานเป็นพระประธานบนศาลาสู่คะโต หลังจากที่ได้เจ้าอาวาสวัดพันตาองค์ปัจจุบันคือ พระอาจารย์ถนอม กนตมโม ทำการบูรณะซ่อมแซมวัดทั้ง 6 ด้านของวัด แล้วท่านก็ได้มีมติว่า วัดแห่งนี้มีวิบากกรรมมาก จึงมีความตกต่ำอย่างนี้ ขาดศรัทธาของชาวบ้านที่เข้ามาทำบุญ เหมือนวัดร้างอย่างนี้ ก่อนที่จะลงมือสร้างหรือบูรณะสิ่งอื่นขึ้นมาขึ้นนั้น จะต้องสร้างสิ่งมงคลขึ้นมาอย่างหนึ่ง อาตมาก็เลยตั้งใจที่จะสร้างองค์พระพุทธรูปชินราช เพราะเคยเห็นที่วัดใหญ่จังหวัดพิษณุโลก รวมถึงท่านเคยไปไหว้พระสัพพัญญูเจ้า พระประธานในอุโบสถวัดสุปฏิหารามวรวิหาร จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยหล่อด้วยโลหะผสมขี้ตะกั่ว พระพุทธรูปลักษณะสัดส่วนคล้ายกับพระพุทธรูปชินราชที่จังหวัดพิษณุโลก จึงได้รับการขนานนามว่าเป็นพระพุทธรูปชินราชแห่งอีสาน (มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2558: 15) จากเหตุผลดังกล่าวจึงได้มีแนวคิดที่จะสร้างองค์ท่านเพื่อความเป็นมงคลไว้ที่ศาลาสู่คะโต ศาลาเอกประสงค์ไม้สักหลังใหม่ และทำพิธีเบิกเนตรเมื่อเดือนกรกฎาคม 2568 ที่ผ่านมา (ถนอม กนตมโม, 2568: สัมภาษณ์)

5) ศาลาหลวงพ่พระแก้วมรกต 5 พื่นอง หลวงพ่พระแก้วมรกต 5 พื่นอง ประดิษฐานอยู่หลังองค์หลวงพ่พันใจภายในศาลาเอกประสงค์ ซึ่งจากการสอบถามถึงความเป็นมาของหลวงพ่พระแก้วมรกต 5 พระองค์ คุณเกียรติชัย เขียวอ่อน เจ้าหน้าที่ของวัด (2568) เล่าว่า เคยมีหลวงพ่ 5 องค์ ท่านเป็นพื่นองชาวเหนือที่บวชเป็นพระบำเพ็ญบารมีและมีอำนาจทางจิตมาก พอทั้ง 5 องค์นี้มรณภาพไปแล้วก็เข้าสถิตอยู่ในพระพุทธรูปทั้ง 5 องค์ และอยากจะช่วยมนุษย์ต่อไป และมีปาฏิหาริย์ให้พระพุทธรูปทั้ง 5 องค์นี้ลอยมาตามลำน้ำมูลต่อเข้าลำน้ำห้วยสำราญมาขึ้นฝั่งบริเวณลำห้วยสำราญบริเวณปากห้วยแสดตกท่าเรือเก่าเมืองศรีนครเขต (ศรีสะเกษ) ทางเหนือของวัด ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “พื่นที่” กับ “อำนาจ” ได้อีกทางหนึ่งด้วย เพราะทิศเหนือคือทิศที่สายน้ำห้วยสำราญไหลตกห้วยแสดและนำพระพุทธรูปทั้ง 5 องค์ มาประดิษฐานยังวัดแห่งนี้ ซึ่งเชื่อกันว่า พื้นที่แถบนี้เคยเป็นชุมชนขนาดใหญ่มาก่อน (ประดิษฐ์ ศิลานบุตร, 2550: 23) โดยชาวบ้านตามริมฝั่งแม่น้ำเห็นพระพุทธรูปทั้ง 5 องค์ ลอยน้ำมาก็พากันเลื่อมใสศรัทธาแล้วนำ

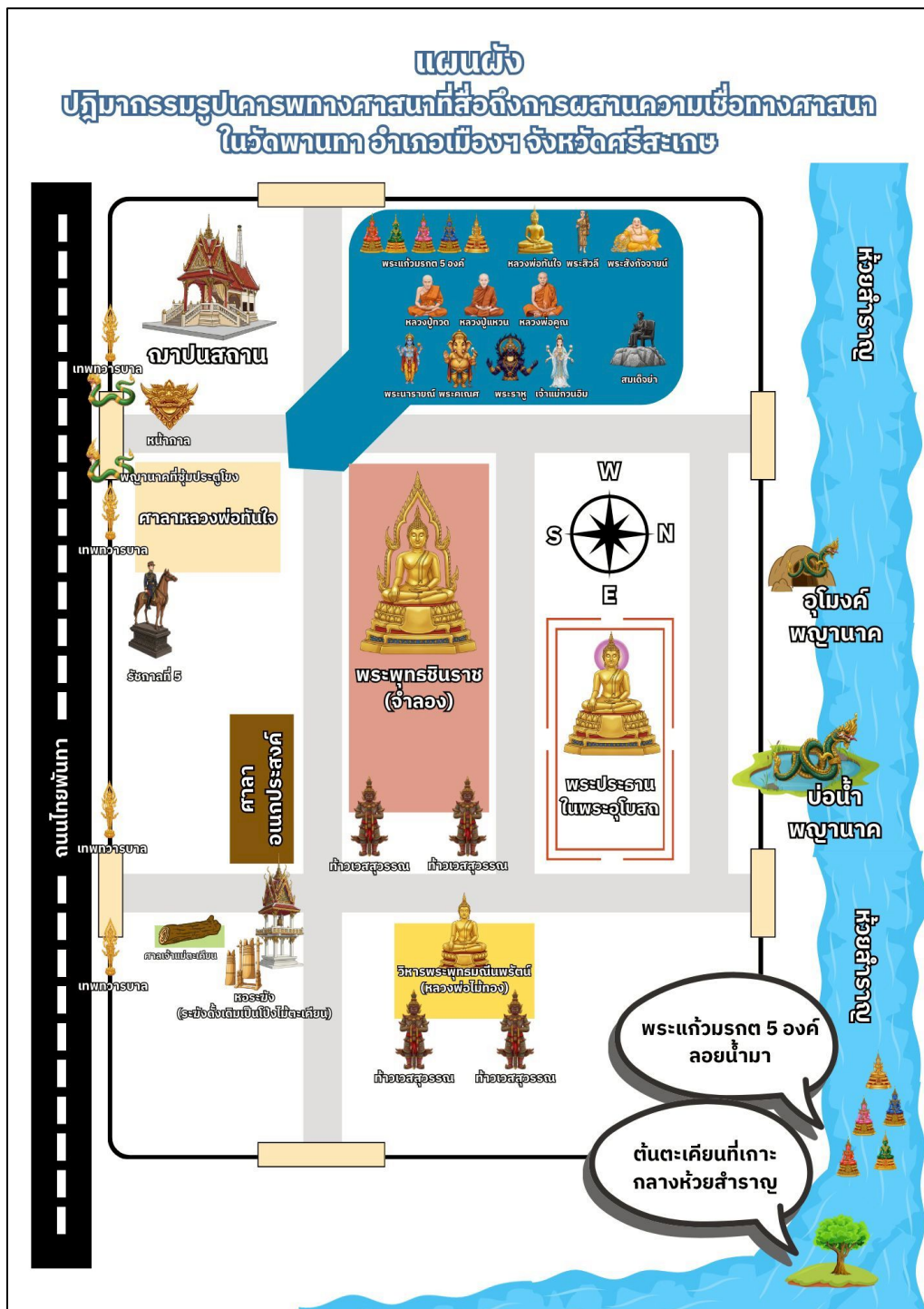
พระพุทธรูปที่ลอยน้ำมาขึ้นฝั่ง นำมาประดิษฐานไว้ยังที่แห่งนี้ และพระแก้วทั้ง 5 องค์ ในช่วงแรก เกิดปาฏิหาริย์องค์พระหมุนไปทางทิศเหนือ ซึ่งเป็นทิศที่พระลอยตามน้ำมา ทั้งนี้ทางวัดได้ให้เจ้าหน้าที่หันกลับมาทางทิศตะวันออกเหมือนเดิม แต่องค์พระกลับหมุนไปทางทิศเหนืออีก ซึ่งเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นถึง 3 ครั้ง แม้ว่าทางวัดจะได้นำปูนมาโบกให้แน่นหนาก็ตาม ซึ่งสร้างความประหลาดใจให้กับชาวบ้านและผู้คนที่ให้ความสนใจมาชมและกราบไหว้สักการะเป็นจำนวนมาก และบริเวณฐานที่ประดิษฐานพระแก้วทั้ง 5 องค์ รายล้อมด้วยพระพุทธรูปศิลาเสี่ยงทายเป็นจำนวนมาก

6) พระอินทร์ พระอินทร์ คือ ท้าวสักกะผู้ปกครองสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ อยู่บริเวณซุ้มประตูด้านทิศตะวันออกติดถนนใหญ่ ทรงวัชระ อาจสือความได้ว่าเป็นเทพทวารบาล ซึ่งซุ้มประตูมีชื่อว่า “มัจฉาวิมาลย์” ซึ่งหมายถึง วิมานของพระอินทร์ นั่นเอง และซุ้มประตูขนาดเล็กที่หน้าอุโบสถ ปรากฏรูปพระอินทร์ นางสุชาดา ชายาพระอินทร์ และนางกนิรี โดยพระอินทร์ ถือเป็น มหาเทวะผู้พิทักษ์ศาสนาที่ประทับนั่งท่ามหาราชสีลา ผู้ปกครองสวรรค์และอภิบาลโลกในการรับรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนจากคัมภีร์ (ศานติ ภักดีคำ, 2554: 91) และถือได้ว่า พระอินทร์เป็นโลกบาลประจำทิศบูรพา (พระยาสังฆาภิรมย์ (สรวง ศรีเพ็ญ), 2556: 36)

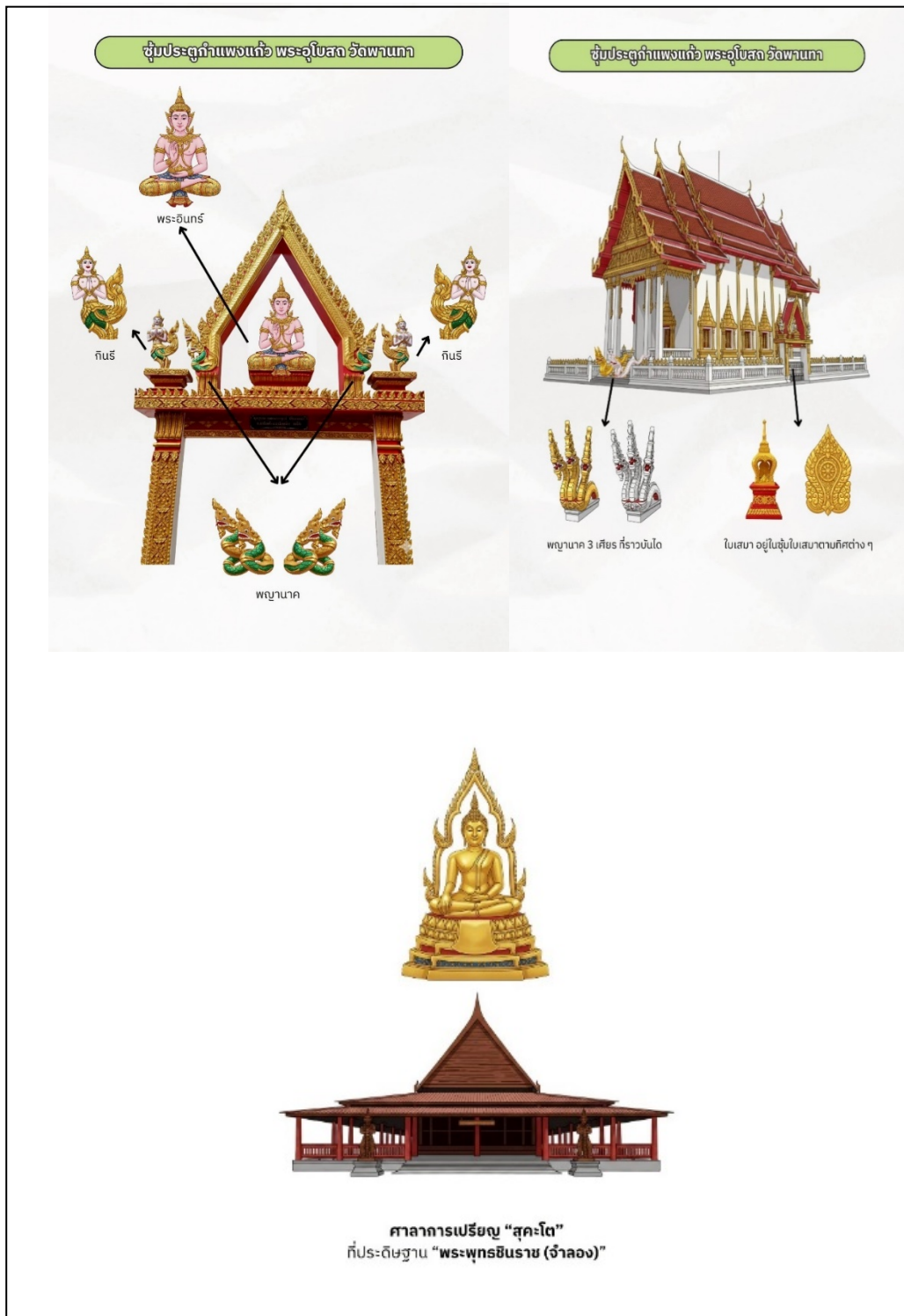
7) ท้าวเวสสุวรรณ ท้าวเวสสุวรรณ เป็นเทพศาสนาพุทธนิกายเถรวาท มีทั้งหมด 4 องค์ ประดิษฐานบริเวณหน้าวิหารหลวงพ่อบุญทอง 2 องค์ และด้านหน้าศาลาสุคะโต 2 องค์ โดยประดิษฐานอยู่บริเวณด้านหน้าคือ ทวารบาล ซึ่งท้าวเวสสุวรรณ แปลว่า พ่อบุญทองคำ (พ่อบุญอันมีทรัพย์มาก) ท่านเกิดในตระกูลพราหมณ์ เหตุที่ชื่อสุวรรณพราหมณ์นั้น เพราะเหตุที่ตอนเป็นมนุษย์นั้นชอบทำบุญให้ทาน เมื่อสิ้นชีวิตแล้วได้ไปบังเกิดในเทวโลก ปกครองนครที่ชื่อว่า “วิสาขนคร” พระพรหมและพระศิวะได้ประทานพรให้ท่านเป็นอมตะและเป็นเจ้าของทรัพย์สมบัติทั่วทั้งแผ่นดิน (ชาญชัย คงเพ็ญธรรม, 2562: 101) เปรียบเคียงกับบางตำราที่กล่าวว่า ท้าวเวสสุวรรณ คือ พวกราพณ์ หรือ พงศ์ยักษ์ ที่เป็นมหาบุรุษที่ยิ่งใหญ่ เป็นวงศ์วานวานเครือของทศกัณฐ์ (ทรงวิทย์ ดลประสิทธิ์, 2541: 52) และชาวบ้านเชื่อว่า ท้าวเวสสุวรรณเป็นกุมภัณฑ์เทพในผืนป่าโนนบกบ้ำ มีหน้าที่ปกครองเขตพื้นที่ชุมชนแถบป่าโนนบกบ้ำนี้ เป็นผู้ยิ่งใหญ่เหนือดวงวิญญานทั้งปวงที่สิงสถิตภายในป่าดงดิบ เจ้าป่า และเทพารักษ์ทั้งมวล และเชื่อกันว่า ทิศที่ท้าวเวสสุวรรณหันไปทางทิศตะวันออกนั้นเคยเป็นพื้นที่ป่าดงหนาที่บ้ำที่สุดของป่าโนนบกบ้ำ และมีมุมทรัพย์ประเภททรัพยากรธรรมชาติที่เป็นสาธารณประโยชน์มากมาย โดยเปรียบเสมือนว่า ท้าวเวสสุวรรณ เป็น ธนบดี (เจ้าแห่งทรัพย์) เหล่านี้ด้วยนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากบางเอกสารระบุว่าท้าวเวสสุวรรณ ไม่ใช่เทพเจ้าในศาสนาพุทธ แต่เป็นเทพในความหมายของเทวดาที่อยู่ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นต่ำที่สุดในบรรดาสวรรค์ทั้งหมด กล่าวคือ จาตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตดี (สมชาติ มณีโชติ, 2530: 58-29)

8) พระสาวกสมัยพุทธกาล พระสาวกสมัยพุทธกาล คือ พระสาวกที่เป็นพระอรหันต์ในสมัยพุทธกาล ที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเอตทัคคะ (ผู้เป็นเลิศกว่าผู้อื่นในด้านใดด้านหนึ่งเป็นพิเศษ) ในด้านมีลาภมาก (ลาภสักการะ) คนไทยจึงนิยมบูชาพระสาวก เพราะเชื่อว่าทำให้มีโชคลาภมาก ช่วยทำให้การทำมาค้าขายเจริญรุ่งเรือง (โอม รัชเวทย์, 2560: 12) และพระสังกัจจายน์ เป็นผู้เลิศในด้านมีลาภ และสามารถอธิบายความต่อให้พิสดารได้ เป็นที่รักของมนุษย์และเทวดา (โอม รัชเวทย์, 2561: 2)

9) พระสาวกสมัยหลังพุทธกาล พระสาวกสมัยหลังพุทธกาลมี 3 องค์ คือ หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด หรือสมเด็จพระราชา牟尼สามิรามคณูปมาจารย์ อดีตพระสงฆ์แห่งวัดพะโคะ จนได้รับสมญานามว่า สมเด็จเจ้าพะโคะ (วีระศักดิ์ จันทรสงแสง, 2560: 32) หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ เป็นพระปฏิบัติที่มีชื่ออีกองค์หนึ่ง และพระเทพวิทยาคม (คูณ ปริสุทฺธ) ในทำยังยงسوبุหรี



ภาพที่ 4 แผนผังปฏิบัตกรรมรูปเคารพทางศาสนาที่สื่อถึงการผสมผสานความเชื่อทางศาสนาในวัดพันทา ตำบลโพธิ์ อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ



ภาพที่ 6 แผนผังปฏิมากรรมรูปเคารพทางศาสนาที่สื่อถึงการผสมผสานความเชื่อทางศาสนาในวัดพนม
ตำบลโพธิ์ อำเภอเมืองฯ จังหวัดศรีสะเกษ

นอกจากนี้ยังมีพระขนาดเล็กเหนือซุ้มประตูหลังและข้างวัดที่ติดกับชุมชนอีก โดยประดิษฐานเหนือซุ้มประตู เพื่อให้ผู้คนที่ผ่านไปมาหรือผ่านเข้าออกได้เกิดความเป็นสิริมงคลในชีวิต ได้แก่ ซุ้มประตูด้านหลังฝั่งตะวันตก คือ “ซุ้มประตูไทยสุระไพศาล” ซุ้มประตูด้านหลังฝั่งตะวันตก คือ “ซุ้มประตูสิริรัตนสวัสดิ์” ซุ้มประตูใหญ่ฝั่งตะวันตก คือ “ซุ้มประตูใหญ่พันหาไชยมงคล” ซุ้มประตูฝั่งทิศใต้ด้านตะวันตก คือ ซุ้มประตูช่อวัดพันหา และ ซุ้มประตูฝั่งทิศใต้ด้านตะวันออก คือ “ซุ้มประตูมัทธวิมาลย์” นอกจากนี้ยังรูปเทพพนมถือพระขรรค์บริเวณฐานของซุ้มประตูโขงของวัด สื่อถึงเทวดาผู้พิทักษ์ (เทพทวารบาล) ผู้พิทักษ์ศาสนสถานบริเวณซุ้มประตูของวัดตามคติทางพระพุทธศาสนา มีบทบาทหน้าที่เช่นเดียวกันกับท้าวเวสสุวรรณ (กรมศิลปากร, 2560: 45) และหน้ากาล บริเวณซุ้มประตูโขง คือ สิ่งที่ป้องกันความชั่วร้ายไม่ให้เข้ามายังสถานที่อันเป็นมงคลตามคติพุทธและพราหมณ์ (พระยาสุจริตธรรม (สรวง ศรีเพ็ญ), 2565: 91)

2.1.2) ประติมากรรมรูปเคารพในศาสนาพุทธนิกายมหายาน พระโพธิสัตว์กวนอิม พระโพธิสัตว์กวนอิม เป็นปฏิมากรรมขนาดเล็ก มีคนไทยเชื้อสายจีนในเมืองศรีสะเกษนำมาถวาย เป็นองค์เดียวกันกับพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ที่มีผู้เคารพศรัทธามากที่สุด เป็นเทพเจ้าแห่งความเมตตา (วียะดา ทองมิตร, 2554: 56) ซึ่งรูปปฏิมากรรมพระโพธิสัตว์กวนอิมที่พบในประเทศไทยมีอยู่หลายปางด้วยกัน ในที่นี้คือ ปางประทับบนดอกบัว ซึ่งเป็นเหตุการณ์ตอนที่พระธิดาเมี่ยวซันได้ลอยลงมาจากอากาศ และเง็กเซียนฮ่องเต้ (พระอินทร์) ได้เนรมิตดอกบัวมารองรับไว้ (ชาญชัย คงเพ็ญธรรม และคณะ, 2562: 111) ซึ่งในปัจจุบัน ลัทธิบูชาเจ้าแม่กวนอิม เป็นการขอพรและบูชาพระองค์จากกลุ่มชนที่เน้นการขอเรื่องเฉพาะการเงินและธุรกิจเป็นหลัก ถึงมีคนอื่นบ้างก็ไม่นิยมเท่ากับเรื่องการเงิน พระองค์จึงกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำหรับนักลงทุนหรือนักการค้าที่บูชาเพื่อให้พระองค์ช่วยส่งเสริมธุรกิจของตนให้เจริญรุ่งเรือง มีการขอพรเพื่อให้พระองค์คุ้มครองให้พ้นภัยจากเภทภัยอันตรายเหมือนอย่างในอดีตที่ผ่านมา (ชินินทร์ ผ่องสวัสดิ์, 2559: 162-191)

2.1.3) ปฏิมากรรมรูปเคารพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

1) พระพิฆเนศปางยืน พระพิฆเนศปางยืน ประดิษฐานภายในศาลาหลวงพ่อทันใจ เป็นเทพเจ้าแห่งความสำเร็จ พระอาจารย์กัญจน์ กนตธมโม ได้ดำริที่จะหล่อพระพิฆเนศปางยืนขึ้นโดยไม่ได้เน้นความใหญ่โตอะไรมากนัก และสอดคล้องกับความศักดิ์สิทธิ์ของท่านคือ เป็นเทพผู้ประทานความสำเร็จ เจ้าแห่งศิลปวิทยา และสัมพันธ์กับนามเมืองของพื้นที่แถบนี้คือ “พราณตา” เป็นชาวส่วนผู้เชื้อสายขณูในการจับช้าง (สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษและภาคีเครือข่าย, 2548: 62) และพื้นที่แถบนี้ช้างเคยวิ่งผ่านมาและไปล้มป่วยลงแถบบ้านเจียงอี (ศิริชัย พรหมดี (บรรณาธิการ), 2553: 9) จึงอาจสันนิษฐานได้ว่า การบูชานับถือพระพิฆเนศนั้นน่าจะเกิดมาจากการนับถือเทพช้างของชาวพื้นเมืองดั้งเดิมของอินเดีย ซึ่งปางที่นิยมสร้างคือ “ปางมหาเทพ” (ศานติ ภักดีคำ, 2558: 63) ดังกล่าวเป็นผลจากประสงค์ของท่านเจ้าอาวาสที่ต้องการจะให้ความหมายและมีความศักดิ์สิทธิ์ด้วย ท่านจึงอธิษฐานจิตอีกครั้งว่า ขอให้ได้พบแบบหรือลักษณะขององค์พระพิฆเนศปางยืนที่มีความหมายสำหรับขึ้นแบบในการก่อสร้าง จนเห็นรูปในหนังสือของรองศาสตราจารย์ ดร.ศานติ ภักดีคำ ในสำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ (หอสมุดกลาง) มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ที่เขียนได้ภาพว่า “ปางมหาเทพ” ซึ่งเป็นความบังเอิญที่ตรงกับความต้องการของอาตมาที่เคยอธิษฐานไว้ว่าอยากจะได้ปางยืนและมีความหมายในทางให้ผู้คนสำเร็จในสิ่งที่ขอด้วยความรวดเร็วทันตาทันใจได้ดังปาฏิหาริย์ ซึ่งช้างนั้นก็ตรงกับความต้องการ คือ เป็นปางที่มีมือมากก็ช่วยให้เกิดความสำเร็จได้เร็ว (กัญจน์ กนตธมโม, 2568: สัมภาษณ์) และบริเวณฐานขององค์พระพิฆเนศยังมีเศียรครอบครุของพระพิฆเนศวางอยู่ด้วย ซึ่งคนนิยมมากกราบไหว้ ทั้งนี้เนื่องมาจากคติความเชื่อที่ว่า พระพิฆเนศเป็นเทพแห่งอุปสรรคผู้สามารถบันดาลให้เกิดหรือขจัดเสียซึ่งอุปสรรคทั้งปวงและอำนวยความสำเร็จให้บังเกิดขึ้น ชาวฮินดูส่วนใหญ่ก่อนการ

ประกอบพิธีกรรมรวมทั้งการเล่าเรียนศิลปวิทยาการ (จิรฐา คชาชีวะ, 2531: 7 และ ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม และคณะ, 2563: 49)

2) **พระนารายณ์** รูปเคารพพระนารายณ์ เป็นองค์ขนาดเล็ก เป็นเทพแห่งการดูแลรักษาโลก ซึ่งการรับรู้เกี่ยวกับพระนารายณ์ยังปรากฏในเรื่องราวของพระนารายณ์สิบปาง ซึ่งกล่าวถึงการอวตารของพระนารายณ์มาเพื่อปราบเหล่าร้ายในโลก รวมทั้งสัญลักษณ์อื่นๆ ของพระนารายณ์ รวมทั้งพระนารายณ์ในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์แห่งพระมหากษัตริย์ไทย (ศานติ ภักดีคำ, 2556: 13)

3) **พระราหู** รูปเคารพพระราหูอยู่บริเวณด้านหน้าขององค์พระพิฆเนศ เป็นเทพผู้ควรแก่การสักการะคุ้มครองคุ้มภัย แก่บน แก่ปึง และประดิษฐานอยู่ใกล้เคียงกับพระพุทธรูป เพราะบทบาทของพระราหูที่เกี่ยวข้องผูกพันกับพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องพระราหูนั้นเคยได้รับพุทธพยากรณ์ว่าจะได้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต (วรลักษณ์ ผ่องสุข สวัสดิ์, 2560: 15-16)

2.1.4) ประติมากรรมรูปเคารพในคติความเชื่ออื่น ๆ

1) **พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (พระปิยมหาราช)** อยู่บริเวณซุ้มประตูสันนิษฐานว่าจะมีคนนำมาถวาย เป็นรูปปั้นจำลองพระบรมรูปทรงม้าสีดำ

2) **สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี** เป็นสมเด็จพระบรมราชชนนีในรัชกาลที่ 9 ทรงดูแลโครงการพอสว.การพยาบาล การรักษาโรค คนนิยมกราบไหว้เพื่อให้แคล้วคลาด และสื่อถึงการสถาปนาสวนสาธารณะที่มีต้นลำดวนขึ้นเองกว่า 4 หมื่นต้น ในชื่อ “สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ศรีสะเกษ” ให้เป็นสวนสมเด็จพระแห่งแรกของไทยด้วย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2560: 29)

จากประติมากรรมดังกล่าวถือเป็นตัวแทนการมีอยู่ของบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ในประวัติศาสตร์ชาติ และท้องถิ่นที่ช่วยสร้างคุณูปการให้แก่ท้องถิ่นเป็นอย่างมาก

2.1.5) ประติมากรรมรูปเคารพในคติความเชื่อดั้งเดิม

1) **นาค** รูปปั้นนาคจะอยู่บริเวณซุ้มประตูเลื้อยที่ขอบบนของรั้ว ในคติทางศาสนาพุทธ พญานาคถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนา (ศานติ ภักดีคำ, 2557 63) เห็นได้จากวัดวาอารามต่าง ๆ ที่ปรากฏลวดลายพญานาคตามศาสนาคาร เช่น ซ่อฟ้า (ส่วนหัวของพญานาค) ใบระกา (ส่วนที่เป็นเกล็ดของพญานาค) หรือบริเวณที่เป็นราวบันได นาคที่อยู่บริเวณรอบอุโบสถ หรือเป็นนาคที่แผ่พังพานปรกองค์พระพุทธรูปเหนือซุ้มประตูไม้ที่ระบุชื่อผู้ทำบุญบริจาคเพื่อสร้าง (ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม และคณะ, 2562: 26) ซึ่งความเชื่อดั้งเดิมเรื่องพญานาคตั้งอยู่บนหลักคิดที่ว่า พญานาคเป็นเจ้าของผืนดินและสายน้ำในภาคอีสาน แม่น้ำสายสำคัญล้วนเกิดจากพญานาคเป็นผู้บันดาลขึ้นทั้งสิ้น (ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม และคณะ, 2561: 169) ทั้งนี้แต่เดิมคาบูกแก้วด้วย แต่ลูกแก้วได้สูญหายไป จากการสอบถามเจ้าหน้าที่ของวัดท่านได้เล่าให้ฟังว่า พญานาค 3 เศียรนี้จัดสร้างตามตำนานและนิมิตฝันของเจ้าอาวาสประมาณปลาย พ.ศ.2555 ที่ว่า มีพญางูขนาดใหญ่ มีสีรุ้งสวยงาม มาอาศัยและเลื้อยผ่านหน้าวัด คนส่วนใหญ่มีความเชื่อว่า มาขอพรกับท่านแล้วจะได้ทุกอย่างตามใจคิด เพราะดวงแก้วที่ท่านคาบอยู่นี้ คือ ดวงแก้วสารพัดนึก ขอสิ่งใดก็จะได้นั้นทุกประการ ผู้คนผ่านไปมาก็จะมาเข้าคิวรอลูบดวงแก้วเมื่อซุ้มประตูวัดสร้างเสร็จใหม่ ๆ พร้อมติดคำอธิษฐานไปด้วย จากนั้นได้นำเงินใส่โหลบริจาคเพื่อถวายเป็นปัจจัย (พิบูล อ่อนศรี, 2568: สัมภาษณ์ และชาญชัย คงเพ็ชรธรรม, 2558: 74) และในบริบทความเชื่อทางพระพุทธศาสนา พญานาคเป็นสัตว์ที่ได้รับการยกย่องมากในฐานะผู้พิทักษ์ศาสนา เพราะพระพุทธเจ้าได้เคยทรงเสวยพระชาติเป็น “พญานาคอุริทัต” ที่บำเพ็ญศีลบำเพ็ญสมาธิอย่างแก่กล้า ในชาติที่ 6 ของทศชาติชาดก และเชื่อว่าวัดแห่งนี้ใน

อดีตมีอุโมงค์พญานาคที่เชื่อมกับห้วยสำราญด้วย (ประดิษฐ์ ศิลปบุตร, 2567: 3) มีบ่อน้ำวัดพานทาที่เชื่อว่าบันดาลให้น้ำ โดยพญานาค เป็นบ่อน้ำรสอร่อย ไม่จืดไม่กร่อย ประชาชนนิยมดื่มกิน ทำให้คนมีอาชีพในการตักน้ำขาย น้ำนี้เลี้ยงคนได้ทั้งเมือง มีน้ำไหลออกมาจากตาน้ำไม่ขาด (ปราณี สิ้นคำ, 2568: สัมภาษณ์) และในขณะเดียวกัน อาจมองได้ถึงบริบทของนาคฝ่ายร้ายได้ด้วย จึงต้องสร้างให้หลักไกลจากรูปเคารพอื่น ๆ นั่นคือ พญานันโทปนันทนาคราช ซึ่งพระพุทธรูปองค์โปรดให้พระโมคคัลลานะไปปราบในเรื่องนันทโปนันทสูตรคำหลวง (ศานติ ภักดีคำ, 2557: 55)

2.1.6) ประติมากรรมรูปเคารพในคติความเชื่อแบบวิญญานนิยม

1) **เจ้าแม่ตะเคียน** เป็นลักษณะความเชื่อแบบวิญญานนิยม เป็นผีชั้นกลาง ก้ำกึ่งดีกึ่งร้าย เป็นผีประจำทรัพยากรธรรมชาติ เป็นผีของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว (ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม และคณะ, 2556: 47-49) เป็นท่อนไม้ตะเคียนทอง เป็นผีที่สิงอยู่ในต้นตะเคียนทอง (เอนก นาวิกมูล, 2567: 98) เป็นต้นตะเคียนที่เกิดขึ้นเองและอยู่ในพื้นที่ป่าแถบนี้ตั้งแต่ดั้งเดิมและอยู่ริมห้วยสำราญ ทั้งนี้ต้นตะเคียนนี้ได้มาจากเกาะตะเคียน บริเวณเกาะกลางห้วยสำราญทางทิศเหนือของวัด ที่เคยได้ต้นตะเคียนขนาดใหญ่ยืนต้นอายุกว่า 200 ปี เกิดท่ามกลางป่าไม้อื่น ๆ เช่น ประดู่ พะยูง ลำดวน เป็นต้น และเชื่อว่าการค้นพบเรือไม้โบราณขนาดใหญ่ที่ขุดจากไม้ตะเคียนที่เป็นต้นตะเคียนต้นนี้ต้นเดียวกัน ค้นพบใน พ.ศ.2554 โดยพบอยู่ในลำห้วยสำราญ ซึ่งเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติในชุมชน สันนิษฐานว่าเป็นเรือขนส่งสินค้าทางน้ำในอดีตระหว่างท้องถิ่น ปัจจุบันถูกฝังดินใต้ขอนไม้บริเวณศาลเจ้าแม่ตะเคียนนั่นเอง (วณิ แก่นสุข, 2568: สัมภาษณ์) และบางส่วนของต้นตะเคียนได้ถูกนำมาทำเป็นโปงไม้ตะเคียนด้วยก่อนที่จะเปลี่ยนเป็นระฆังสำริดในปัจจุบัน (ผกามาศ วงศ์ภักดี, 2568: สัมภาษณ์) ซึ่งสิ่งหนึ่งในสังคมคนศรีสะเกษที่มักลือกันเสมอคือ การบนบานและการเข้าทรงที่ขอนไม้ตะเคียนริมห้วยสำราญแถบวัดพานทา ที่ถือเป็นข่าวลือแบบกระซิบต่อ ๆ กันไป เช่น เมื่อมีการก่อสร้างสิ่งสำคัญ หรือเมื่อเกิดอุทกภัย มักลือว่าปีนเอาชีวิตคนก็คน ชายก็คน หญิงก็คน ไปเป็นบริวารของเจืองน้ำหรือผีในลำน้ำ หรือบริวารเจ้าแม่ตะเคียน ซึ่งในสมัยก่อนลือกันทุกปี พอคนตกน้ำตาย น้ำก็ลดลง ก็มักลือกันว่า ได้คนไปแล้ว น้ำได้กินคนแล้ว น้ำก็ถอยออกไป (ประดิษฐ์ ศิลปบุตร, 2550: 156 และศิริชัย พรหมดี (บรรณธิการ), 2555: 38) และคนเขมรถิ่นไทยบางคน เช่น นางอุษณีย์ ศิลปบุตร (2568) เล่าว่าเจ้าแม่ตะเคียนเป็นเนียะตา ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มเนียะตาที่เป็นบรรพบุรุษหรือคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้นมาก่อน เคยเป็นหญิงชาวบ้านที่ชอบทำบุญโดยการปลูกต้นไม้ใหญ่ เช่น สัก มะค่าโมง ตะเคียน และชักชวนให้ชาวบ้านมาปลูก ทำให้พื้นที่แถบนี้เป็นดงที่อบอุ่นสมบูรณ์ ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของชาญชัย คงเพ็ชรธรรม เรื่อง “ความเชื่อเรื่อง “เนียะตา” ในสังคมเขมร” ที่ว่า เนียะตาประเภทนี้จึงมีที่มาจากผู้คนที่แต่เดิมเคยอาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ มาก่อน เป็นพื้นที่แสดงสัญลักษณ์กับพื้นที่ของเทวดา ไม่สามารถระบุชื่อได้ว่าเป็นใคร แต่ชาวบ้านเชื่อว่าเคยเป็นผู้นำของชุมชนมาก่อน หรืออาจจะไม่ใช่คนในท้องถิ่นนั้น แต่ได้สร้างวีรกรรมจนเป็นที่ชื่นชมยกย่องของชาวบ้าน ทำให้ผู้คนเคารพนับถ้อยยกย่องให้เป็นเนียะตา เนียะตาลักษณะนี้มีลักษณะไม่แตกต่างจากเจ้าที่เจ้าทางนัก แสดงให้เห็นถึงที่มาของการตั้งชุมชนนั้น ๆ ในอดีต (ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม, 2562: 12-35) ซึ่งผินางตะเคียนในที่นี้เป็นผินางไม้ที่สิงสถิตอยู่ในไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ คือ ต้นตะเคียน การบูชากราบไหว้ของคนในหมู่บ้านก็เพราะมีความเชื่อเรื่องโชคลาภ โดยเฉพาะการขอหวย

จากการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การสังเกตการณ์ และการสัมภาษณ์ ดังที่กล่าวไปในข้างต้น ทำให้เห็นว่าวัดพานทา มีการเปลี่ยนแปลงและมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งวัดพานทายังมีการสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ในรูปแบบของศาสนสถานต่าง ๆ ที่มีความเชื่อที่หลากหลาย ทั้งความเชื่อแบบพุทธศาสนานิกายเถรวาท และนิกายมหายาน (แบบจีน) รวมทั้งศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ความเชื่อแบบดั้งเดิม ความเชื่อแบบวิญญานนิยม รวมทั้งความเชื่ออื่น ๆ ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วจะมีแนวคิดที่ทำให้สิ่งก่อสร้าง สิ่งปลูกสร้าง หรือสิ่งต่าง ๆ ที่สร้างสรรค์จากความเชื่อนั้น ๆ เป็นจุดที่น่าสนใจ เพื่อดึงดูด

นักท่องเที่ยวและผู้ที่มาทำบุญ รวมทั้งเรื่องตำแหน่งที่ตั้งของวัดและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ที่อยู่ตำแหน่งที่ตั้งดีและเป็นมงคล นอกจากนี้แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ของวัด ทำให้เห็นถึงการเลือกรับ ปรับใช้ ดังจะเห็นได้จากการสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์แต่ละอย่างนั้น จะมีตำนานหรือความเป็นมาที่เป็นเหตุเป็นผล ทำให้เป็นที่มาของการสร้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัดนั้นได้

2.3 ที่มาของการประดิษฐานสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในวัด

2.3.1 เป็นความประสงค์ของเจ้าอาวาส ซึ่งเหตุผลข้อแรกของการประดิษฐานปฏิมากรรมรูปเคารพต่าง ๆ ไว้ภายในวัด คือ เป็นความประสงค์ของเจ้าอาวาส เพราะถ้าเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดภายในวัดไม่ยินยอม การประดิษฐานรูปเคารพต่าง ๆ ก็ไม่สามารถทำได้ ดังเช่น พระอาจารย์กัญจน์ กนตธมโม เจ้าอาวาส ได้เมตตาอธิบายว่า ปฏิมากรรมรูปเคารพต่าง ๆ ที่ประดิษฐานอยู่ภายในวัดนั้นล้วนแต่มาจากความประสงค์ของท่านทั้งสิ้น โดยการที่ท่านได้นำสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ มาประดิษฐานไว้ภายในวัด เพื่อให้บรรดาสาธุชนบูชา เช่น ในช่วงที่กระแสน้ำพระราหู พระพิณเศล ท้าวเวสสุวรรณ มาแรง ท่านก็นำสิ่งนั้นมาให้เคารพบูชาภายในวัด

2.3.2 ญาติโยมนำมาถวาย เช่น เจ้าแม่กวนอิม และพระพุทธรูปขนาดเล็ก ๆ อีกหลายองค์ โดยคนไทยเชื้อสายจีนที่ตั้งถิ่นฐานบริเวณริมทางรถไฟในตัวเมืองและใกล้เคียงบริเวณวัดได้นำมาถวาย

2.3.3 สิ่งศักดิ์สิทธิ์มีงูหมายจะมาประดิษฐาน เช่น พระแก้ว 5 พระองค์ ตามตำนานเรื่องเล่าของชาวบ้าน เป็นต้น

2.3.4 บริบทการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น การประดิษฐานรูปเคารพรัชกาลที่ 5 อาจเป็นเพราะในช่วงหนึ่งสังคมไทยเกิดกระแสลัทธิบูชาเสด็จพ่อ ร.5 (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2540: 2) การบูชาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (สมเด็จย่า) เพราะพระองค์เป็นปูชนียบุคคลที่ชาวจังหวัดศรีสะเกษให้ความเคารพนับถือผ่านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2560: 21) การบูชาพระพิณเศลเพราะช่วงหนึ่งกระแสการบูชาพระพิณเศลมาแรงในสังคมไทย (ศานติ ภักดีคำ, 2558: 12) หรือการบูชาพระพุทธรูปชินราช เพราะเป็นอิทธิพลที่ได้รับมาจากราชสำนักสยาม รวมทั้งเป็นผลมาจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ย่านเสาชิงช้า (ชาติรี ประกิตนันทการ, 2550: 126)

จากข้างต้น กล่าวได้ว่า ปฏิมากรรมรูปเคารพในวัดดังกล่าวเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ชี้ให้เห็นว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่มีการผสมผสานความเชื่อทางศาสนา ทั้งพุทธ พราหมณ์ ผี ได้อย่างกลมกลืน นอกจากพระพุทธรูปแล้ว ยังมีรูปเคารพที่เกี่ยวข้องทางศาสนาและความเชื่ออื่น ๆ อีกมาก ทั้งที่เกี่ยวข้องกับวัดและไม่เกี่ยวข้องกับวัดแห่งนี้ และที่มาของการประดิษฐานรูปเคารพต่าง ๆ อาจเกิดจากความประสงค์ของเจ้าอาวาส ความศรัทธาของพุทธศาสนิกชน และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เองที่เป็นผู้หมายมุ่งที่จะมาประดิษฐานอยู่ในสถานที่นั้น ๆ รวมถึงบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไป ข้อนี้เป็นความเชื่อส่วนบุคคล เพราะไม่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยหลักวิทยาศาสตร์ หากแต่เป็นกระบวนการสำคัญอย่างหนึ่งที่ใช้ประกอบสร้างความศรัทธา คือการสร้างตำนานเล่าขานเพื่อสถาปนาความศักดิ์สิทธิ์นั่นเอง ซึ่งวัดพานทา เป็นวัดที่เป็นสังคมที่มีความเชื่อที่หลากหลาย จึงทำให้สังคมเป็นไปในรูปแบบสังคมแบบพหุวัฒนธรรม และประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งพุทธศาสนิกชนมีความเชื่อในรูปแบบพหุวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานเดิม จึงไม่ยากมากนักที่เมื่อวัดพานทาได้พัฒนาจนวัดมีความเชื่อที่หลากหลายแล้วประชาชนจึงเกิดความสนใจและยอมรับที่จะมาทำบุญยังวัดแห่งนี้ ซึ่งผู้ที่มาทำบุญนอกจากจะไหว้พระประธาน หรือหลวงพ่อด่าง ๆ เจ้าแม่กวนอิม ในคติพุทธแบบมหายาน แต่ยังคงเคารพนับถือพระพิณเศล พระนารายณ์ ซึ่งเป็นเทพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูด้วย หรือแม้แต่ความเชื่อในแบบวิญญูณนิยม คือ เจ้าแม่ตะเคียน และความเชื่อดั้งเดิมคือ พญานาค และถึงแม้ว่าวัดแห่งนี้จะเป็นวัดที่อยู่ในคติพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท แต่ยังคงมีความเชื่อรูปแบบจีนในศาสนาพุทธฝ่ายมหายาน เช่น

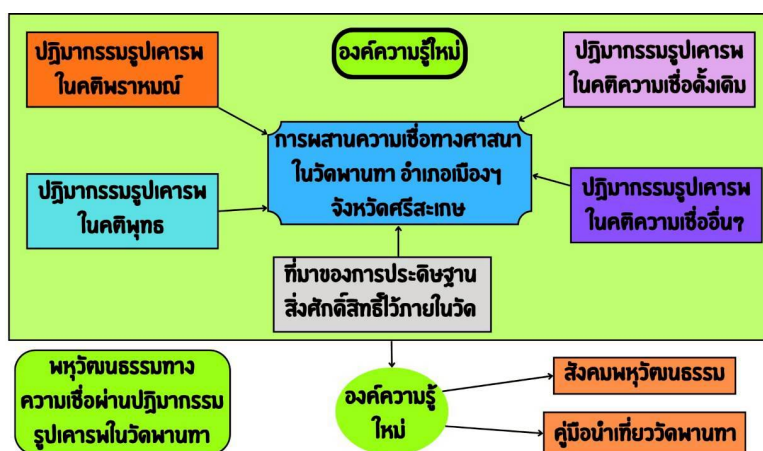
เจ้าแม่กวนอิม และการนับถือรูปเคารพในคติความเชื่ออื่น ๆ เช่น รัชกาลที่ 5 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร เป็นต้น วัดพานทาจึงเป็นอีกวัดหนึ่งในปัจจุบันที่รับเอาความเชื่ออื่นที่นอกเหนือไปจากพุทธศาสนาเข้ามาในวัด โดยมีแนวคิดจากเจ้าอาวาสนักพัฒนาคือ พระอาจารย์กัญจน์ กนตธมโม ที่ว่า บูชาและให้ความสำคัญกับพระพุทธรูปเจ้ามากกว่าสิ่งอื่น และไม่มีการประกอบพิธีกรรมจากศาสนาอื่นในวัดแห่งนี้ แต่มีการดึงเอาเทพเจ้าในคติความเชื่อานาศาสนาเข้ามาไว้ในวัด เพราะเป็นกุศโลบายหนึ่งที่ใช้เพื่อดึงดูดผู้คนให้เข้ามาทำบุญที่วัด ร่วมประกอบพิธีกรรมที่วัด และใกล้ชิดกับพุทธศาสนามากขึ้น

อภิปรายผล

จากการศึกษาการผสมผสานความเชื่อในวัดทางพระพุทธศาสนา กรณีศึกษา วัดพานทา อำเภอมะนัง จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า วัดแห่งนี้เป็นสังคมแบบพหุวัฒนธรรม มีวัฒนธรรมที่มากมายแตกต่างกันออกไป ทั้งความเชื่อที่มีตั้งแต่ดั้งเดิมหรือเปลี่ยนแปลงตามสภาพสังคม ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของศรีศักร วัลลิโภดม (2567) เรื่อง “พุทธศาสนาและความเชื่อในสังคม” ที่ว่า ความซับซ้อนทางเศรษฐกิจและสังคมก็ยังมีส่วนที่ทำให้เกิดการนำเข้าและปรุงแต่งลัทธิและประเพณีพิธีกรรมใหม่ ๆ ที่มาจากภายนอกอีกมากมายด้วย ซึ่งลัทธิใหม่และความหมายใหม่นี้ บางอย่างก็รับเข้ามาผสมผสานเติบโตขึ้นตามวัดในที่ต่าง ๆ แต่บางอย่างก็เข้ามาเป็นกระแสอยู่พักหนึ่งก็เสื่อมไปหรือเปลี่ยนไป ยกตัวอย่างเช่น การกราบไหว้บูชาเจ้าแม่กวนอิม ได้กลายเป็นสิ่งที่เพิ่มเติมในโครงสร้างทางกายภาพของวัดในปัจจุบัน เพราะฉะนั้นเมื่อมาถึงตรงนี้ก็อาจกล่าวได้ว่า วัดโดยทั่วไปในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงแตกต่างไปจากแต่ก่อนมาก แม้ว่าจะมีบางวัดในบางท้องถิ่นจะยังเป็นสิ่งที่ผู้คนทุกชั้นในสังคมยังมีสิทธิและส่วนร่วมในการดูแลวัดก็ตาม แต่วัดส่วนใหญ่ก็หาได้เป็นของคนในชุมชนดังอย่างแต่ก่อนไม่ พระสงฆ์โดยเฉพาะเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล อำเภอ และจังหวัด ได้กลายมาเป็นผู้ที่มีบทบาทในเรื่องของอำนาจและสิทธิมากกว่าแต่เดิม ดังกล่าวแสดงถึง ความหลากหลายทางความเชื่อ ที่สอดคล้องกับงานศึกษาของอมรา พงศาพิชญ์ (2533) เรื่อง “วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา” ที่ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับศาสนา รวมถึงศาสนากับสถาบันทางสังคมอื่น ๆ ที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทย อีกทั้งยังอธิบายได้อีกว่าความเชื่อและศาสนามีอิทธิพลต่อการกำหนดบทบาท ค่านิยม และโลกทัศน์ของสมาชิกในสังคมให้ดำเนินไปตามวิถีทางแบบต่าง ๆ ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวัดที่สัมพันธ์กับข้อเสนอของธีรโชติ เกิดแก้ว (2550) ที่ว่า วัดไทยบางวัดในปัจจุบันเต็มไปด้วยความเชื่อมากมาย ทั้งความเชื่อเรื่องผี วิญญาณ ศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่ ต้นตะเคียน ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ สิ่งที่ยืนยันคือ วัดถุมงคล เครื่องรางของขลังหลากหลายชนิด ความเชื่อเรื่องเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ ทั้งพระพรหม พระพิฆเนศ ในบางวัดความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ พระสงฆ์ไทยบางรูปทำหน้าที่เป็นหมอดู และความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ที่บางวัดได้นำนวัตกรรมใหม่ ๆ มาผลิต หรือนำกลยุทธ์ทางการตลาดมาให้ในรูปแบบของการโฆษณาชวนเชื่อเพื่อให้เกิดรายได้เข้าวัด และสอดคล้องกับการศึกษาของชาญชัย คงเพ็ชรธรรม และคณะ (2562) ที่ว่า หลักฐานเชิงประจักษ์ที่ช่วยสนับสนุนประเด็นการผสมผสานความเชื่อทางศาสนา คือ ปฏิกิริยากรรมรูปเคารพต่าง ๆ ที่ประดิษฐานภายในวัดทางพระพุทธศาสนา เพื่อดึงดูดศรัทธาของพุทธศาสนิกชนให้เข้าวัดเพิ่มมากขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงปฏิเสธไม่ได้ว่า รูปเคารพต่าง ๆ เหล่านี้มีข้อดี เพราะอย่างน้อยที่สุดก็ทำให้คนเข้าวัดได้มากขึ้นนั่นเอง ซึ่งการทำความเข้าใจระบบความคิดความเชื่อ จะทำให้เราเข้าใจทุกสิ่งอย่างที่อยู่รอบตัวเราอย่างลึกซึ้ง เพราะสังคมไทยล้วนแล้วแต่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาจากความเชื่อทางศาสนาทั้งสิ้น ศาสนาจึงไม่ใช่สิ่งไกลตัว แต่กลับเป็นสิ่งสำคัญที่ไม่อาจละเลยได้ ซึ่งกรณีศึกษาวัดแห่งนี้ถือได้ว่าเป็นแนวทางของการศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรมต่อไป

นอกจากนี้ ประติมากรรมรูปเคารพต่าง ๆ ยังสะท้อนถึงสภาพของท้องถิ่นในมิติต่าง ๆ เช่น 1) การบูชาพระโพธิสัตว์ และเทพเจ้าฝ่ายมหายาน แสดงให้เห็นว่าในพื้นที่ดังกล่าวมีชาวจีนอาศัยอยู่พอสมควร 2) การบูชาพญานาค (อุโมงค์พญานาค บ่อน้ำพญานาค) รวมทั้งต้นตะเคียนบริเวณริมห้วยสำราญ เป็นกุศโลบายในการรักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างหนึ่ง ทำให้คนไม่กล้าสร้างมลภาวะ สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า " ศาสนาผี คือ ธรรมชาติ" 3) การผูกเรือพระแก้วลอยน้ำ กับตำนานเรื่อง "พระลอยน้ำ" ของทางภาคกลางและภาคเหนือของประเทศไทย เป็นการทำให้รูปเคารพเกิดความศักดิ์สิทธิ์ และสร้างความชอบธรรมที่จะประดิษฐานรูปเคารพดังกล่าว 4) การประดิษฐานรูปปั้นท้าวเวสสุวรรณไว้หน้าศาสนสถานสำคัญ เช่น หน้าวิหารสุคะโตพระพุทธรูปหลวงพ่อไม้ทอง เป็นการสร้างความหมายที่เฉพาะเจาะจงให้แก่เทวสถานนี้ คือ นอกจากจะเป็นโลกบาลประจำทิศเหนือแล้ว (ตามคัมภีร์) ยังทำหน้าที่เป็น "ทวารบาล" อีกด้วย และ 5) การที่พบพระอินทร์ประดิษฐานอยู่ทางทิศตะวันออก เพราะในทางศาสนาพราหมณ์ พระอินทร์เป็นโลกบาลผู้รักษาทิศตะวันออก (ส่วนในศาสนาพุทธ เป็น ท้าวธตรัฐ) นี่ก็อีกตัวอย่างของการผสมผสานความเชื่อทางศาสนา

องค์ความรู้ใหม่



ภาพที่ 12 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้อาจเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ควรมีการศึกษาเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับปฏิมากรรมรูปเคารพภายในวัด เพราะเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจ และอาจมีการศึกษาเพื่อเชื่อมโยงสู่การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาต่อไป และพัฒนาองค์ความรู้คู่มือนำเที่ยววัดในจังหวัดศรีสะเกษ อันจะช่วยให้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมดั้งเดิม ระบบความคิดความเชื่อที่ยังคงดำรงอยู่ท่ามกลางสังคมโลกวิวัฒน์ได้มากขึ้น และอาจศึกษาในเรื่องพิธีกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และบทสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวมากกว่าปฏิมากรรมรูปเคารพ ซึ่งจะทำให้องค์ความรู้มีความสมบูรณ์มากขึ้น และการศึกษาครั้งนี้พบว่า การบริหารจัดการศาสนวัตถุสถานในวัดยังไม่ดีพอ เช่น การพาชมพระอุโบสถวิหารหลวงพ่อไม้ทอง ต้องขออนุญาตจากเจ้าอาวาสเท่านั้น รวมทั้งขาดการประชาสัมพันธ์ ทำให้บางพื้นที่ไม่เป็นที่รู้จัก (คน

ที่ไปวัดส่วนใหญ่ใช้วัดเป็นที่จอดรถเพื่อเดินไปร้านกาแฟบริเวณตรงข้ามวัด) ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สำนักพระพุทธศาสนา จังหวัดศรีสะเกษ สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ควรจะไปให้ข้อมูลเกี่ยวกับศาสนวัตถุแต่ละชิ้น และให้ความรู้เรื่องการจัดเก็บอย่างเป็นระบบ เช่น ศาลเจ้าแม่ตะเคียน ควรมีหลังคาคลุม และควรให้หน่วยงานในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น เช่น การจัดอบรม มัคคุเทศก์น้อย โดยให้เยาวชนที่อยู่รอบวัด หรือสามเณรของวัดนำนักท่องเที่ยวชมปฏิมากรรมรูปเคารพ ซึ่งการที่ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมย่อมช่วยให้การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมนี้เป็นไปอย่างยั่งยืน และทางจังหวัดควรสร้างภาพแทนของ “พระไม้ทอง” ซึ่งเป็นพระโบราณศิลปะล้านช้างอีสาน เป็นที่รู้จัก เมื่อพระองค์นี้เป็นที่รู้จัก ย่อมทำให้ศาสนวัตถุสถานโบราณในวัดที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมล้านช้าง-อีสาน ได้รับความสนใจตามไปด้วย และเพื่อให้เรื่องของท้องถิ่นคงอยู่ และคนรุ่นหลังยังคงมีโอกาสกับประสบการณ์ความเป็นมา การจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงยังเป็นสิ่งที่จำเป็นในปัจจุบัน เพื่อเป็นแนวทางให้ชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็งในการที่จะร่วมรักษามรดกทางวัฒนธรรม รวมทั้งสามารถปรับตัวให้เข้ากับเปลี่ยนแปลงจากการขยายตัวของการท่องเที่ยวในยุคสังคมโลกาภิวัตน์ ส่วนผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทางท่องเที่ยวจะต้องมองให้รอบด้านมิใช่แค่การสำรวจเพียงเส้นทางเดินทางท่องเที่ยว แต่ต้องศึกษาวิธีการจัดการ การอนุรักษ์ และการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กัญจน์ กนฺตธมฺโม. (1 พฤศจิกายน 2568). การสื่อสารส่วนบุคคล.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2560). *ศรีสะเกษ*. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- กรมศิลปากร. (2560). *ทวารบาล เทพผู้รักษาศาสนสถาน*. กรมศิลปากร.
- เกียรติชัย เขียวอ่อน. (1 พฤศจิกายน 2568). การสื่อสารส่วนบุคคล.
- คมกฤษ อยู่เด็กเค็ง. (2560). *ภารตะสยาม ผี พรหมณ์ พุทธ*. มติชน.
- คุณ โทษณ์. (2551). *พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรม*. โอเดียนสโตร์.
- จิรัสสา คงชีวะ. (2531). *พระพิฆเนศวร: คติความเชื่อและรูปแบบของพระพิฆเนศวรที่พบในประเทศไทย*. กรมศิลปากร.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2527). *ประเพณีการทรงผีเจ้านายและบทบาททางสังคม: กรณีศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่*. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชนินทร์ ผ่องสวัสดิ์. (2559). *ลัทธิบูชาเจ้าแม่กวณโณในสังคมไทย*. ใน อัมมาร์ สยามวาลา (บ.ก.), *วารสารไทยศึกษา: สังคม พหุลักษณะ อัตลักษณ์และความเชื่อ*. (น.162-191). สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม . (2558). *รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์: การศึกษาวิเคราะห์สัญลักษณ์สัตว์ในวัฒนธรรมเขมร*. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม และคณะ. (2556). *เรื่องผีในอีสาน: ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว เขมร ล่วย และเวียตนาม ที่อาศัยอยู่ในบริเวณอีสานใต้ของประเทศไทย*. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม และคณะ. (2561). *นาถสถานในภาคอีสานของไทย*. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม และคณะ. (2562). *การผจญความเชื่อในวัดทางพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาวัดในอำเภอเมือง*

อุบลราชธานีและอำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม. (2562). ความเชื่อเรื่องเนื้ะตาในสังคมเขมร. ใน ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม (บ.ก.), *คม คิด คน เขมร : รวมบทความวิชาการทางด้านศาสนาและความเชื่อในสังคมเขมร*. (น.12-15). คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

ชาญชัย คงเพ็ชรธรรม และคณะ. (2563). *ร่องรอยของอารยธรรมเขมรในจังหวัดอุบลราชธานี*. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

ชาติรี ประกิตนทการ. (2550). *พระพุทธชินราชกับประวัติศาสตร์สมัยสมเด็จพระมหาญาณมุนีราชชา. มติชน.*

ณัฐพัฒน์ แจ่มจันทร์. (2558). *เส้นทางบุญ มรดกธรรม จังหวัดศรีสะเกษ*. ศรีสะเกษการพิมพ์.

ดนัย ไชยโยธา. (2560). *อารยธรรมไทย*. โอเดียนสโตร์.

ทองเลี่ยม อ่อนศรี. (1 พฤศจิกายน 2568). การสื่อสารส่วนบุคคล.

ธิดา สาระยา. (2546). *อารยธรรมไทย*. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธีระพงษ์ มีไธสง. (2562). *ผีกับพุทธ: การผสมผสานทางความเชื่อ*. อินทนิล.

ธีรโชติ เกิดแก้ว. (2550). *พุทธวัฒนธรรมความเชื่อในวิถีไทย*. มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.

ทรงวิทย์ ดลประสิทธิ์. (2541). *โคตรวงศ์ศกัณฐ์*. มติชน.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2540). *ลัทธิพิธีเสด็จพ่อ ร.5*. มติชน.

ประดิษฐ์ ศิลาบุตร. (2550). *ห้วยสำราญ: แหล่งน้ำคูเมืองศรีสะเกษ*. ศูนย์ศรีสะเกษศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.

ประดิษฐ์ ศิลาบุตร. (2562). *บันทึกความทรงจำ*. ศูนย์ศรีสะเกษศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.

ปรานี วงษ์เทศ. (2543). *สังคมและวัฒนธรรมในอุษาคเนย์*. ศิลปวัฒนธรรม.

ปรานี สันคำ. (1 พฤศจิกายน 2568). การสื่อสารส่วนบุคคล.

พัฒนา กิตติอาษา. (2548). *ท้องถิ่นนิยม*. คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.).

พิกุล อ่อนศรี. (1 พฤศจิกายน 2568). การสื่อสารส่วนบุคคล.

พิภพรา แจ่มจุ. (2557). *การผสมผสานความเชื่อทางศาสนา (Syncretism) กับการกลายเป็นสินค้าของวัดในสังคมไทย: กรณีศึกษาวัดสมานรัตนาราม ตำบลบางแก้ว อำเภอเมืองฯ จังหวัดฉะเชิงเทรา [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]*. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พระยาจักรีกรมย์ (สรวง ศรีเพ็ญ). (2565). *เทวกำเนิด*. อมรินทร์.

ผกามาศ วงศ์ภักดี. (1 พฤศจิกายน 2568). การสื่อสารส่วนบุคคล.

ผิน แสนสุข. (2555). *อดทนอดกลั้นศรีสะเกษ*. ศรีสะเกษการพิมพ์.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2547). *มนุษย์กับอารยธรรม*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (2555). *ท่องอารยธรรม ตามมุนเมืองอุบล แหล่งธรรมะและธรรมชาติ*. มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

วรลักษณ์ ผ่องสุขสวัสดิ์. (2560). *พระราหู: อสูรเทพผู้พลิกฟ้า อนาคตพระพุทธเจ้า*. อมรินทร์.

วาณี แก่นสุข. (1 พฤศจิกายน 2568). การสื่อสารส่วนบุคคล.

วาด ทองรอง. (1 พฤศจิกายน 2568). การสื่อสารส่วนบุคคล.

วิยะดา ทองมิตร. (2554). *พระโพธิสัตว์กวนอิม*. เมืองโบราณ.

- ศานติ ภัคดีคำ. (2557). พระอินทร์: มหาเทพผู้พิทักษ์พระพุทธศาสนา แบบอย่างแห่งจิตอาสา. อมรินทร์.
- ศานติ ภัคดีคำ. (2556). พระนารายณ์: ผู้ปราบยุคเข็ญแห่งโลก. อมรินทร์.
- ศานติ ภัคดีคำ. (2557). นาค: บัลลังก์พระนารายณ์ ผู้พิทักษ์ศาสนา. อมรินทร์.
- ศานติ ภัคดีคำ. (2558). พระพิเรนศวร: เทพผู้ประทานความสำเร็จ เจ้าแห่งศิลปวิทยา. อมรินทร์.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2567). พุทธศาสนาและความเชื่อในสังคม. มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์
- ศิริชัย พรหมดี. (2553). ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และวิถีศรีสะเกษ. สำนักพิมพ์สโมสรศิลปินศรีสะเกษ.
- สุทัศน์ ประทุมแก้ว และคณะ. (2561). รายงานการวิจัยเรื่อง: ศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ.
- สุภัทตรา อ่อนศรี. (2551). วิถีชีวิตกับการเปลี่ยนแปลงสภาพป่าโนนบกบัว กรณีศึกษาชุมชนพันทาใหญ่ ตำบลโพธิ์อำเภอมือเือง จังหวัดศรีสะเกษ [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.
- สุภัทตรา อ่อนศรี. (1 พฤศจิกายน 2568). การสื่อสารส่วนบุคคล.
- สมชาติ มริโซติ. (2530). จิตรกรรมไทย. โอเดียนสโตร์.
- สำนักงานจังหวัดศรีสะเกษและภาคีเครือข่าย. (2548). ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดศรีสะเกษ : ประวัติอำเภอมือเืองบ้าน จังหวัดศรีสะเกษ. ศรีสะเกษการพิมพ์.
- อภิญญา เพื่องฟูสกุล. (2548). มานุษยวิทยาศาสนา. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อมรา พงศาพิชญ์. (2533). วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาภากรรัตน์ วัลลิโภดม. (2536). ศาลเจ้า ศาลเทพ ศาลพรหม ในประเพณีความเชื่อของชาวเมือง กรณีเฉพาะย่านถนนงามวงศ์วาน [สารนิพนธ์ปริญญาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อุษณีย์ ศิลานุต. (1 พฤศจิกายน 2568). การสื่อสารส่วนบุคคล.
- เอนก นาวิกมูล. (2567). ผีไทย. แสงดาว.
- โอม รัชเวทย์. (2560). พระสวลี: เสด็จคณะผู้เลิศด้วยลาภสักการะ. อมรินทร์.
- โอม รัชเวทย์. (2561). พระสังกัจจายน์: ผู้เป็นที่รักของมนุษย์และเทวดา. อมรินทร์.

หลักเกณฑ์การเสนอบทความ

1. เกณฑ์การตีพิมพ์

- 1.1 ต้นฉบับที่ผู้เขียนส่งมาเพื่อการพิจารณาต้องไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารใดวารสารหนึ่งมาก่อน
- 1.2 ต้นฉบับที่ผู้เขียนส่งมาเพื่อการพิจารณาต้องไม่อยู่ระหว่างเสนอขอตีพิมพ์ในวารสารอื่น
- 1.3 กองบรรณาธิการอาจส่งผลการประเมินของผู้ทรงคุณวุฒิให้ผู้เขียนแก้ไขเพิ่มเติมแล้วแต่กรณี
- 1.4 เนื้อหาในต้นฉบับควรเกิดจากการสังเคราะห์ความคิดขึ้นโดยผู้เขียนเอง ไม่ได้ลอกเลียนหรือดัดทอนมาจากผลงานวิจัยของผู้อื่น หรือจากบทความอื่นโดยไม่ได้รับอนุญาต หรือปราศจากการอ้างอิงที่เหมาะสม
- 1.5 กรณีที่มีการวิจัยในสัตว์หรือในมนุษย์ ต้นฉบับที่จะได้รับการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ ต้องแสดงข้อมูลการรับรองการใช้สัตว์เพื่องานทางวิทยาศาสตร์หรือการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ไว้ในส่วนของวิธีดำเนินการวิจัย
- 1.6 กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ในการตรวจแก้ไขรูปแบบบทความที่ส่งตีพิมพ์
- 1.7 บทความที่ไม่ผ่านการพิจารณาให้ตีพิมพ์ กองบรรณาธิการจะแจ้งให้ทราบ แต่ไม่ส่งต้นฉบับคืนผู้เขียน

2. ประเภทของบทความ

ผู้เขียนสามารถส่งบทความได้ 2 ประเภท คือ บทความวิจัยและบทความวิชาการ โดยมีองค์ประกอบดังนี้

2.1 บทความวิจัย ประกอบด้วยหัวข้อ

- 2.1.1 ชื่อเรื่อง (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)
- 2.1.2 ชื่อผู้เขียน (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)
- 2.1.3 สังกัดของผู้เขียน (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)
- 2.1.4 บทคัดย่อ (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)
- 2.1.5 คำสำคัญ (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)
- 2.1.6 บทนำ
- 2.1.7 วัตถุประสงค์ของการวิจัย
- 2.1.8 วิธีดำเนินการวิจัย
- 2.1.9 ผลการวิจัย
- 2.1.10 อภิปรายผลการวิจัย
- 2.1.11 องค์ความรู้ใหม่
- 2.1.12 ข้อเสนอแนะ
- 2.1.13 เอกสารอ้างอิง

2.2 บทความวิชาการ ประกอบด้วยหัวข้อ

- 2.2.1 ชื่อเรื่อง (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)
- 2.2.2 ชื่อผู้เขียน (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)
- 2.2.3 สังกัดของผู้เขียน (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)

2.2.4 บทคัดย่อ (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)

2.2.5 คำสำคัญ (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)

2.2.6 บทนำ

2.2.7 เนื้อหา

2.2.8 บทสรุป

2.2.9 เอกสารอ้างอิง

3. รูปแบบและการเรียงลำดับเนื้อหา

วารสารครุศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ได้กำหนดแนวทางการเขียนบทความสำหรับการตีพิมพ์ในวารสาร ซึ่งผู้เขียนสามารถจัดเตรียมเนื้อหาให้เป็นไปตามรูปแบบ ดังแสดงในตาราง โดยมีความยาวของบทความประมาณ 15 หน้า (ขนาดกระดาษ A4)

ที่	หัวข้อ / ส่วนประกอบ	คำอธิบาย
1	ชื่อเรื่องบทความภาษาไทย	จัดกลางหน้ากระดาษ ตัวหนา ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 18 pt.
2	ชื่อเรื่องบทความภาษาอังกฤษ	จัดกลางหน้ากระดาษ ตัวหนา ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 18 pt.
3	ชื่อผู้เขียนภาษาไทย	จัดกลางหน้ากระดาษ ตัวหนา ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 pt. และมีสัญลักษณ์ * ทำย่นามสกุลผู้ประสานงานหลัก
4	ชื่อผู้เขียนภาษาอังกฤษ	จัดกลางหน้ากระดาษ ตัวหนา ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 pt. และมีสัญลักษณ์ * ทำย่นามสกุลผู้ประสานงานหลัก
5	บทคัดย่อ	จัดกลางหน้ากระดาษ ตัวหนา ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 16 pt. เนื้อหาในบทคัดย่อจัดกระจายชิดขอบ ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 pt. ให้มีเนื้อหาไม่เกิน 350 คำ
6	คำสำคัญ	ให้นำคำหลักที่สำคัญ จากชื่อเรื่อง หรือตัวแปรมาลงโดยไม่ต้องให้ความหมาย (ประมาณ 3-5 คำ) จัดชิดซ้าย ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 pt.
7	ABSTRACT	จัดกลางหน้ากระดาษ ตัวหนา ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 16 pt. เนื้อหาในบทคัดย่อจัดกระจายชิดขอบ ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 pt. ให้มีเนื้อหาไม่เกิน 350 คำ โดยแปลตามบทคัดย่อภาษาไทย
8	Keywords	ให้ใส่คำหลักที่สำคัญเป็นภาษาอังกฤษ (จำนวนตามคำสำคัญ) จัดชิดซ้าย ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 pt.
9	บทนำ	คำว่า บทนำ จัดกลางหน้ากระดาษ ตัวหนา ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 16 pt. เนื้อหาให้บรรยายถึงความสำคัญ และที่มาของการวิจัย โดยมีเนื้อหา

ที่	หัวข้อ / ส่วนประกอบ	คำอธิบาย
		ประมาณ 1-2 หน้า จัดกระจายขีดขอบ ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 pt.
10	วัตถุประสงค์ของการวิจัย	คำว่า วัตถุประสงค์ของการวิจัย จัดขีดขอบซ้าย ตัวหนา ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 16 pt. เนื้อหาในวัตถุประสงค์กล่าวเป็นข้อๆ จัดกระจายขีดขอบ ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 pt. ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 pt.
11	วิธีดำเนินการวิจัย	คำว่า วิธีดำเนินการวิจัย จัดขีดขอบซ้าย ตัวหนา ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 16 pt. เนื้อหาให้ระบุประชากร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย พร้อมทั้งระบุวิธีการได้มาซึ่งตัวอย่าง ระบุตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย ขอบเขตเนื้อหา แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย หรือการเก็บรวบรวมข้อมูล (ถ้ามี) ให้ระบุชื่อเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยพร้อมค่าสถิติที่แสดงค่าคุณภาพของเครื่องมือ (สรุปย่อ) จัดกระจายขีดขอบ ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 pt. รวมถึงอาจนำเสนอกรอบแนวคิดการวิจัยที่สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์การวิจัย
12	ผลการวิจัย	คำว่า ผลการวิจัย จัดขีดขอบซ้าย ตัวหนา ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 16 pt. เนื้อหาให้ใส่ข้อมูลที่ได้จากการวิจัย โดยสามารถใส่ภาพ/ตาราง/กราฟ พร้อมทั้งอธิบายผลอย่างย่อ จัดกระจายขีดขอบ ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 pt.
13	อภิปรายผลการวิจัย	คำว่า อภิปรายผลการวิจัย จัดขีดขอบซ้าย ตัวหนา ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 16 pt. เนื้อหาให้แสดงเหตุผลทางวิชาการถึงสิ่งที่พบจากการวิจัย โดยมีเอกสารอ้างอิง และนำเสนออภิปรายผลเท่าที่จำเป็นอย่างชัดเจนและครอบคลุม จัดกระจายขีดขอบ ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 pt.
14	องค์ความรู้ใหม่	คำว่า องค์ความรู้ใหม่ จัดขีดขอบซ้าย ตัวหนา ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 16 pt. เนื้อหาให้แสดงองค์ความรู้ใหม่ที่ผู้นิพนธ์ค้นพบโดยสังเขป อาจนำเสนอในรูปแบบของความเรียงหรือผังโน้ตส์
15	ข้อเสนอแนะ	คำว่า ข้อเสนอแนะ จัดขีดขอบซ้าย ตัวหนา ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 16 pt. เนื้อหาให้เสนอแนะสิ่งที่จำเป็น และสำคัญที่ได้จากการวิจัย จัดกระจายขีดขอบ ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 pt.
16	เอกสารอ้างอิง	คำว่า เอกสารอ้างอิง จัดกลางหน้ากระดาษ ตัวหนา ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 pt. โดยระบุเอกสารอ้างอิง ที่ปรากฏในเนื้อหาให้ครบถ้วน
17	เนื้อหา (บทความวิชาการ)	คำว่า เนื้อหา จัดขีดขอบซ้าย ตัวหนา ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 16 pt. เนื้อหาให้ใส่ข้อมูลที่ได้จากการวิจัย โดยสามารถใส่ภาพ/ตาราง/กราฟพร้อม

ที่	หัวข้อ / ส่วนประกอบ	คำอธิบาย
		ทั้งอธิบายผลอย่างย่อ จัดกระจายชิดขอบ ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 pt.
18	บทสรุป (บทความวิชาการ)	คำว่า บทสรุป จัดชิดขอบซ้าย ตัวหนา ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 16 pt. จัดกระจายชิดขอบ ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 pt.
19	ชื่อตาราง	ใช้คำว่า ตารางที่... (ตัวหนา) จัดชิดซ้ายเหนือตาราง ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 pt.
20	คำอธิบายภาพ แผนภูมิ หรือ กราฟ	ใช้คำว่า ภาพที่... (ตัวหนา) จัดกึ่งกลาง ใต้ภาพ ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 pt.

4. การอ้างอิงสารสนเทศ

วารสารศาสตร์และการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ ได้ใช้การอ้างอิงระบบนาม-ปี หรือระบบ APA (American Psychological Association) 7th edition ที่มีการปรับปรุงรูปแบบการอ้างอิงให้ทันสมัยให้สอดคล้องกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยี โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การอ้างอิงในเนื้อหา ให้ระบุ ชื่อผู้แต่ง ปีที่พิมพ์ และเลขหน้าของเอกสารอ้างอิงไว้ในวงเล็บแทรกเนื้อหาและวางไว้ในตำแหน่งที่เหมาะสม

1.1 ผู้แต่ง 1 คน

ไทย ชื่อ/สกุล/(ปี) หรือ (ชื่อ/สกุล,/ปี)
อังกฤษ สกุล/(ปี) หรือ (สกุล,/ปี)

... กิตติชัย รัตนะ (2549) ได้วิจัยเรื่อง...

... และได้ทำการศึกษาทฤษฎีการบริหารการศึกษาระดับท้องถิ่น (Benson, 2012) ...

... ทฤษฎีการจัดการเรียนรู้ (Megan, 1996: 121) ...

หมายเหตุ: เครื่องหมาย/ หมายถึง เว้นวรรค 1 ระยะ

1.2 ผู้แต่ง 2 คน

ไทย ชื่อ/สกุลและชื่อ/สกุล/(ปี) หรือ (ชื่อ/สกุลและชื่อ/สกุล,/ปี)
อังกฤษ สกุล/and/สกุล/(ปี) หรือ (สกุล/&/สกุล,/ปี)

... ฉันทพงศ์ สารรัตน์ และ ชลธิชา โรจนแสง (2563) กล่าวถึง...

... ตามแนวคิดของ Robinson and Mary (1993) ประกอบด้วย...

... คู่มือทางพันธุศาสตร์ (Robinson & Mary, 1993) ...

1.3 ผู้แต่ง 3 คนขึ้นไป

ไทย ชื่อ/สกุล/และคณะ/(ปี) หรือ (ชื่อ/สกุล/และคณะ,/ปี)

อังกฤษ สกุล/et.al/(ปี) หรือ (สกุล/et.al./ปี)

... อภิวัฒน์ แสนคุ้ม และคณะ. (2563) ได้วิจัยเรื่อง...

... รูปแบบการพัฒนาการศึกษา (อภิวัฒน์ แสนคุ้ม และคณะ, 2563) ...

... การวิเคราะห์การเกิดโรคลำไส้อักเสบ (Sookkhee et al., 2018) ...

1.4 ผู้แต่ง 3 คนขึ้นไปการอ้างอิงมากกว่าสองแหล่งข้อมูลให้เขียนเรียงตามลำดับอักษร ดังนี้

... สอดคล้องกับผลการศึกษาของ สาธิต จันทร (2552) และ สัมฤทธิ์ พูนสุข (2550)...

... การบริหารการศึกษาระดับท้องถิ่น (คณานนท์ พรหมมา, 2549; สาธร เพ็งดี, 2555) ...

... ทฤษฎีการจัดการเรียนรู้ (Megan & Jonh, 1996; Marry et al., 2006) ...

1.5 การอ้างอิงกรณีไม่มีชื่อผู้เขียน ดังนี้

ไทย (“ชื่อเรื่อง”,/ปีที่เผยแพร่)

อังกฤษ (“Title”,/ปีที่เผยแพร่)

... (“มะเร็งลำไส้ใหญ่”, 2563) ...

... (“Crohn’s disease”, 2020) ...

1.6 การอ้างอิงจากข้อมูลจากแหล่งข้อมูลระดับทุติยภูมิ

กรณีอ้างหน้าข้อความ

ไทย ชื่อ/สกุล/(ปี,/อ้างถึงใน/ชื่อ/สกุล,/ปี)

อังกฤษ สกุล/(ปี,/as cited in/สกุล,/ปี).....

สมพร วงศ์วิธูณ (2555, อ้างถึงใน สุภาวดี ทรัพย์สมบูรณ์, 2563)

Lin et al. (2011, as cited in Sookkhee, 2018)

กรณีอ้างอิงข้อความ

ไทย ... (ชื่อ/สกุล, ปี/อ้างถึงใน/ชื่อ/สกุล, ปี) ...

อังกฤษ ... (สกุล, ปี/as cited in/สกุล, ปี) ...

(สมพร วงศ์วิธิน, 2555 อ้างถึงใน สุภาวดี ทรัพย์สมบูรณ์, 2563)

(Lin et al., 2011 as cited in Sookkhee, 2018)

2. การเขียนรายการอ้างอิง ให้ระบุรายชื่อเอกสารที่ใช้เป็นหลักในการค้นคว้าวิจัยที่ได้ตรวจสอบ เพื่อนำมาเตรียมรายงาน และมีการอ้างอิง จัดเรียงตามตัวอักษร โดยรูปแบบการเขียนเอกสารอ้างอิง ดังนี้

2.1 หนังสือที่เป็นรูปเล่มที่มีผู้แต่งคนเดียว ให้ใช้รูปแบบดังนี้

ไทย ชื่อ/สกุล./ (ปีพิมพ์)./ชื่อเรื่อง/(พิมพ์ครั้งที่)./สำนักพิมพ์.

อังกฤษ สกุล./อักษรย่อชื่อ./ (ปีพิมพ์)./ชื่อเรื่อง/(พิมพ์ครั้งที่)./สำนักพิมพ์.

ชูศรี วงศ์รัตนะ. (2553). *เทคนิคการใช้สถิติเพื่อการวิจัย* (พิมพ์ครั้งที่ 12). บริษัท ไทเนรมิต อินเตอร์ โปรเกรสซิฟ จำกัด.

Stebbing, L. (1993). *Quality Assurance: The Route to Efficiency and Competitiveness* (3rd ed). Ellis Horwood.

หมายเหตุ : 1) กรณีไม่ปรากฏปีพิมพ์ให้ใส่ (ม.ป.ป.) หรือ (n.d.)

2) สำหรับครั้งที่พิมพ์ให้ใส่เมื่อหนังสือพิมพ์ครั้งที่ 2 เป็นต้นไป พิมพ์ครั้งที่ 1 ไม่ต้องระบุครั้งที่พิมพ์

3) กรณีไม่ปรากฏสำนักพิมพ์ให้ใส่ (ม.ป.ท.) หรือ (n.p.)

2.2 หนังสือที่เป็นรูปเล่มมีผู้แต่ง 2 คน ให้ใช้ “และ” หรือ “&” เชื่อมระหว่างชื่อผู้แต่งทั้งสอง

ไทย ชื่อ/สกุล/และ/ชื่อ/สกุล./ (ปีพิมพ์)./ชื่อเรื่อง/(พิมพ์ครั้งที่)./สำนักพิมพ์.

อังกฤษ สกุล./อักษรย่อชื่อ./&/สกุล, ชื่อ./ (ปีพิมพ์)./ชื่อเรื่อง/(พิมพ์ครั้งที่)./สำนักพิมพ์.

กรรณิการ์ สุขเกษม และ สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2550). *คู่มือการประยุกต์การใช้โปรแกรมลิสเรล*. ห้างหุ้นส่วน จำกัดสามลดา.

Robinson, A., & Mary, G.L. (1993). *Clinical Genetics Handbook*. (2nd ed). Blackell Scientific.

2.3 หนังสือที่เป็นรูปเล่มมีผู้แต่งมากกว่า 3 คนขึ้นไป ให้ใส่ชื่อทุกคน โดยใส่ , และ ... หรือ , & ก่อนหน้าชื่อคนสุดท้าย

ไทย	ชื่อ/สกุล./ชื่อ/สกุล./ชื่อ/สกุล./และ/ชื่อ/สกุล./(ปีพิมพ์)./ชื่อเรื่อง/(พิมพ์ครั้งที่)./สำนักพิมพ์.
อังกฤษ	สกุล./อักษรย่อชื่อ./สกุล./อักษรย่อชื่อ./สกุล./อักษรย่อชื่อ./&/สกุล./อักษรย่อชื่อ./(ปีพิมพ์)./ชื่อเรื่อง/(พิมพ์ครั้งที่)./สำนักพิมพ์.

สุภมาศ อังศุโชติ, สมถวิล วิจิตรวรรณ, และ รัชนิกุล ภิญโญภาณุวัฒน์. *สถิติวิเคราะห์สำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์: เทคนิคการใช้โปรแกรม LISREL (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. เจริญดีมั่นคงการพิมพ์.

Abeles, F.B., Page W.M., & Mikal E.S., Jr. (1992). *Ethylene in Plant Biology*. (2nd ed). Academic Press.

2.4 หนังสือที่เป็นรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์

ไทย	ชื่อ/สกุล./(ปีพิมพ์)./ชื่อเรื่อง/(พิมพ์ครั้งที่)./URL
อังกฤษ	สกุล./อักษรย่อชื่อ./(ปีพิมพ์)./ชื่อเรื่อง/(พิมพ์ครั้งที่)./URL

สุทธิชัย ไวกศิริ. (2542). *หลักสถิติ* (พิมพ์ครั้งที่ 11). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง. <http://old-book.ru.ac.th/e-book/inside/html/dlbook.asp?code=ST203>

Joseph, C.W. (n.d.). *An Introduction to the Science of Statistics: From Theory to Implementation*. <https://www.math.arizona.edu/~jwatkins/statbook.pdf>

2.5 บทในหนังสือ

ไทย	ชื่อ/สกุล./(ปีพิมพ์)./ชื่อบทหรือชื่อบทความ./ใน/ชื่อบรรณาธิการ/(บ.ก.)/ชื่อหนังสือ (น./เลขหน้า)./สำนักพิมพ์.
อังกฤษ	สกุล./อักษรย่อชื่อ./(ปีพิมพ์)./ชื่อบทหรือชื่อบทความ./In/ชื่อบรรณาธิการ (Ed. หรือ Eds.)/ชื่อหนังสือ/(pp./เลขหน้า)./สำนักพิมพ์.

จุมพล พูลภัทรชีวิน. (2540). การวิจัยอนาคตแบบ EDRF. ใน ทิศนา แคมมณี และ สร้อยสน สกลรักษ์ (บ.ก.), *แบบแผนและเครื่องมือการวิจัยทางการศึกษา* (น. 1-18). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Ngo, N.V. (1998). Some aspects of cooperation in the Mekong delta. In D.G. Marr & C.P. White (Eds.). *Postwar Vietnam: Dilemmas in Socialist Development*. (pp. 163-173). Southeast Asia Program.

2.6 บทความในวารสารแบบรูปเล่ม/อิเล็กทรอนิกส์ที่ไม่มี DOI

ไทย	ชื่อ/สกุล/(ปีพิมพ์)/ชื่อบทความ./ชื่อวารสาร./เลขของปีที่(เลขของฉบับที่)/เลขหน้า.
อังกฤษ	สกุล/อักษรย่อชื่อ/(ปีพิมพ์)/ชื่อบทความ./ชื่อวารสาร./เลขของปีที่(เลขของฉบับที่)/เลขหน้า.

อภิวัฒน์ แสนคุ้ม, สุรศักดิ์ ศรีกระจำง, พงษ์ศักดิ์ ทองพันชั่ง, และ ประดิษฐ์ ศิลาบุตร. (2563). รูปแบบการพัฒนาโรงเรียนอนุบาลประจำจังหวัดสู่ความเป็นมาตรฐานสากล. *วารสารบัณฑิตพัฒนสาร*, 7(1), 1-15.

Panishkan, K., Sanmanee, N., & Pramual, S. (2011). Principal Component-based Modeling Approaches for Predicting Soil Organic Matter. *Thailand Statistician*, 9(1), 51-64.

2.7 บทความในวารสารแบบรูปเล่ม/อิเล็กทรอนิกส์ที่มี DOI

ไทย	ชื่อ/สกุล/(ปีพิมพ์)/ชื่อบทความ./ชื่อวารสาร./เลขของปีที่(เลขของฉบับที่)/เลขหน้า./https://doi.org/เลขdoi
อังกฤษ	สกุล/อักษรย่อชื่อ/(ปีพิมพ์)/ชื่อบทความ./ชื่อวารสาร./เลขของปีที่(เลขของฉบับที่)/เลขหน้า./https://doi.org/doi

Lee, S., Wu, M.C., & Lin, X. (2012). Optimal tests for rare variant effects in sequencing association studies. *Biostatistics*, 13(4), 762-775.
<http://doi:10.1093/biostatistics/kxs014>.

2.8 หนังสือพิมพ์และหนังสือพิมพ์ออนไลน์

ไทย	ชื่อ/สกุล/(ปี/วัน/เดือน)/ชื่อคอลัมน์./ชื่อหนังสือพิมพ์/เลขหน้า.*
อังกฤษ	สกุล/อักษรย่อชื่อ/(ปี/เดือน/วัน)/ชื่อคอลัมน์./ชื่อหนังสือพิมพ์/เลขหน้า.*

ณัฐกฤติ เหล่าทวีทรัพย์. (2561, 29 ตุลาคม). การเงินการลงทุน: ปรับพอร์ตรับมือ Fed ขึ้นดอกเบี้ยต่อไม่รอแล้ว. *กรุงเทพธุรกิจ*, 19.

Wipatayotin, A., Nanuam, W., & Charoensuthipan, P. (2020, December 22). Thailand: We cannot stop them all. Bangkok Post.
<https://www.bangkokpost.com/thailand/general/2039171/we-cannot-stop-them-all>

2.9 วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิตและวิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต

(Doctoral dissertation/ Master's thesis)

2.9.1 วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิตและวิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตที่ไม่ได้ตีพิมพ์

ไทย	ชื่อ/สกุล/(ปีที่เผยแพร่)/ชื่อวิทยานิพนธ์/[วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์ หรือ วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]/ชื่อมหาวิทยาลัย.
อังกฤษ	สกุล/อักษรย่อชื่อ/(ปีที่เผยแพร่)/ชื่อวิทยานิพนธ์/[Unpublished doctoral dissertation or Unpublished master's thesis]/ชื่อมหาวิทยาลัย.

สิริกัลยา สุขชี. (2553). การเปรียบเทียบวิธีการถดถอยเชิงเส้นพหุคูณ วิธีโครงข่ายประสาทเทียม และวิธีจีโนมิกอัลกอริทึม โดยใช้องค์ประกอบหลักในการพยากรณ์อินทรีย์วัตถุในดิน : กรณีศึกษาพื้นที่เกษตรกรรมสวนผลไม้ในภาคตะวันตกของประเทศไทย [วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

Sookhee, S. (2018). *Efficiency of Single SNP and SNP-Set Analysis in Genome-Wide Association Studies* [Unpublished doctoral dissertation]. King Mongkut's University of Technology North Bangkok.

2.9.2 วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิตและวิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตจากเว็บไซต์

(กรณีไม่อยู่ในฐานข้อมูลเชิงพาณิชย์)

ไทย	ชื่อ/สกุล/(ปีที่เผยแพร่)/ชื่อวิทยานิพนธ์/[วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต หรือ วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต]/ชื่อเว็บไซต์./URL
อังกฤษ	สกุล/อักษรย่อชื่อ/(ปีที่เผยแพร่)/ชื่อวิทยานิพนธ์/[Doctoral dissertation or Master's thesis]/ชื่อเว็บไซต์./URL

สิริภพ สังข์แก้ว. (2551). การศึกษาสภาพปัญหาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความต้องการและแนวทางการพัฒนาการใช้ โทรทัศน์ตามประสงค์ของศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ [วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต]. สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศิลปากร
http://www.thapra.lib.su.ac.th/objects/thesis/fulltext/snamcn/Sirapob_Sungkaew/Fulltext.pdf

Razali, R. B. M. (2014). *Studies on the relationship between single nucleotide polymorphisms and protein interactions* [Doctoral Dissertation]. Imperial College of London (United Kingdom). <https://core.ac.uk/download/pdf/76996761.pdf>

2.9.2 วิทยานิพนธ์ปริญญาคุฏฐบัณฑิตและวิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตจากเว็บไซต์ (กรณีอยู่ในฐานข้อมูลเชิงพาณิชย์)

ไทย	ชื่อ/สกุล/(ปีที่เผยแพร่)/ชื่อวิทยานิพนธ์/(หมายเลข UMI หรือ เลขลำดับอื่น ๆ)/[วิทยานิพนธ์ปริญญาคุฏฐบัณฑิต หรือวิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต/ชื่อมหาวิทยาลัย]/ชื่อฐานข้อมูล.
อังกฤษ	สกุล,/อักษรย่อชื่อ/(ปีที่เผยแพร่)/ชื่อวิทยานิพนธ์/(หมายเลข UMI หรือ เลขลำดับอื่น ๆ)/[Doctoral dissertation or Master's thesis,/ชื่อมหาวิทยาลัย]/ชื่อฐานข้อมูล.

McNiel, D. S. (2006). *Meaning though narrative: A personal narrative discussing growing up with an alcoholic mother* (UMI No. 1434728) [Master's thesis]. ProQuest Dissertations and Theses database.

2.10 รายงาน

2.10.1 รายงานที่จัดทำโดยหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรอื่น

ไทย	ชื่อหน่วยงาน/(ปีที่เผยแพร่)/ชื่อเรื่อง/สำนักพิมพ์/URL(ถ้ามี)
อังกฤษ	สกุล,/อักษรย่อชื่อ/(ปีที่เผยแพร่)/ชื่อเรื่อง/สำนักพิมพ์/URL(ถ้ามี)

กลุ่มงานพัฒนาศาสตร์สาธารณสุข. (2561). *รายงานประจำปี 2561*. สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดระยอง.
<http://www.rayonghealth.com>

Reuters Institute for the Study of Journalism. (2019). *Reuters Institute Digital News Report 2019*.
Recent Reuters Institute Publications.
https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/inline-files/DNR_2019_FINAL_27_08_2019.pdf

2.10.2 รายงานที่จัดทำโดยผู้เขียนรายบุคคลสังกัดหน่วยงานรัฐหรือองค์กรอื่น

ไทย	ชื่อ/สกุล/(ปีที่เผยแพร่)/ชื่อเรื่อง/สำนักพิมพ์/URL(ถ้ามี)
อังกฤษ	สกุล,/อักษรย่อชื่อ/(ปีที่เผยแพร่)/ชื่อเรื่อง/สำนักพิมพ์/URL(ถ้ามี)

นิภา ศรีช้าง และ ลลิตรา ก้าวี. (2560). *การพยากรณ์การปลดตกหกล้มของผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) ในประเทศไทย ปีพ.ศ. 2560 – 2564*. สำนักโรคไม่ติดต่อ กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข.
<http://www.thaincd.com/document/file/violence/2560-2564.pdf>

Dickson, B., & Iseman, H. (2010). *Research Institute of Molecular Pathology*. Ueberreuter Print GmbH. https://www.imp.ac.at/fileadmin/content/About_IMP/Research_Reports/2010_IMP_Research_Report.pdf

2.11 เอกสารประกอบการประชุม/การประชุมวิชาการ ที่ไม่มี proceeding (Symposium)

ไทย	ชื่อ/สกุล/(ปี,/วันที่,/เดือน)/เรื่องที่ประชุม./ใน/ชื่อ/(ประธาน)/ชื่อการประชุม/[Symposium]./ ชื่องานที่จัดประชุม/สถานที่ประชุม.
อังกฤษ	สกุล/อักษรย่อชื่อ/(ปี,/เดือน,/วันที่)/Title of contribution./In/ชื่อ/(Chair)/Title of symposium/[Symposium]./Conference Name,/Location.

Sookkhee, S., Baksh, M. F., & Kirdwichai, P. (2018, March 14-16). Efficiency of Single SNP analysis and Sequence Kernel Association Test in Genome-wide Association Analysis. In Sookkhee S. (Chair), *Proceedings of the International MultiConference of Engineers and Computer Scientists 2018* [Symposium]. IMECS 2018. The Royal Garden Hotel, Kowloon, Hong Kong.

2.12 การนำเสนองานวิจัยหรือการนำเสนอโปสเตอร์ (Paper/ Poster Presentation)

ไทย	ชื่อ/สกุล/(ปี,/วันที่,/เดือน)/ชื่อ paper หรือ poster/[Paper หรือ Poster presentation]./ชื่อการประชุม/ สถานที่.
อังกฤษ	สกุล/อักษรย่อชื่อ/(ปี,/เดือน,/วันที่)/ชื่อ paper หรือ poster/[Paper หรือ Poster presentation]./Conference Name, Location.

สิริกัลยา สุขชี, อุดมพันธุ์ พิษณุประเสริฐ, พงษ์ศักดิ์ ทองพันชั่ง และ พิศาล สุขชี. (2558, 20-22 พฤษภาคม). *สภาวะการคงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการดูแลสุขภาพในสื่กลุ่มชาติพันธุ์ จังหวัดศรีสะเกษ* [Paper presentation]. การประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ ราชภัฏวิจัย ครั้งที่ 3. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช. นครศรีธรรมราช.

Chatree, J., Sookkhee, P., & Sookkhee, S. (2016, July 13-15). *Text Mining Approach to Extract Information of Symptoms and Herbs from Data on Thai Web Sites* [Poster presentation]. In the International Conference on Applied Statistics 2016 (ICAS 2016), Phuket, Thailand.

2.13 รายงานการประชุมเชิงวิชาการ (Proceeding)

2.13.1 ในรูปแบบรูปเล่มหนังสือ

ไทย ชื่อ/สกุล./(ปี)./ชื่อบทความ./ใน/ชื่อบรรณาธิการ/(บ.ก.),/ชื่อหัวข้อการประชุม./ชื่อการประชุม/(น./เลขหน้า)/ฐานข้อมูล.

อังกฤษ สกุล./อักษรย่อชื่อ./(ปี)./ชื่อเรื่อง./In/ชื่อบรรณาธิการ/(Ed. หรือ Eds.),/ชื่อหัวข้อการประชุม./ชื่อการประชุม/(pp./เลขหน้า)/ฐานข้อมูล.

*กรณีมีเลข DOI หรือ URL ให้เติมต่อท้ายจากฐานข้อมูลตัวอย่างชื่อฐานข้อมูล./https://doi.org/xxxx

ฉัตรชัย สืบทรัพย์, อุดมพันธุ์ พิษณุประเสริฐ, จำเริญ อุ้นแก้ว และ สุรศักดิ์ ศรีกระจำง. (2560). การเตรียมความพร้อมของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดเทศบาลเมืองศรีสะเกษกับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน. ใน จำเริญ อุ้นแก้ว (บ.ก.), *การประชุมวิชาการระดับชาติ ราชภัฏศรีสะเกษวิชาการ ครั้งที่ 4* (น. 238–242). มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.

2.13.2 ในรูปแบบวารสาร

ไทย ชื่อ/สกุล./(ปี)./ชื่อเรื่อง:/ชื่อเรื่องย่อ./ชื่อวารสาร./เลขของปีที่(เลขของฉบับที่),/เลขหน้า./URL

อังกฤษ สกุล./อักษรย่อชื่อ./(ปี)./ชื่อเรื่อง:/ชื่อเรื่องย่อ./ชื่อวารสาร./เลขของปีที่(เลขของฉบับที่),/เลขหน้า./URL

*กรณีมีเลข DOI หรือ URL ให้เติมต่อท้ายจากฐานข้อมูล ตัวอย่างชื่อฐานข้อมูล./https://doi.org/xxxx

Chaudhuri, S., & Biswas, A. (2017). External term-of-trade and labor market imperfections in developing countries: Theories: Theory and evidence. *Proceedings of the Academy of Economics and Economic Education*, 20(1). 11-16. https://search-proquest-com.elibrary.jcu.edu.au/docview/1928612180?accountid=16285

2.14 เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์ (เอกสารประกอบการเรียน)

ไทย ชื่อ/สกุล./(ปี)./ชื่อเอกสาร/[เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์]./คณะ,/มหาวิทยาลัย.

อังกฤษ ชื่อ/สกุล./(ปี)./ชื่อเอกสาร/[Unpublished manuscript]./คณะ,/มหาวิทยาลัย.

พิศาล สุขชี. (2562). *การเขียนโปรแกรมด้วยภาษาไพธอน 3* [เอกสารไม่ได้ตีพิมพ์]. สาขาวิทยาการคอมพิวเตอร์ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.

2.15 เว็บไซต์

ไทย ชื่อ/สกุลผู้เขียน./ (ปี,/วัน/เดือนที่เผยแพร่)/ชื่อบทความ./ชื่อเว็บไซต์./URL

อังกฤษ สกุล./อักษรย่อชื่อผู้เขียน./ (ปี, เดือน/วันที่เผยแพร่)/ชื่อบทความ./ชื่อเว็บไซต์./URL

* กรณีที่ไม่มีวันที่เผยแพร่ปรากฏ ให้ใส่ (ม.ป.ป.) หรือ (n.d.)

* กรณีที่มีปรากฏเฉพาะ พ.ศ. หรือ ค.ศ. ให้ใส่แค่ (ปี) เท่านั้น

* กรณีชื่อผู้เขียนและชื่อเว็บไซต์เป็นชื่อเดียวกัน ให้ตัดชื่อเว็บไซต์ออก

วรุตม์ โล่ห์ศิริวัฒน์. (2559, 7 เมษายน). *มะเร็งลำไส้ใหญ่และทวารหนัก*. คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล

มหาวิทยาลัยมหิดล. [https://www.si.mahidol.ac.th/th/healthdetail.asp?](https://www.si.mahidol.ac.th/th/healthdetail.asp?aid=1218)

aid=1218

LeBrun, N. (2019, 22 May). *Crohn's Disease: 11 Things Doctors Want You to Know*.

Healthgrades. <https://www.healthgrades.com/right-care/crohns-disease/crohns-disease-11-things-doctors-want-you-to-know>

2.16 ราชกิจจานุเบกษา

ไทย ชื่อกฎหมาย./ (ปี,/วัน/เดือน)/ราชกิจจานุเบกษา./เล่ม/ตอนที่./หน้า/เลขหน้า.

ระเบียบคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. (2563, 16 ธันวาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 137 ตอนที่ 103.

หน้า1-3.



EDHDS

2025

วารสาร
คณะกรรมการ
และการพัฒนา
มนุษย

มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ